Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming

MARTERPASSEN XII

Jaarbrief over 2005 van de
Werkgroep Boommarter Nederland

Maart 2006

Uitgave van de Werkgroep Boommarter Nederland van de
Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming

MARTERPASSEN XII

Foto: Harold Makaske

MARTERPASSEN XII

Jaarbrief over 2005 van de
Werkgroep Boommarter Nederland
van de
Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming

Henri Wijsman
Monique Bestman

Redactie

Laren, maart 2006

INHOUD

OPENING

Voorwoord 7
Ben van den Horn

FAUNISTIEK

Boommarters op de Zuidoostelijke Utrechtse Heuvelrug in 2005 8
Bram Achterberg

Boommarters aan de Kromme Rijn 13
Henri Wijsman

Boommarterwaarnemingen in 2005 op Landgoed Den Treek-Henschoten en in Boswachterij Austerlitz 15
Ben van den Horn

Boommarters in en om De Bilt in 2005 18
Margriet Hartman

Inventarisatie van terreinen van Natuurmonumenten in 2005 21
Henri Wijsman

Appel en apen, een nestboom in de Gelderse Vallei 23
Henri Wijsman

Boommarters in het Nationale Park De Hoge Veluwe 25
Rick van Kesteren, Olga van der Klis, René van Lopik, Jan Snoijink

VELDWAARNEMINGEN

Veldwaarnemingen in 2005 van de boommarter 27
Henri Wijsman

De boommarter van Singraven 31
Geert Euverman

Een bijzondere ontmoeting 32
Marc Ottens

Wederom een boommarter op bezoek 32
Vilmar Dijkstra

Boommarter versus buizerd 33
Vilmar Dijkstra

Boommarters in de Amsterdamse Waterleidingduinen 34
Fred en Henk Jan Koning, Antje Erhrenburg

Boommarterwaarnemingen in de uiterwaarden van de Rijn tussen Wageningen en Rhenen 35
Monique Bestman

OECOLOGIE

Doodgereden boommarters in 2005 36
Sim Broekhuizen & Gerard Müskens

Zijn er aantalfluctuaties bij de boommarter en wat kunnen dan de oorzaken zijn? 40
Sim Broekhuizen

De boommarterpopulatie in het Drents-Friese Wold breidt zich uit 42
Hans Kleef

Boommmarters op de Veluwezoom: ervaringen met de hengcam, het tweede jaar 44
Vilmar Dijkstra

Bijzonder voedingsgedrag bij boommarters 49
Rienk Noordhuis

BELEVING

Boommarters in een villa in Wapenveld 52
Harold Makaske

'Alle boomen schijnen dwergen bij't geboomte van Den Treek' 54
Ben van den Horn

Spoorsneeuw! 55
Ruud van den Akker

BESCHERMING

Is gebruik van een boomcamera vertrouwd? 57
Ben van den Horn & Henri Wijsman

In de Gelderse Vallei 59
Henri Wijsman

Marterdrama op Wageningse berg 60
Robert Keizer

HUISHOUDELIJK

Excursie naar de Wieden (NM) 63
Ben van den Horn en Henri Wijsman

Excursie op de Hoge Veluwe op 19 maart 2005 63
Henri Wijsman

Themadag op De Keijenberg te Renkum op 8 oktober 2005 63
Henri Wijsman

Jaarverslag 2005 64
Bestuur WBN-vzz

Begroting 2006 Werkgroep Boommarter Nederland-VZZ 65
Penningmeester WBN

Financieel verslag 2005 Werkgroep Boommarter Nederland-VZZ 66
Penningmeester WBN

Ledenlijst Werkgroep Boommarter Nederland-VZZ 67
Secretaris WBN

COLOPHON

OPENING

Voorwoord

Voor U ligt de twaalfde aflevering van MARTERPASSEN. De Werkgroep Boommarter Nederland van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (WBN-vzz) is alweer bijna aan haar derde lustrum toe.

De WBN heeft zich de afgelopen jaren met name bezig gehouden met de vraag hoeveel boommarters er in gevestigde populaties voorkomen, en op welke plaatsen. Ook al weten we hier steeds meer over, we vallen nog dikwijls in verbazing; in dit nummer kunt u onder meer lezen over de steeds sterker wordende bewijzen voor het voorkomen van een boommarterpopulatie in de Noord-Hollandse duinen.

De afgelopen twee jaar is het verkrijgen van kennis van de zo verborgen levende boommarter efficiënter geworden door een innovatieve onderzoeksaanpak. Hierbij doel ik op het gebruik van de 'hengcam'; de op een hengel bevestigde infraroodcamera waar al over is geschreven in de vorige MARTERPASSEN. In dit nummer wordt ingegaan hoe deze, in de ogen van sommigen wellicht onbekende, techniek op verantwoorde wijze kan worden ingezet, met het doel om de kwetsbare boommarterpopulaties te beschermen. In dit nummer vindt u een uitgebreide evaluatie van onze eerste ervaringen en een gedragsprotocol. Hiermee hopen we het vertrouwen te winnen van allen die, net als wij, geen boommartergezinnen willen verontrusten bij de inzet van de 'hengcam'.

Naast 'zoogdierkunde' richt de VZZ, zoals de naam aangeeft, zich ook op 'zoogdierbescherming'. Voor de WBN betekent dat continue aandacht voor de vraag: hoe voorkom je dat de boommarter verdwijnt? En als maatregelen genomen worden om de boommarter te beschermen, hebben die dan wel het gewenste effect?
Een eerste voorbeeld is de bij wijze van experiment door Rijkswaterstaat Utrecht geplaatste boommarterbrug (zie MARTERPASSEN XI) op de A12 tussen Maarn en Driebergen, die op deze locatie moet voorkomen dat boommarters hier in de toekomst ten prooi blijven vallen aan het verkeer. De WBN hoopt dat het monitoringsproject voor de brug van Rijkswaterstaat weer hogere prioriteit gaat krijgen, nieuwsgierig als we zijn naar het mogelijke gebruik door de boommarter.

Een tweede voorbeeld is het onderzoeksrapport '*Boommarters in de Gelderse Vallei 2000-2004*' van WBN-ers Fred Alleijn, Ronald Huijssen, Gerrit Visscher en Henri Wijsman. Ik wil hun een compliment geven voor hun vasthoudendheid bij het verzamelen en analyseren van alle waarnemingen. Op basis van dit rapport is ook weer een fraaie brochure: '*De boommarter in de Gelderse Vallei, met uw hulp blijft ie*' gemaakt, onder meer gericht op maatregelen voor terreinbeheer die gunstig zijn voor de vestiging van boommarters op de diverse landgoederen en in natuurterreinen. U kunt hier in dit nummer alles over lezen.

In 2005 is er het één en ander veranderd binnen de taakverdeling van het WBN-bestuur. Henri Wijsman is als voorzitter opgevolgd door ondergetekende, Walther Bakker is bereid geweest om toe te treden als penningmeester. Toch blijven wij vooruit kijken en hebben de belangstelling voor bestuurstaken of de redactie van MARTERPASSEN bij alle leden gepeild. Dit heeft gelukkig reeds enkele positieve reacties opgeleverd, waaronder die van mederedacteur Monique Bestman. Bij de redactie van MARTERPASSEN is nog steeds versterking nodig, met name op het gebied van de opmaak van het document.

Nog steeds is er sprake van een gestage ledengroei bij de WBN. Onder de recent toegetreden leden bevinden zich vasthoudende speurders en begenadigde fotografen, die nu hun debuut als scribent in MARTERPASSEN maken en weten te verrassen.

Oordeelt u zelf, …ik wens u weer veel leesplezier!

Ben van den Horn

Voorzitter WBN-vzz

FAUNISTIEK

Boommarters op de Zuidoostelijke Utrechtse Heuvelrug in 2005

Bram Achterberg

met medewerking van Chris Achterberg, Monique van der Horst, Wim Bomhof en Monique Bestman

Het moertje op de Amerongse berg verlaat de nestboom om te gaan jagen (Foto: Bram Achterberg)

Samenvatting
Het jaar 2005 is voor de inventarisatie van de Boommarter op de zuidoostelijke Utrechtse Heuvelrug het meest succesvolle jaar sinds het begin van de systematische inventarisaties in dit gebied in 1997. Maar liefst 7 nestbomen konden worden gelokaliseerd. Deze bomen bevonden zich op het landgoed Remmerstein, het landgoed 't Hek, op de Amerongse Berg (2 nestbomen), op het landgoed Zuijlenstein en in de Kaapse Bossen (2 nestbomen). Tevens is dit het eerste jaar waarin (als onderdeel van een landelijke campagne) de worpgrootte bij vijf van de nestbomen betrouwbaar is vastgesteld door middel van inspectie van de nestholte met behulp van een kleine videocamera (hengcam). Het totale aantal jongen bedroeg in het inventarisatiegebied ten minste 17 stuks. Daarnaast zijn er sterke aanwijzingen dat er een achtste geval van voortplanting is geweest op het landgoed Broekhuizen.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de gevonden nestbomen en het aantal jonge boommarters.

Tabel 1. *Nestbomen 2005.*

Boom #	Locatie	Vinddatum	Boomsoort	Aantal jongen
1	Remmerstein	27 maart	beuk	2
2	't Hek	27 maart	beuk	3
3	Amerongse berg	23 april	beuk	3
4	Galgenberg	1 april (30 april)	berk	4
5	Zuijlenstein	3 mei	zomereik	2
6	Kaapse Bossen	18 april	beuk	ten minste 1
7	Kaapse Bossen	24 mei	beuk	ten minste 2

1. Gevallen van voortplanting

Nestboom 1: Landgoed Remmerstein (privé-bezit)
Al op 26 maart werd deze nestboom (beuk) door Bram Achterberg ontdekt aan de hand van de verspreide uitwerpselen onder de boom. Onze 'marterhond' Abby reageerde meteen en duidelijk. Posten op die avond, en een week later, leverde echter geen zichtwaarneming op. Toen op 17 april er weer verse keutels onder de boom lagen en een kleine latrine zichtbaar was op een van de takken, werd bij hernieuwde observatie nog dezelfde middag een marter gezien. Daarbij bleek het te gaan om hetzelfde moertje dat al in 2002 en 2003 is gevolgd. Zij is te herkennen aan een klein vlekje boven het rechteroog. Dit toch schuwe moertje keek op deze drukke zondagmiddag (met veel wandelaars) herhaaldelijk uit het nestgat, en ging naar de latrine om daar te plassen (zie bijgaande foto). De nestboom is een wat iele beuk die staat op een vijfsprong van paden. Deze boom vormt het begin van de beukenlaan waarin zich ook de verhuisboom van 2002, tevens de nestboom van 2003, bevindt. De afstand tussen deze twee bomen is ongeveer 80 meter.
Deze nestboom is op 30 april bekeken met een hengcam. In de boom bevonden zich op dat moment twee jongen van naar schatting 5 weken oud. Het moertje was niet in de nestholte aanwezig. De boom is vermoedelijk in de week van 16 mei verlaten.

Nestboom 2: Landgoed 't Hek (privé-bezit)
Ook deze nestboom werd op 26 maart door Bram Achterberg gevonden aan de hand van uitwerpselen op de grond en de reactie van onze marterhond Abi. De marter werd voor het eerst op 28 maart gezien. Een inspectie twee weken eerder (op 13 maart) van dezelfde boom had toen nog geen aanwijzingen van bewoning opgeleverd. Op het landgoed 't Hek werd in de jaren 1998 en 1999 een nestboom aangetroffen. In de daarop volgende periode 2000-2004 zijn er sporadisch aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van boommarters in de vorm van keutels en afgebeten veren. Een geval van voortplanting kon in die periode echter niet worden vastgesteld.

Het moertje uit 2005 is niet hetzelfde individu als het moertje van 1998/1999. Van beide dieren zijn foto's beschikbaar, die een verschillend vlekkenpatroon in de bef tonen. De nestboom van 2005 bevindt zich in dezelfde beukenlaan als de twee nestbomen van 1998/99. De beuken in deze laan bevatten veel holten van de zwarte specht die hier

Het moertje op Remmerstein op weg naar de latrine (Foto: Bram Achterberg)

regelmatig broedt. Deze plek is dus op het eerste gezicht bij uitstek geschikt voor boommarters. De beukenlaan is ook de enige locatie met veel boomholten in een straal van ruim één kilometer.

Het moertje verhuisde de jongen al vroeg: rond 19 april was de nestboom verlaten, en was het nest verplaatst naar een boom ongeveer honderd meter verder zuidelijk in de beukenlaan. Deze verhuisboom heeft al in 1999 als nestboom gediend. Dit is een voorbeeld van het gebruik van dezelfde boomholte door verschillende moertjes. Iets dergelijks is in ons rayon al eens eerder vastgesteld op de Amerongse Berg, toen een nieuw moertje in 2002 de nestboom van 2000 benutte als verhuisboom. In beide gevallen zijn binnen een straal van 250 meter nog vele bomen met spechtengaten aanwezig met kronencontact. "Iets" maakt deze herhaaldelijk gebruikte bomen dus bijzonder aantrekkelijk!

De verhuisboom is geïnspecteerd met een hengcam in de nacht van 14 op 15 mei. In de boom bevonden zich op dat moment drie jongen van naar schatting 7 à 8 weken oud. Het moertje was bij de inspectie niet in de nestholte aanwezig.

Het moertje op 't Hek, vlak voor de aanval door een Havik (zie paragraaf 5) (Foto: Bram Achterberg).

Nestboom 3: Amerongse Berg (Staatsbosbeheer)
Op 23 april vonden Chris en Bram Achterberg (wederom met hulp van de marterhond) deze nestboom: een beuk. Direct bij de vondst werden jonge boommarters gehoord en het moertje werd diezelfde avond nog gezien. Dit moertje is niet eerder aangetroffen. Het betreft zeker niet het moertje dat in 2003/2004 is gevolgd op de Amerongse Berg/Hoge Ginkel.

Deze nestboom (een beuk) bevindt zich op de Amerongse Berg, ten oosten van de Bergweg in een klein stroomdal. Op deze locatie bevinden zich twee beukenopstanden naast een groot vak Douglas en een beukenlaan. In de periode 1998-2004 werden er (vooral in de late winter en het vroege voorjaar) vaak aanwezigheidssporen van boommarters aangetroffen in de vorm van uitwerpselen. Een nestboom werd niet eerder op deze locatie gevonden. De nestboom is in de nacht van 30 april op 1 mei geïnspecteerd met de hengcam. Op dat moment was het moertje niet in de nestholte aanwezig. Bij deze inspectie bevonden zich drie jongen van 3 à weken oud in het nest.

De marter van de Amerongse Berg bij een bezoek aan de latrine. De riolering laat wat te wensen over: de urine stroomt langs de stam zo het toegangsgat tot de nestholte weer in! (Foto: Bram Achterberg)

Nestboom 4: Bosreservaat Galgenberg (Staatsbosbeheer)
Op 1 april trof Willem van Manen, een SOVON-medewerker die voor Staatsbosbeheer in het gebied de basiskartering voor broedvogels verzorgt, een Boommarter met jongen aan in een klein berkje in het bosreservaat De Galgenberg. Dit bericht bereikte ons pas eind april via de medewerkers van Staatsbosbeheer. Met de hulp van Van Manen (via de mobiele telefoon) is het nest door Chris Achterberg, Bram Achterberg en Wim Bomhof op 30 april teruggevonden.
De nestholte bevindt zich ongeveer op 1,40 meter hoogte. De holte is vanaf de grond zichtbaar doordat zich in de boom een lange, smalle spleet bevindt, vermoedelijk een litteken ten gevolge van blikseminslag. De bodem van deze spleet fungeert als nestholte. De ingang tot de nestholte is een spechtengat op ongeveer 2,50 meter hoogte. Een lange, dunne 'pijp' verbindt het spechtengat met de eigenlijke nestholte. Dit is een voorbeeld van een boom die een 'ervaren' marterinventarisator waarschijnlijk zou hebben geclassificeerd als "ongeschikt": de boom is erg dun en iel, heeft een nauw toegangsgat etc. Dit bewijst maar weer eens dat boommarters in hun nestboomkeuze soms onvoorspelbaar zijn. Het mag een wonder heten dat er vier jongen (zie onder) plus het moertje in de holte pasten.

Deze nestboom is in de nacht van 30 april/1 mei geïnspecteerd met de hengcam. Dit gebeurde pas om ongeveer 1 uur in de nacht om er relatief zeker van te zijn dat het moertje dat nogal zenuwachtig reageerde op waarnemers, niet aanwezig was. Die strategie slaagde: in het nest bevonden zich vier jongen van 6 à 7 weken oud. Bij een tweede inspectie op 14 mei bleek de boom verlaten te zijn. Waarschijnlijk had de verhuizing recent plaatsgevonden, gezien het nog veelvuldig in de holte en op de boom voorkomende ongedierte.

Nestboom 5: Landgoed Zuijlenstein (privé-bezit)
Op 3 mei vond Monique van der Horst (met onze marterhond) een nestboom op het landgoed Zuijlenstein. Het is een zomereik met een langwerpige spleet (ontstaan door inrotting van het litteken van een afgebroken tak) op ongeveer 20 meter hoogte. Deze boom bevindt zich in een lange laan van zomereiken. Het moertje werd door Bram Achterberg bij posten op de middag van 5 mei voor het eerst gezien. In de twee weken voorafgaand aan deze ontdekking hebben Chris en Monique in bovengenoemde eikenlaan meermalen marterkeutels

en afgebeten veren aangetroffen, zodat de boommarter er midden april al gehuisd moet hebben.

De nestboom bevindt zich op nog geen honderd meter van de locatie waar Bram Achterberg op een augustusavond in 2002 twee boommarters aantrof. De jachtopzichter van het landgoed (H. Jaalting) meldde dat zijn zoon eind mei 2004 een boommarter heeft gezien in een geïsoleerde eik in een weiland, op ongeveer 200 meter afstand van de nestboom 2005. Deze marter ving in de boomkruin meikevers, terwijl Jaalting junior in de hoogzit zat die in deze boom is aangebracht ten behoeve van de reeënjacht. In het najaar van 2004 werd op de provinciale weg aan de noordkant van Zuijlenstein een jong mannetje doodgereden.

In de late avond van 14 mei hebben Bram & Chris Achterberg, samen met de heer Jaalting, de nestholte geïnspecteerd met de hengcam. In de holte waren twee jongen zichtbaar, het moertje was niet aanwezig. Op dat moment waren de jongen 5 à 6 weken oud. Omdat door de vele uitsteeksels niet de hele holte kon worden overzien valt niet uit te sluiten dat er nog meer jongen in het nest aanwezig waren.

Nestbomen 6 en 7: Kaapse Bossen (Natuurmonumenten)
Op 18 april trof E. Bies (medewerker Natuurmonumenten) een boommarter aan in een beukenopstand in de Kaapse Bossen. Dezelfde nestboom (een beuk) werd al in 2003 gebruikt door het moertje dat Doornroosje werd gedoopt door H. Wijsman. Wim Bomhof heeft dit moertje in de periode 22 april tot 24 mei meermalen geobserveerd. Daarbij is in ieder geval één jonge boommarter gezien.

Op 24 mei vond Wim Bomhof een tweede nestboom, wederom een beuk. Omdat hij kort tevoren de marter in nestboom 6 nog had gezien gaat het zeker om een tweede geval van voortplanting. Deze nestboom bevindt zich op ongeveer 210 meter van de tweede nestboom van 2003, die in dat jaar werd bewoond door een moertje met de naam Heleentje (H. Wijsman). Bij zijn observaties van deze nestboom in de periode van 24 mei tot en met 31 mei heeft Wim Bomhof in ieder geval twee jonge boommarters gezien.

2. Ervaringen met de Hengcam
De nestbomen 1 t/m 5 zijn door ons geïnspecteerd met de hengcam. In alle gevallen heeft de inspectie plaatsgevonden na overleg met, en met toestemming van de betrokken terreinbeheerders/eigenaren. Er is daarbij gekozen voor een inspectie in de late avond/vroege nacht (na 22.00 uur) omdat in die periode de moertjes vaak op jacht zijn. Wij hopen zo de verstoring zo minimaal mogelijk te houden. Bij geen van deze inspecties werd het moertje bij de jongen in de nestholte aangetroffen.

De Hengcambrigade in actie op Darthuizen: op de ladder Chris Achterberg (cameraman), op de ladder Wim Bomhof (stootkussen), onder de ladder Monique van der Horst (regisseur) en onder de boom 'marterhond' Abi. (Foto: Bram Achterberg)

Algemeen gesproken reageerden de jonge boommarters niet of nauwelijks op het inbrengen van de camera. In vier van de vijf gevallen sliepen de jongen gewoon door. Zij reageerden hoogstens wat op de neervallende houtsplinters die door de camera werden losgemaakt van de rand van het toegangsgat. Alleen bij de nestboom op het landgoed 't Hek viel één van de drie aanwezige jongen de camera luid protesterend aan.

Wij hebben niet kunnen constateren dat er nesten zijn verhuisd als direct gevolg van onze inspecties. Twee van de drie nesten die op 30 april werden geïnspecteerd waren ruim een week na de inspectie nog bewoond (Amerongse Berg, Remmerstein). Van het derde nest (Galgenberg) lijkt de

verhuizing in de tweede week van mei te hebben plaatsgevonden. De twee nesten die op een latere datum (14 mei) werden bekeken (Zuijlenstein, 't Hek) zijn niet lang daarna verlaten. Deze verhuizing valt echter in de normale verhuisperiode voor boommarternesten.

Buiten ons eigen rayon is onze camera nog een aantal malen ingezet: bij Austerlitz (inventarisatoren: Ben & Elise van den Horn) ter controle van een nest na het doodrijden van een zogend vrouwtje (een moertje met jongen aanwezig), bij landgoed De Treek (inventarisatoren: Ben & Elise van den Horn) voor de inspectie van een nestboom (moertje met twee jongen aanwezig), bij Wageningen (inventarisator: Robert Keizer) na het doodrijden van een zogend vrouwtje (twee dode jongen aangetroffen), en op De Sysselt (Geldersch Landschap, inventarisator: Robert Keizer) ter inspectie van een nestboom (nestboom verlaten). Tevens is onze camera een aantal keren ingezet bij de controlerondes van nestbomen op de Veluwezoom (inventarisator: V. Dijkstra).

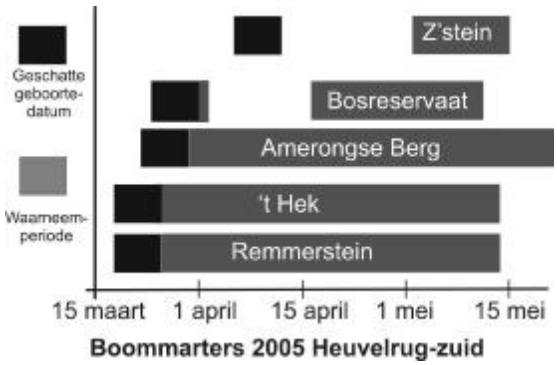
Zogend vrouwtje met vijf jongen in een nestholte op de Veluwezoom. De heldere ogen worden veroorzaakt door de reflectie van de infra-roodverlichting van de videocamera. (Foto: Chris Achterberg, van video)

3. Geboortedatum jonge boommarters

Op grond van onze hengcaminspecties kunnen we voor de vijf geïnspecteerde nesten een schatting maken van de geboortedatum van de jongen. Deze schatting is gebaseerd op de uiterlijke kenmerken (grootte, ogen open/dicht) van de jongen, en op de vinddatum van de nestboom. Deze schattingen staan weergegeven in Figuur 1. Voor de schatting van de geboortedatum wordt een marge van één week gehanteerd. Uit deze schattingen blijkt dat vier van de vijf nesten vroeg waren, met een geboortedatum rond 21 maart. Deze –in vergelijking met andere jaren- vroege worpdatum lijkt in 2005 een landelijk verschijnsel te zijn. Ter vergelijking: de geschatte geboortedata van vier in deze regio gevonden boommarternesten van 2004 clusteren rond 10 april (tussen 1 april en 20 april).

4. Overige gebieden

Naast de bovengenoemde gebieden is er actief gezocht naar nestbomen op de Amerongse Berg ten westen van de Bergweg (inclusief de Hoge Ginkel) en nabij het Berghuis, in het Leersumse Veld, op het landgoed Prattenburg, en op het landgoed Broekhuizen. Op de eerste drie terreinen zijn in 2004 nog nestbomen aangetroffen. Het laatste (en enige gedocumenteerde) geval van voortplanting op Broekhuizen dateert van 2002.

Figuur 1. *De geschatte geboortedatum en de waarneemperiode voor de nestbomen 1 t/m 5.*

Op de westelijke Amerongse Berg (Staatsbosbeheer/Utrechts Landschap) kon dit jaar geen nestboom worden gelokaliseerd. Dit doet vermoeden dat het moertje dat hier in 2003 en 2004 is gevolgd is overleden. Bovendien werd in dit territorium, in tegenstelling tot de twee voorgaande jaren, geen slaapboom gevonden in de aan de worptijd voorafgaande winter van 2004/2005. Waarnemingen van dit moertje eind mei 2004, waarbij zij een ernstig verzwakte indruk maakte (zie MARTERPASSEN XI, p. 16), sterken dit vermoeden.

De nestboom nabij het Berghuis, die vermoedelijk in 1999, en zeker in 2001 en 2003, door een ander moertje werd gebruikt, is bij kapwerkzaamheden eind 2004 gesneuveld.

Op het Leersumse Veld (Staatsbosbeheer) is geen nestboom gevonden. Het moertje dat daar in 2002 en 2004 een nestboom had, werd in mei 2004 overreden. Ons hebben geen meldingen of waarnemingen bereikt van de in september 2004 hier uitgezette jonge boommarters (zie MARTERPASSEN XI, p. 64). Dit territorium is dus vermoedelijk in

2005 nog niet opgevuld door een reproducerend vrouwtje.

Op het landgoed Prattenburg is in 2005 geen nestboom aangetroffen. De jachtopzichter heeft wel een tweetal zichtwaarnemingen van boommarters gemeld. Er is echter een groot gebied rond het landhuis dat tot nu toe niet toegankelijk was voor inventarisaties, en waar in het verleden boommarters zijn gezien. Met de jachtopzichter zijn inmiddels afspraken gemaakt voor een inventarisatie van dit deel van het landgoed in 2006.

Op landgoed Broekhuizen vond Bram Achterberg op 24 april keutels, afgebeten veren en prooiresten onder een oude, afgebroken zomereik met een spechtengat. Posten op een drietal avonden over een periode van twee weken leverde geen waarneming van een boommarter op. Op 29 mei is de boom geïnspecteerd met de hengcam. De boom bleek verlaten. Toch zijn er midden mei twee zichtwaarnemingen van een boommarter geweest op Broekhuizen door medewerkers van Staatsbosbeheer, op een afstand van ongeveer 300 meter van deze boom. Zoeken naar een eventuele verhuisboom op Broekhuizen had geen resultaat.

In het aangrenzende Dartheide vond Wim Bomhof midden mei keutels en afgebeten veren onder een beuk met een aantal zwarte spechtengaten. De afstand van deze boom tot de boom op Broekhuizen is (hemelsbreed) ongeveer 1 kilometer, zodat het om dezelfde marter zou kunnen gaan. Ook deze boom is op 29 mei met de hengcam geïnspecteerd, waarbij geen sporen van recente bewoning konden worden vastgesteld. Aan de rand van het fietspad langs de aangrenzende provinciale weg (N225) is rond 25 mei een boommarter gezien. De afstand tussen deze waarneming en de boom op Dartheide is ongeveer 200 meter. Op nog geen 200 meter van deze plek is in juli 2002 een zogend vrouwtje doodgereden.

Zeker is dat er op Broekhuizen/Dartheide in het worpseizoen ten minste één boommarter heeft gehuisd. De aanwezigheid van prooiresten onder de boom op Broekhuizen doet vermoeden dat dit een geval van voortplanting is, maar met zekerheid kan dit niet worden vastgesteld.

5. Een interessante waarneming

Bij het posten bij de nestboom op landgoed 't Hek werd op 3 april een interessante waarneming gedaan. Rond half acht 's-avonds keek het moertje herhaaldelijk uit het gat, en mopperde daarbij voortdurend. Aan de waarnemer (in een schuiltent) werd echter nauwelijks aandacht besteed. De reden van deze verontrusting werd al snel duidelijk: vanuit een achtergelegen beuk in de beukenlaan vloog een Havik aan, die met zijn klauwen naar de marter sloeg. Deze trok zich ijlings terug. In de vlucht draaide de Havik rond zijn as, en sloeg nogmaals naar het nestgat. Pas op dat moment kreeg de Havik de schuiltent in de gaten, en vloog weg. Een tiental minuten later ging het moertje alsnog naar de latrine (zie foto), waarbij zij voortdurend gromde en kuchte.

De marter in de latrine, ongeveer tien minuten na de aanval door de Havik: zij moest echt nodig! (Foto: Bram Achterberg)

Boommarters aan de Kromme Rijn

Henri Wijsman

1. Inleiding

In vervolg op de artikelenreeks in MARTERPASSEN XI over boommarters in de "perifere" gebieden (dus gelegen buiten de centrale vestigingsgebieden Utrechtse Heuvelrug, Veluwe en Drenthe), volgt nu iets over een laaggelegen en dus nat deel van Utrecht: het gebied van de Kromme Rijn. Er liggen vele landgoederen in die in particuliere handen zijn en de belangen van de jacht worden er verdedigd. Mede daarom zijn in de loop van de tijd waarschijnlijk lang niet alle waarnemingen bij ons bekend geworden. Zoals gebruikelijk vraagt

men zich ook hier af: de enkele gerapporteerde boommarters, waren dat zwervers of vertegenwoordigen zij een autochthone populatie?

2. Waarnemingen
In tabel 1 is te zien dat er met een zekere regelmaat boommarters zijn gesignaleerd, ook nog recent.

Hieruit valt te concluderen dat boommarters in elk geval van tijd tot tijd afdwalen uit hun leefgebied op de Utrechtse Heuvelrug in zuidelijke richting naar het lagere natte land. De twee op Beverweerd moeten haast wel als jongen uit één nest geïnterpreteerd worden, maar in maart gaat het om dieren die gemakkelijk van elders kunnen zijn gemigreerd. De beide exemplaren van de A12 bij Odijk lijken van Rijnwijck afkomstig.

Van Chris Achterberg kreeg ik nog een aantal minder precies te omschrijven toevoegingen uit de laatste paar jaren: de melding van een overreden boommarter op de Gooyerdijk die bij onderzoek al verdwenen bleek te zijn; mensen die langs de Langbroeker Wetering er een op de weg hadden zien liggen; iemand die er een 'in het kippenhok' had nabij Sterkenburg; een jachtopziener in de buurt van Kolland die meent dat daar boommarters zitten; iemand van de vogelwerkgroep die er een had gezien in een eik in het lage klei-land. Jongen zijn nooit gemeld. Op Zuylestein is in 2005 weliswaar een nestboom bekend geworden, maar die staat op het zandgedeelte. De waarneming van een oud en jong dier in een populier in het natte gedeelte (2000), was op slechts 150 meter afstand van die boom.

De bossen langs de Kromme Rijn hebben via bijvoorbeeld Leeuwenburg direct contact met de Utrechtse Heuvelrug. Daar waar dat niet het geval was, is de afstand tot de Heuvelrug maar zelden meer dan 3 km. Dat er boommarters voorkomen is gezien deze geringe afstand dus allerminst vreemd; maar interessant is dat het natte milieu hen niet afschrikt.

Nu is de beheersstructuur van de bossen aan de Kromme Rijn ook niet zo bijster doorzichtig: veel ervan is ouderwets jachtgebied. Door de preparateur die de huid

Tabel 1. *Boommarters in het Kromme Rijn gebied (bron Alterra/WBN).*

Jaar	Plek	Coördinaten	Waarneming	Maand	Bijzonderheden
1954	Over-lang-broek	154,0; 344,0	Geschoten	Maart	-
1993*	Beverweerd	146,0; 449,0	zichtwaarneming	Maart	twee exemplaren bij eekhoornnest
1994*	Sandenburg	153,0; 447,0	zichtwaarneming	December	in boomkruin
1995	Walenburg	151,0; 445,0	zichtwaarneming	April	slapend in eik
1996	Odijk	144,5; 452,3	verkeersslachtoffer	Augustus	A12
1998	Zuwe	147,9; 447,9	verkeersslachtoffer	Juni	♂
2000	Zuylestein	156,0; 445,0	verkeersslachtoffer	Augustus	adult+ juveniel
2004	Zuwe	147,0; 447,0	verkeersslachtoffer	Juli	gewond in verkeer
2005	Odijk	145,2; 452,3	verkeersslachtoffer	April	A12 (platgereden 'matje')
2005	Odijk	144,5; 449,9	verkeersslachtoffer	Augustus	N229, ♀, 1 jaar oud

*te danken aan Herman van den Bijtel

kreeg van het dode exemplaar van nabij Sterkenburg (op de Zuwe, 1998), werd in die huid een hagelkorrel gevonden.

In de omgeving van het Kromme Rijn gebied zijn ook boommarters vastgesteld. Dit geldt niet alleen voor de noordkant van het gebied, waar de diluviale Heuvelrug ligt waar boommarters al jarenlang worden gevonden (o.a. in Moersbergen). Ook op Broekhuizen gaat het om waarnemingen en een nestboom (2002) en mogelijke nestboom (2004) op een zandige uitloper van de Heuvelrug Maar ook naar het zuidoosten (bij Elst in 1993 en 2003) zijn boommarters vastgesteld, en naar het noordoosten (bij Utrecht, verkeerspleinen Oudenrijn 2000 en Lunetten 2004) en naar het zuiden (in de Betuwe bij Tiel in 1998 (april, ♂ mogelijk één jaar oud, op de A15, 156,7; 434,6) en bij Culemborg (2000, N320, 145,5;339,9). Al deze dieren wijzen op migratie van de Utrechtse Heuvelrug west- en zuidwaarts.
Er is een locale traditie op Sandenburg die spreekt van boommarters op het landgoed.

3. Conclusie:
Of op de landgoederen langs de Kromme Rijn gesproken mag worden van boommarters als standwild, kan met de huidige gegevens nog niet worden bewezen. Onderzoek in het veld is nodig.

Met dank aan Bram Achterberg, Chris Achterberg, Wim Bomhof en Herman van den Bijtel voor hun gegevens.

Boommarterwaarnemingen in 2005 op Landgoed Den Treek-Henschoten en in Boswachterij Austerlitz

Ben van den Horn

1. Inleiding
Deze bijdrage bevat het jaarlijkse verslag van de boommarterinventarisaties op Landgoed Den Treek-Henschoten en Boswachterij Austerlitz. De vraag was of wij onze twee bekende individuen weer terug zouden vinden. Dat betreft enerzijds het moertje van de nestboom (2000) op De Hoogt (Treek-Zuid); zij is in 2001 met grote waarschijnlijkheid teruggevonden oostelijk in Boswachterij Austerlitz, en vanaf 2002 tot en met 2004 steeds weer op de Hoogt. En anderzijds het moertje van Kamp Zeist 2004, dat in 2003 westelijk in Boswachterij Austerlitz zat.

2. De marter van De Hoogt
Al op nieuwjaarsdag vonden we aanwezigheidssporen bij de nestboom van De Hoogt. De boom bleek dus al in december als dagrustplaats in gebruik te zijn geweest. Op 12 februari kon ik eindelijk de binnenkant met de boomcamera bekijken. Het bleek een zeer diep gat te zijn; aan de wanden waren slechts wat schimmels zichtbaar. De marter was niet aanwezig. Op 13 maart lag onder de boom een grote latrine met urinevlek en houtduifresten. De eerste waarneming volgde een dag later om 19.09 uur. De marter zekerde kort, verliet snel de onderste holte, klom langs de stam omhoog tot de eerste dunne tak, deed daar wat rekoefeningen, gaapte en ontlaste zich. Daarna verdween ze.

Op 30 maart hebben we de boomcamera ingezet en zagen twee lichtjes – de reflectie van de ogen - op de monitor. Het lijf en de staart van de marter waren goed waar te nemen; jongen waren niet zichtbaar. Nadat er wat schors en stof naar beneden viel, zagen we hoe de marter even de ogen sloot. De marter reageerde dus nauwelijks op de camera.

Bij een tweede camera-inspectie op 8 april zagen we hoe de moer als een kat in elkaar gerold lag. Na korte tijd richtte ze de kop omhoog en opende kort haar ogen en sliep weer verder. Wij hebben geen jongen gezien of gehoord, niet uit te sluiten valt dat de marter ze geheel bedekte met haar lichaam (maar dat laatste lijkt ons niet erg waarschijnlijk). Bij het wegnemen van de camera hief de marter haar kop weer even op. De marter is de eerste tien minuten niet uit de boom gekomen.

Op 12 april ontdekten we met de camera dat de boom leeg was. Ik ging een aantal mogelijke verhuisbomen inspecteren, terwijl Elise bij de nestboom bleef waken. Bij de kermisattracties van de Piramide ontmoette ik rond 20.50 uur een boommarter die verstarde door mijn verschijning, zich omdraaide en in een golvende galop over de lichte zandondergrond onder de vloer van de autoscooters verdween. Ik heb met de camera geprobeerd onder de vloer te kijken, helaas zonder resultaat. Wel zag ik verschillende bakjes met kattenvoer opgesteld staan en met stro gevulde kartonnen dozen. Wellicht ook een aantrekkelijke omgeving voor de boommarter. De vraag of dit de marter van De Hoogt was is niet te beantwoorden.

Twee dagen later troffen we een volmaakt leeg en zeer schoon gat aan. Op basis hiervan namen we aan dat de marter de boom in de eerste week van april heeft verlaten en vermoedelijk nooit jongen heeft gehad. Tijdens het vruchteloze zoeken naar een verhuisboom in de directe omgeving vonden we vele marteruitwerpselen.

3. De marter op Treek-Noord
Op het territorium nabij landhuis Den Treek was in 2002 voor het laatst een nestboom gevonden. Hoewel in 2003 en 2004 steeds vele sporen van boommarter werden gevonden, troffen we nooit een nestboom aan. Weliswaar was de boom 2002 ook in 2004 kort in gebruik - op 13 maart 2004 heb ik eenmaal een marter zien vertrekken - maar de boom leek een paar dagen later al weer verlaten.

Dit jaar vonden we al op 13 februari verse marterkeutels dicht bij de nestboom 2002. Maar pas op 29 april vonden we na drie jaar weer een nestboom. Rondom een beuk - op 300 meter afstand van de nestboom 2002 - met slechts één naar de hemel gericht rottingsgat lagen vier redelijk verse keutels. Een latrine op een tak of in een vork was echter onvindbaar. Elise ontdekte een grove den met een vrij grote holte (zeer hoog) op enige meters afstand naast die beuk. Om het gat waren slijtsporen zichtbaar; het was vrijwel helemaal kaal, hetgeen vermoedelijk werd veroorzaakt door een tak van de beuk die langs het gat van de grove den schuurde. We vermoedden dat deze marter de opening van de grove den kan bereiken door de tak van de beuk te gebruiken. Op de grond rondom de grove den bleken inderdaad vele keutels verspreid te liggen; zou dit de gemiste nestboom 2003 en tevens de vervolgboom 2004 kunnen zijn?. Dit zou tevens impliceren dat het Ooievaarsnest op De Rusthof (2004) – op ruim twee kilometer afstand - een apart territorium is, en niet de vervolgboom 2004.

Twee dagen observeerden we vruchteloos in de ochtend en ’s avonds. We ontdekten menige andere grove den met zwarte-spechtenholten in het perceel, die ons in eerdere seizoenen nooit waren opgevallen. In de directe omgeving vond ik kersverse uitwerpselen en een passerende bewoner van een huis op 400 meter afstand vertelde ons regelmatig boommarters te zien in deze buurt.

Ruim twee weken later op 13 mei kamden we wederom vergeefs de omgeving af en vonden, zoals gebruikelijk, wel weer een verse keutel en een helemaal gave verse dode eekhoorn. De ingang van de grove den was nu door de bladontplooiing vrijwel onzichtbaar vanaf de grond. Pas op 14 mei zag Elise voor de eerste maal hoe de boommarter de den verliet rond 22.00 uur. Dus ondanks vier keer vergeefs urenlang posten (‘s avonds en 's ochtends) en een snelopdrogende latrine waar niets vers meer bij kwam, bleek die marter daar nooit weggeweest. Op pagina 54 in deze MARTERPASSEN kunt u lezen hoe we op 15 mei met de boomcamera een moer met drie jongen vaststelden. Op 16, 17, 18 en 19 mei observeerden we (zonder boomcamera te gebruiken) en troffen tot onze verbazing geen enkele activiteit meer aan en we hebben de marter daarna ook nooit meer gezien. Dit hoeft niet te betekenen dat deze boommarter na het hengcammen is verhuisd, want vóór onze eenmalige hengcamobservatie zagen we haar immers maar één keer. Onze cyclus van waarnemen en de hare van op prooi uitgaan waren blijkbaar niet op elkaar afgestemd.

4. De marter van Austerlitz

In boswachterij Austerlitz vond ik op 15 april een latrine, in een nieuwe boom met holte. Op 17 april zagen we rond 20.30 uur, onmiddellijk nadat we de boom benaderden, hoe een marter haar kop uit één van de gaten terugtrok.

Ook op 21 april hebben we op hetzelfde tijdstip opnieuw bij aankomst gezien hoe de marter uit het gat keek. De eerste boomcamera-inspectie was gepland op 23 april; de moer kwam die avond rond 21.30 uur zekeren en twintig minuten later verdween ze door de kronen. Vervolgens hebben we rond 21.50 uur met de boomcamera ten minste één jong vastgesteld, maar vermoedelijk twee (of meer). Door de kromming van de boom was de toegankelijkheid voor de camera beperkt en bleef een deel van de ruimte voor ons verborgen. Op 1 mei heb ik de keelvlek kunnen fotograferen en vervolgens vastgesteld dat de marter Austerlitz 2005 dezelfde was als Austerlitz 2003 en Kamp Zeist 2004. En hoewel harde bewijzen ontbreken, valt niet uit te sluiten dat ook deze marter in 2002 huisde op Kamp Zeist.

Op 3 mei bereikte ons via Gerrit Visscher de verontrustende mededeling dat op plusminus 1500 meter van de nestboom Austerlitz een boommarter op de A28 (X=147.7) overreden zou zijn. Het opnieuw inzetten van de boomcamera was daarom noodzakelijk. Chris Achterberg en Monique van der Horst hadden gelukkig tijd om met hun camera te komen en om 14.00 uur konden we in gezelschap van Huub Berger opgelucht vaststellen, dat de moer met ten minste twee jongen van vier weken oud aanwezig waren. Nadat Chris vanaf de ladder de camera de boom inbracht, zagen we op de monitor van de camera hoe de moer een sprong naar boven nam en de camera passeerde. Ook was er een kreet hoorbaar. Nadat Chris de camera van de balk had losgemaakt, was het mogelijk met de hand de camera naar boven te richten. We zagen de moer ingeklemd zitten nabij de bovenste holte van de boom.

Op 12 mei heb ik met Hans Peeters en Theo Terwiel nog een boomcamera-inspectie uitgevoerd, waarbij bleek dat het gezin nog aanwezig was. Wel nam de moer een duik naar de camera, toen ik hem door het lage gat stak. Op 15 mei zag ik met Ronald Messemaker door de verrekijker dat de marter nog aanwezig was. Op 22 mei, een warme dag, zagen we om 12:12 uur een latrinebezoek van

de moer en tegelijkertijd hoe een jong aan de binnenkant van de boom naar boven klom, waarbij ze de onderste opening passeerde. Even later gleed het jong weer naar beneden. Er bleef een half uur lang continu beweging en geklim. Soms waren beide jongen te zien. Een van de jongen heeft een wat wittere keelvlek dan de andere. We zagen hoe de moer een muis in haar bek had (die lag blijk baar al in de holte). Kort daarna zagen we hoe een jong de muis overnam en even met de kop naar buiten kwam en zich weer terug trok. Ook zagen we even later hoe een jong een prooirest uit de bek liet vallen..

Op 25 mei vond Elise een dode spitsmuis bij de nestboom en op 26 mei zag ik met Huub Berger van 07.00 uur tot een uur of tien hoe de jongen aan het slepen waren met prooien. Overigens lag de hele omgeving inmiddels bezaaid met prooien; onder andere vier dode jonge grote bonte spechten naast een dode boom met vele holten. Ook lagen er twee verse dode koolmezen naast de nestboom. De moer kwam regelmatig minutenlang uit het gat hangen voor verkoeling of om te slapen. Eenmaal was er een confrontatie met twee matkopmezen die in het gat werden verrast door de marter. Als een kolibrie bleven ze even in de lucht hangen, alvorens te vluchten. Om 10:08 uur kwam de marter al het gat uit, waarbij meer aarzeling zichtbaar was dan bij eerdere observaties. Maar liefst vier maal verliet de marter grotendeels het bovenste gat en trok zich weer terug bij de aanblik van zoveel visite. Uiteindelijk ging ze en dat leverde een mooi schouwspel op.

De marter van Austerlitz (Foto: Ben van den Horn).

Om 16:00 uur nam ik samen met Elise voor de tweede keer plaats. Toen we aankwamen zagen we al een jong uit het gat kijken. Ik heb weer vele foto's gemaakt en uiteindelijk heb ik mijn positie weer gewijzigd. Rond een uur of zes zagen we hoe de moer de boom verliet en vervolgens behendig via de nestboom en een paar naastliggende bomen bij een eik belandde. In een oksel van die eik bleek zij een voorraadkamer te hebben liggen en daar bleef zij geruime tijd zitten eten van een muis. Uiteindelijk verdween de marter via de kroon van de eik en wij besloten op te breken. Toen we weg wilden lopen, zagen we de marter al weer terugkeren en met grote snelheid afdalen en in de boom verdwijnen. Onmiddellijk kwam de kop weer uit de bovenste holte. Op 27 mei bleek de nestboom verlaten.

5. Overige meldingen

Op 28 juni heeft WBN-lid Teus Glismeijer lange tijd naar een jagende boommarter op de Leusderhei kunnen kijken.

Op 14 mei zag boswachter Hajo Hoogendijk omstreeks 21.15 uur een jagende boommarter in een eikenstrook tussen Leusderheide en de Treek. Het beestje was geruime tijd tussen de bosbessen aan het jagen, mogelijk op muizen. Na een minuut of zes stak het beestje het ruiterpad over en verdween in een dicht jong grove dennenvak.

Op 17 juni is de marter Cees van begraafplaats De Rusthof (zie "Verzorgd van de wieg tot voorbij het graf" in XI) voor de tweede maal in vrijheid gesteld. Uiteindelijk bleek Das en Boom niets educatiefs met deze schuwe marter te kunnen beginnen, terwijl ze een jaar geleden nog uitblonk in handtam gedrag. De marter heeft twee weken in een gewenningskooi gezeten bij dezelfde familie als vorig jaar op Den Treek. Op de avond van de vrijlating werd een kier in de ren gemaakt, door het scharnierende dak te openen en op een paar houtblokken te laten rusten. Zo kon de marter op vrijwillige basis langer gebruik maken van de kooi en zouden vossen er niet in kunnen. Binnen drie minuten kwam de marter uit haar nachtverblijf, keek omhoog, verliet de kooi en bleef nog een tijd op het dak zitten kijken. Na enkele minuten wurmde ze zich nog eenmaal via de kier de kooi in blijkbaar om zich te overtuigen dat er een weg terug was. Kort daarna verliet ze voor de tweede maal de kooi en begaf zich over de grond langs een houtwal het bos in. Tot op het moment van schrijven is niets meer van haar vernomen.

6. Tot slot

Samenvattend: in 2005 zijn 3 bewoonde bomen aangetroffen, waaronder twee nestbomen. Na drie jaar vonden we weer een nestboom in het territorium Treek-Noord. De bekende boom van De

Hoogt (Treek-Zuid) was ook dit jaar weer bewoond. In boswachterij Austerlitz werd een bekend individu weer teruggevonden. Door het koude weer van april en de eerste helft van mei, hebben we weinig marters kunnen waarnemen.

Wij hebben de indruk dat er erg veel muizen aanwezig zijn; dit zou een verklaring kunnen zijn de marter relatief makkelijk prooi vangt en relatief weinig te zien was, net als in het seizoen 2001.

Op en in de omstreken van de begraafplaats de Rusthof is dit jaar geen marter waargenomen, hoewel het vermoeden bestaat dat dit een apart territorium is. Het zou kunnen zijn dat het doodgereden vrouwtje (153.400,459.800) op 500 meter afstand van De Rusthof in het najaar van 2004 de moer van de Rusthof was. Een keelvleksignalement was niet beschikbaar om dit uit te sluiten.

Boommarters in en om De Bilt in 2005

Margriet Hartman

.

1. Inleiding

Vorig jaar (in 2004) hebben Ruud van de Akker en ik voor het eerst gezocht naar nesten van boommarters, vooral in Beukenburg, De Leyen en het Ridderoordse bos (zie pagina 44 in R. van den Akker MARTERPASSEN XI : 44-46). In 2005 was het gelijk prijs en vonden we in het Ridderoordse bos een nest- of verhuisboom. Gesterkt door dit resultaat hebben we dit jaar (2005) ons zoekgebied uitgebreid.

2. Doelen

Het is de bedoeling om het hele gebied tussen De Bilt, Soest en Zeist een groot aantal jaren intensief te inventariseren op boommarters. Er zijn met name twee doelen. Ten eerste gaat het om het vaststellen van het totale aantal nesten van boommarters ten noorden van Zeist. De Bilt ligt aan de rand van het noordelijk deel van de Utrechtse Heuvelrug. In het zuidelijke deel worden regelmatig boommarternesten gevonden, waarvan het nest van Austerlitz het dichtst bij De Bilt ligt. Tussen Austerlitz en De Bilt ligt de 'fuik' van Zeist (ook wel het hart van de Heuvelrug genoemd), waar de ecologische verbindingen met het noordelijke deel van de Heuvelrug minimaal zijn. Men is druk bezig om met ecoducten en andere faunapassages de knelpunten op te lossen. Om straks de effecten te kunnen meten is het van belang het aantal nesten ten N van deze 'fuik' goed in beeld te krijgen.

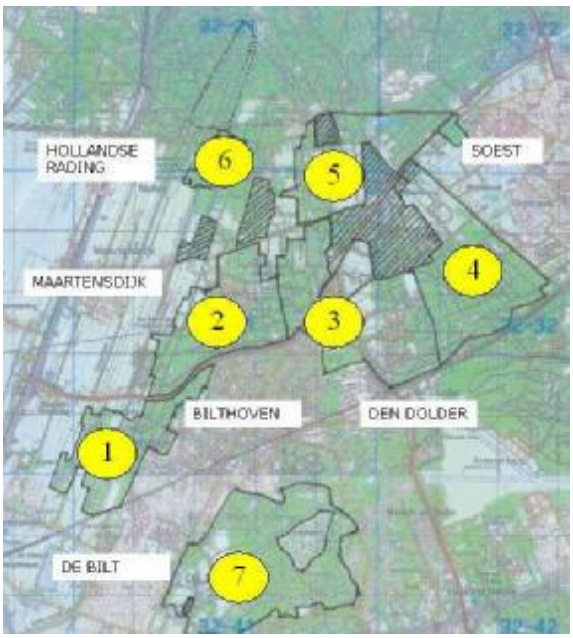
Daarnaast is de Heuvelrug tussen Maartensdijk en Soest onderbroken door een ca 3 km brede laagte, waar in het verleden veel landgoederen gevestigd zijn. Het landgebruik is kleinschalig en gevarieerd en het bos is erg versnipperd.

Ten noorden hiervan ligt het grotere aaneengesloten bosgebied op de stuwwal ten noorden van Lage Vuursche, waar meer ruimte voor de boommarter lijkt te zijn.

Het tweede doel is het beantwoorden van de vraag of de smalle landgoederenstrook geen barrière vormt voor de boommarter.

3. Methode

Het onderzoeksgebied wordt begrensd door de Amersfoort-coördinaten 139, 457, 148, 457. Dit gebied is 81 km^2 groot, met ongeveer de helft bos. Er zijn 7 te inventariseren gebieden geselecteerd met totaal ca 16 km^2 bos (zie figuur 1 en tabel 1). Dit zijn de gebieden die vrij toegankelijk zijn. De particuliere bossen die niet opengesteld zijn, hebben we (nog) niet meegenomen in de inventarisatie.

Figuur 1. *Boommarterinventarisatiegebieden in en om de Bilt (zie ook Tabel 1)*

Van de 7 gebieden is een kaart gemaakt (figuur 2) met bomen met gaten die geschikt lijken voor boommarters. Dit waren voornamelijk beuken.

Deze bomen zijn (zonder te klimmen) in geschiktheidcategorieën ingedeeld:
1. bomen die al eerder gebruikt zijn door boommarters;
2. flatbeuken (beuken met 3 of meer zwarte spechten gaten);
3. bomen met zwarte spechtengaten of grotere (overdekte) inrottingsgaten in een omgeving die geschikt lijkt voor de boommarter;
4. overige bomen met geschikt lijkende gaten.

Voor ieder gebied zijn 2 routes uitgezet: een looproute langs alle bomen met gaten en een fietsroute langs bomen van de categorieën 1 t/m 3. Van 21 maart tot 14 juni zijn de bomen gecontroleerd op sporen van boommarters in een tijdschema waarbij alle bomen van categorie 1 t/m 3 zes keer bezocht werden en de overige bomen met gaten drie keer (zie Tabel 1).

4. Resultaten

Gebied 1: Beukenburg, De Leyen.
In Beukenburg is dit jaar 2 keer een boommarter gezien (zie elders in deze MARTERPASSEN). Ook vonden we keutels.

Gebied 2: Ridderoordse bos, Berg en Bosch..
In februari vond boswachter Hans Hoogewerf sneeuwsporen van een boommarter ca 200 meter van de boommarterbomen van vorig jaar. Pas in mei vonden we keutels op het pad naar de beukenopstand met de nestboom(?) van vorig jaar. In juni kwam een melding binnen van een zichtwaarneming van een boommarter in die buurt. Dit hebben we niet kunnen verifiëren.

Gebied 3:Vijverhof, Oude Tol, Pleinesbos en Willem Arntszbos, Splinterenburg.
Op 28 maart vonden we in Splinterenburg keutels in en onder de beuk, waar Johan Metselaar 2 en 3 jaar geleden een boommarter in gezien had (hij noemde de locatie Vuursche Steeg). Hij heeft echter niet vast kunnen stellen of dit daadwerkelijk een nest betrof. Het (inrottings)gat is onregelmatig en diep, waardoor het niet mogelijk was met de hengcam in het gat te kijken. Op 30 april, na 32 uur posten, zag ik het nerveuze moertje eindelijk. Op 8 mei horen Henri en Willemien Wijsman met de hengcam de jongen 'miauwen', op het moment dat de bosarbeiders op hun verzoek even met hun kapwerkzaamheden in de aanliggende douglasopstand stopten. Eindelijk op deze plek een nest vastgesteld! Op 26 mei zien we het moertje voor het laatst. Het aantal jongen is niet vastgesteld. We hebben wel een film van de bef van het moertje. Het moertje was niet alleen nerveus, maar gedroeg zich ook vreemd. Het nest heeft 2 gaten: een klein, uitgeknaagd kijkgat op 7 meter N en de uitgang op 8 meter W. Bij vertrek ging het moertje op de verdikking boven het gat zitten en klom na veel zekeren met het lichaam plat tegen de boom gedrukt en de poten wijd met veel moeite naar een twee meter hogere zijtak. Van daar 'danste' ze over de kronen van de beukenopstand naar de naastliggende douglas-opstand. Als het klimmen zo moeilijk gaat, waarom kiest ze dan deze beuk? Of had ze iets aan haar poot, zoals Hans Kleef op de film dacht te zien?

Een meter onder het kijkgat zat een klein gaatje, waar geregeld vocht uit liep. Niet alleen op regenachtige dagen, maar ook op bloedhete, droge dagen. Op enkele van die dagen vonden we 's ochtends geen vochtspoor, maar 's avonds wel.

Tabel 1. *Kenmerken en gegevens van de onderzochte gebieden (de nummers verwijzen naar Figuur 1)*

	Onderzocht gebied	Eigenaar(s)	Oppervlakte ($km^{2)}$	Aantal bomen met gaten	Aantal bomen intensief gecontroleerd
1	Beukenburg + De Leyen	UL + gemeente De Bilt	2,1	80	28
2	Ridderoordse bos + Berg en Bosch	UL + part.	1,3	107	28
3	Vijverhof, Oude Tol, Pleinesbos en Willem Arntszbos + Splinterenburg	UL + part.	2,0	102	15
4	Laag Hees + Op Hees + De Zoom	part. + NM + gemeente Soest	4,2	95	25
5	Venwoude + Drakestein (SBB) + Pijnenburg	part. + SBB + part.	1,6	78	19
6	Maartensdijkse bos Zuid (+ rest)	UL	0,6 (+1,3)	37	21
7	Noord-Houdringe + Houdringe, Beerschoten, Panbos + Biltse duinen	part. + UL + part.	4,4	175	37
	Totaal		16,2 (+1,3)	674	173

Het leek erop dat het moertje haar behoefte deed in het hol. Misschien is dat de reden waarom we het moertje zo weinig zagen.

Gebied 4:Laag Hees, Op Hees, De Zoom.
We hebben aanwezigheidssporen (waaronder duidelijke keutels) gevonden, in wat een NW-ZO baan lijkt, in het oosten van het gebied. Ilone de Vogel zette op waaneming.nl dat zij op 1 augustus om 20.40 uur een boommarter heeft gezien in Op Hees (146/463).

Gebied 5: Venwoude, Drakestein, Pijnenburg Oost
Op 8 april een onduidelijke latrine gevonden in een beuk aan de rand van een beukenopstand in het natte muggenbos Pijnenburg-Oost. Op 12 maart zag ik om 6.50 uur 's ochtends de redelijk tamme moer voor het eerst.

Later die dag is met de hengcam een nest vastgesteld. De ogen van de jongen waren nog dicht en we schatten de leeftijd op 2 weken. Het aantal jongen is niet precies vastgesteld, omdat het moertje aanwezig was iedere keer als we met een hengcam keken. Het waren er zeker 3, misschien 4. De bef staat mooi op de film. Op 7 mei hebben we het moertje voor het laatst gezien. 30 mei bleek bij hengcamcontrole dat het nest leeg was. Op 12 juni vond Ruud ca 50 meter ten W van de nestboom de verhuisboom: een eik met onder de boom verse keutels. Bij hengcamcontrole de volgende dag bleek de boom leeg, met uitzondering van wat prooiresten. Boswachter Groenestein heeft op 27 juni nog 3 of 4 boommarters het pad over zien steken op ca 100 meter van de nestboom.

Boswachter Groenestein en een voorbijganger vertelden dat ze vorig jaar hier in de buurt ook boommarter(s) hebben gezien. In MARTERPASSEN XI (p. 29) spreekt Henri Wijsman al het vermoeden uit dat in deze contreien een nest aanwezig was in de jaren vóór 2004.
In en rond Venwoude vonden we, evenals Willemien Wijsman, aanwezigheidssporen van een boommarter.

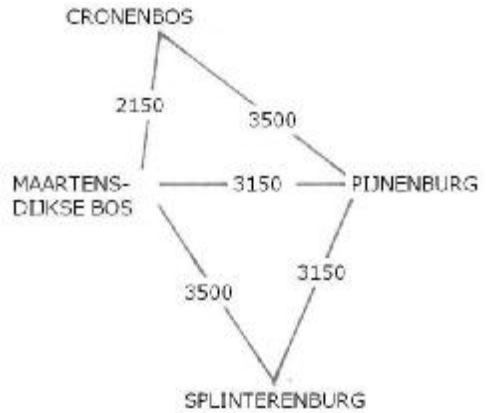
Gebied 6: Maartensdijkse bos Zuid (+ rest)
Het was niet gelukt om de bomenkaart van het Maartendijkse bos rond te krijgen. Het zuiden leek het meest geschikt, daar vonden we ook aanwezigheidssporen. Op 11 mei vond Ruud, aan het eind van een lange intensieve zoektocht in het noordelijk deel, een latrine in een beuk in een oude laan, waar vrijwel geen publiek meer langs komt. De boom heeft vier gaten van zwarte spechten op ca 9 meter W, waarvan de middelste twee nu 1 gat vormen. De moer gebruikte dit lange gat als kijkgat en het gat daarboven als uitgang. Ook in vorige jaren is er wel eens een enkel spoor aangetroffen; in 2004 waren in deze laan door Henri Wijsman wel uitwerpselen aangetroffen, maar geen latrine die doorzette.

Met de hengcam is een nest met 3 jongen vastgesteld. Het moertje hebben we op 26 mei voor het laatst gezien. Op 31 mei bleek bij hengcam-controle het nest leeg. Wel vonden wel circa 600 meter ten noorden van de nestboom een roofvogelhorst met daaronder oude keutels. Er zijn geen bruikbare beelden van de bef gemaakt.

Gebied 7: Noord-Houdringe, Houdringe, Beerschoten, Panbos ,Biltse duinen
In Beerschoten vond ik afgebeten duivenveren in de oksel van een den op 130 cm hoogte en andere aanwezigheidssporen. Dit lijkt te wijzen op de aanwezigheid van een boommarter.

5. Discussie
We hebben drie nesten met minstens 7 jongen gevonden in het lage deel van de noordelijke Utrechtse Heuvelrug. Twee van de drie nestbomen, Pijnenburg en Splinterenburg, lijken ook in vorige jaren gebruikt te zijn. Ook in de omgeving van de nestboom van Maartensdijk zijn voorgaande jaren aanwezigheidssporen, maar geen nest, gevonden.

Figuur 2 toont de gevonden nestbomen samen met het noordelijker gelegen nest in het Cronebos. We zien een vrij regelmatig beeld. De kortste afstand tussen de nestbomen is ca 2150 meter en de langste ca 3500 m. Het is niet bekend of dit het volledige beeld is. Misschien zaten er nog nesten in de afgesloten particuliere terreinen, die niet gecontroleerd zijn (bijvoorbeeld Kasteel Drakestein) of

Figuur 2 *Afstanden tussen de nestbomen in 2005.*

in naaldbomen, want die hebben we nauwelijks op gaten gecontroleerd. Maar stel dat dit wel het volledige beeld is, dan zouden we hierop extrapolerend een nest in het oosten van Hoge Vuursche kunnen verwachten, maar eventueel ook in Laag Hees en in Beukenburg/Ridderoordse bos.

De afstand tussen de nestboom van Splinterenburg en de zuidwestelijk hiervan gelegen nestboom van vorig jaar in het Ridderoordse bos is ca 2150 meter . Waar is de Riddermarter in 2005 gebleven? Niet in Splinterenburg, want de bef is anders.

Komend jaar zullen we ook naaldbomen op geschikte gaten gaan controleren. We willen graag met meer zekerheid kunnen aangeven, dat in de gebieden waar we geen boommarternesten vinden, ook geen nesten zijn.

Inventarisatie van terreinen van Natuurmonumenten in 2005

Henri Wijsman

1. Inleiding
Deze bijdrage is een vervolg op 'Inventarisatie van terreinen van Natuurmonumenten en het Gelders Landschap in 2004' in MARTERPASSEN XI: 20-22.

2. Cronebos bij Hilversum
(Henri Wijsman)

Het Cronebos is bezocht van half maart tot in de herfst van 2005. Op 15 april lag er een flinke latrine onder de nestboom 2003, waaronder op 15 maart nog niets lag. Op 22 april zijn jongen gehoord. Op 29 april filmde Ruud van den Akker in de boom waarbij jongen zijn vastgelegd. De infrarode belichting die bij de gebruikte camera behoort is vrij zwak; door het thuis te versterken heeft Ruud kunnen vaststellen dat het ging om vier jongen. De moeder was ook thuis, en trok zich van de camera niets aan.

Op 17 mei is het moertje geobserveerd; ze leek inderdaad op dat van 2003 (en 2004), met één klein bruin vlekje net rechts van het midden in een oranjegele bef. Op 26 mei was de boom verlaten en waren de jongen kennelijk verhuisd.
De nestboom lag weer vlak bij het fietspad. Voorzover wij weten hebben de fietsers, joggers, wandelaars er geen nota van genomen.

Op 3 april heeft boswachter Fred van Klaveren een vermoedelijke boommarter zien liggen op de aansluiting van de snelweg Hilversum-Utrecht (141; 468). Het dier was niet groot en plat. Desondanks heeft hij de kastanjebruine vacht en gele bef goed gezien. De melding bereikte ons echter pas veel later en het diertje is niet verzameld voor onderzoek. Dit is heel dicht bij het Cronebos. Kennelijk was dit niet de moer van het bovengenoemde nest, maar denkelijk het tweede jong alweer uit 2004 ... (namelijk ook al één in 2004, "op 24-8 in de middenberm van de A27 op 142,1; 468,7 De bef is geheel effen. Een km verder is in 1998 de toenmalige moer uit het Cronebos overreden").

3. Verslag inventarisatie Boommarters Leuvenumse Bos 2003 verg. 4/2005
(*Henri Wijsman*)

Op 25 april werden er veel uitwerpselen opgemerkt op de Poolse Allee, op het fietspad. De meeste hiervan van boommarter. Nestbomen van 2003 waren nu onbezet. Er werd een nest gevonden in een eik "bij de Heinekendam". Hier zijn op 10 mei twee jongen gezien van ongeveer 6 weken oud. Op 21 mei was volgens Ronald Huijssen deze boom alweer verlaten – moer en jongen zijn verhuisd.
Aan de overzijde van de Poolse weg lag een pad bezaaid met uitwerpselen, voor het overgrote deel boommarter. Boswachter Nico Nelis wees ons hier op. Dit betekent dit dat de boommarter hier in de buurt van het nest langs voet- en fietspaden loopt.

Ook onder een boom vlakbij de voormalige boerderij Beekhuizen lag de nodige martermest; maar dit gat zat erg hoog, wel op 15 m, dus het was niet mogelijk vast te stellen of er jongen in zaten.
Onder twee bomen in het noorden van de Leuvenumse bossen lag een kleine hoeveelheid mest. Kennelijk heeft een marter hier even gehuisd, maar de bomen waren later weer verlaten; in de ene konden we met de camera een bosuil zien, in de andere het nest van een holenduif. Boswachter Nico Nelis was hier ook bij aanwezig. Hier in de buurt hebben we geen andere nestboom ontdekt. Er staan veel holle bomen, en het is altijd mogelijk dat we net die ene boom over het hoofd hebben gezien.

Samenvattend is er ten minste één nestboom gevonden, met twee jongen, en wellicht nog een.

4. Kaapse Bossen
(*Wim Bomhof, Johan Metselaar, Gerrit Visscher, Henri Wijsman*)

Boswachter Edwin Bies zag een boommarter bij de klassieke nestboom van de jaren 1992, 1995, 1996, 2001, 2003. Wim Bomhof zag vervolgens de moer op 22 april en 12 mei; Henri Wijsman hoorde jongen op 9 mei. Wim zag een jong op 24 mei. Op 7 juni bleken er twee jongen te zitten achter de boom in een holle eik terwijl er ook nog gekekker klonk uit de nestboom. Tezamen betekent dit dat er ten minste drie jongen moeten zijn geweest.

Op 24 mei heeft Wim een tweede nestboom ontdekt, een beuk met een dode top waarin gaten. Afstand tot de klassieke nestboom 650 m. Meteen al pootjes en staartjes te zien. Ook 25 en 31 mei (Wim Bomhof) en 26 mei (Henri Wijsman). Er moeten ten minste twee jongen zijn geweest.
Op 2 juni was deze boom verlaten; Michel Reukers meldt dat de boom die in 2003 nestboom was nu weer bewoond is (afstand 220 meter). Wim Bomhof zag in dit vak nu een adulte boommarter. Op 6 juni werd het moertje in de boom gezien, maar niet de jongen.

Omdat het patroon van dit jaar (nestboom gevolgd door verhuizing naar nestboom 2003) lijkt op de situatie van 2004, toen opeens in het laatst van mei de nestboom 2003 ook weer bewoond was, is het best waarschijnlijk dat ook in 2004 het gemiste nest gelegen was in de nestboom 2005.
Samenvattend zijn er ook dit jaar in de Kaapse Bossen twee nesten van boommarters geweest met samen meer dan vijf jongen.

5. Eindegooi
(*Henri Wijsman*)

Sinds 1985 is het voorkomen van boommarters op Eindegooi gemeld door Hans Vink. Na de vondst in 1995 van een dood dier tegenover boerderij Blokhoven hielden opeens de waarnemingen van boommarters op. Waren ze uitgestorven?

Op 8 december 2004 is op de Noodweg door boswachter Ben Broeke (GNR) een dood mannetje gevonden, erg aan stukken gereden. Het bleek bij sectie op Alterra een jong van 2004. Indien dit niet een jong was uit het op drie km afstand gelegen Cronebos (maar met de A27 ertussen) zou dit kunnen wijzen op voortplanting in of om Eindegooi. Het is interessant meteen te denken aan de prooiresten in het bos rond voormalig sanatorium "Zonnestraal" uit voorjaar 2002. In deze omgeving lopen kennelijk boommarters.
Bij Hollandsche Rading is op 28 juli een boommarter overreden in de middenberm van de A27 op het viaduct over de Vuurse weg (140,8/465,55, opgemerkt door Jeroen Brandjes, die al eerder marters in deze streek heeft gevonden).Twee en

Rekolonisatie

Ik schreef in 2004: "Dus zelfs rekolonisatie van 's-Graveland kun je onder deze omstandigheden niet uitsluiten". Na 1997 zijn er in 's-Graveland en Spanderswoud geen sporen van boommarters meer aangetroffen, tijdelijk was het dier daar uitgestorven.

Reeds in 2005 kwamen de meldingen:
In het jaar 2005 zijn in juni en juli drie waarnemingen gedaan van een boommarter, twee in het aan 's-Graveland grenzende Spanderwoud en één in 's-Graveland zelf. Juist zo een plotselinge accumulatie van waarnemingen wijst erop dat het dier na lange afwezigheid weer is teruggekeerd. Het moet dan wel van de kant van de Westerheide komen, tussen Bussum en Hilversum.

Hans Blessing, boswachter van Natuurmonumenten in 's-Graveland, heeft op 20 juni tussen 21.00 uur en 21.30 uur een boommarter gezien in een grove den aan de Oude Meentweg te Hilversum, aan de rand van het Spanderswoud (Goois Natuur Reservaat). Hij werd er op geattendeerd door roepende Vlaamse Gaaien en heeft hem een tijdje goed kunnen waarnemen.
Engbert van Oort (natuurbruggids en inventariseerder broedvogels) zag op 21 juni om 5.15 uur tijdens zijn vogelinventarisatieronde in het Spanderswoud bij Hilversum een boommarter (grote pluimstaart en weghuppelend) op 5 meter afstand. Hij had al in mei met Dick Jonkers op een beukenstam verdachte uitwerpselen gevonden.

In juli is op Land en Bos ('s-Graveland) een donker marterachtig dier ter grootte van een kat gezien, zoiets zou wel eens mooi in het beeld kunnen passen (med. Fred van Klaveren).

Op 19 juni vond Ilco van Woersem bij Blaricum een man-boommarter van 2 jaar oud nabij ziekenhuis Gooi-Noord, km.paaltje 24,9 aan de A1, aan de oostzijde op de vluchtstrook. Onder het viaduct loopt een stobbenwal; honderd meter meer naar het zuiden ligt een enorme wildtunnel. Beide faunaelementen werkten in elk geval voor deze Boommarter niet".

een half uur na de melding lag het dier al op transport naar Alterra voor sectie. Het bleek later een jong mannetje, jong van dit jaar. Aan de oostkant staat daar een hoog geluidsscherm aan de westkant is, beneden, de parkeerplaats van het station. Het dier moet van NO of van NW zo een meter of vijftig naar het zuiden zijn afgezakt. Hij zou wel één van de vier jongen in het Cronebos kunnen zijn geweest (3,5 km weg, wat ik voor een jong van dit jaar wel ver vind - dus ik kan het mis hebben, maar de vlekloze bef leek te wijzen op die van de moer daar). Het alternatief is een jong uit een hypothetisch nest op Eindegooi, dat minder dan één km weg ligt, dan wel op het militaire hoofdkwartier Zwaluwenberg op nog weer minder.

Aannemend dat er ook op Eindegooi boommarters lopen, mag je verwachten dat er af en toe uitwerpselen gevonden kunnen worden. In elk geval hebben wij, helaas, niets gevonden dat op boommarter wijst. In 1994/1995 hebben we ook intensief gespeurd, en toen vonden we geregeld iets. Als vuistregel bij het vinden van een dood exemplaar geldt voor ons dat er ook meestal wel een levende in de buurt zal zijn. In een gebied dat voor deze dieren moeilijk te bereiken is, zoals Eindegooi, moet er mee rekening worden gehouden dat het omgekomen dier toch de laatste was. Het feit echter dat het hier om een jong ging, wijst erop dat er tenminste wel immigratie plaats vindt! Wellicht vindt op het militaire terrein Zwaluwenberg voortplanting plaats. Dat is voor ons moeilijk te onderzoeken.

Conclusie: in 2005 is er maar één aanwijzing gevonden dat er boommarters in de buurt van Eindegooi zitten, een dood exemplaar.

Appel en apen, een nestboom in de Gelderse Vallei

Henri Wijsman

In 2003 hoorde ik van Gerrit Visscher van een gesprek dat hij had gehad met de beheerder van de golfbaan Anderstein bij Maarsbergen. Het gesprek begon bij roofvogels en eindigde in de Gelderse Vallei. Het verband tussen de Vallei en Anderstein is dat het laatste in het bezit is van de heer H.W.A. van Beuningen, die ook eigenaar is van het landgoed Appel in de Vallei. De beheerder vertelde aan Gerrit dat er het vorige jaar een nestboom van boommarters was gesignaleerd (aangezaagd ...) op landgoed Appel. Dat was groot nieuws voor het piepjonge Gelderse Vallei-onderzoek, maar wij zijn precies en hebben bevestiging nodig. Ik zocht contact met Anderstein en vroeg naar de beheerder.Toen ik aangaf dat het ging om Appel werd ik direct met Van Beuningen doorverbonden. Ik zei hem dat wij graag in zo een geval met de man spreken die zelf aan het zagen is geweest in de boom en de martertjes zelf heeft gezien.
Kort daarop ben ik opgebeld door de heer Klaas Hooyer, bosarbeider. Hij had de boom, een populier, aangezaagd; de moer was weggesprongen (“Als ik het me goed herinner”) en in de nestholte lagen kleine bruine jongen. Hoezo boommarters? Tja . . . . "De boer had gezegd dat er daar boommarters in de buurt zaten". Dat vond ik geen overtuigend antwoord. Hebt U niet gelet op het oude dier, hoe zag die er uit? Tja, bruin. Hadden ze geen wit aan de kop? Dat had hij niet gezien, alleen de bruine kleur was vastgesteld. Klaas Hooyer belde net op een wegens persoonlijke omstandigheden uiterst ongelukkig tijdstip. Ik probeerde later via Anderstein hem nogmaals aan de lijn te krijgen, maar hij belde niet meer terug.
Er is daar, als ik de plek goed begreep, weinig bos. Er was wel een boerderij vlakbij. Het ging me aan het hart om zo een mooie waarneming te moeten negeren, maar ik vond dat bunzing absoluut niet was uitgesloten, en zelfs wel waarschijnlijk. Die zitten soms in knotwilgen. De heren Van Beuningen en Hooyer werden bedankt in het rapport maar meer kwam er niet uit. O ja, Van Beuningen vertelde me nog dat volgens hem er al in zijn jeugd boommarters op Appel zaten en volgens hem was dat altijd sindsdien het geval geweest

Pas in 2005 gaat het verhaal verder. Het nieuwe lid van de WBN, Edwin Bloemers, ontdekte op het internet dat er in Barneveld jonge boommartertjes waren opgevangen, men kan het lezen op de site van De Apenhof, een opvangcentrum voor exotische dieren. De foto’s zijn onmiskenbaar van een boommarter, ga maar kijken:
http://members1.chello.nl/j.sintnicolaas/apenhof/boommarters.htm.

Er stond geen jaar bij, wel dat de twee martertjes gevonden waren in een naburig dorp. Ik informeerde en warempel, ze kwamen uit Appel. Het jaar werd nog niet meteen ingevuld. Ik uitte me in een lyrische dankbetuiging, maar nu wilde ik ook nog datum en plek hebben. Voor alle zekerheid

ging ik maar zelf met Willemien op bezoek in de Apenhof te Barneveld, op 30 maart 2005. De eigenaren van De Apenhof hadden naar aanleiding van mijn verzoek al een ritje gemaakt naar de plek, opdat ze het mij goed zouden kunnen uitleggen, en in de computer van het bedrijf stond geboekt dat het ging om het jaar 2002. Bij zagen in een boom was de moer door een kettingzaag getroffen. De marters waren door de dierambulance aangeleverd. Das en Boom had geen belangstelling, had doorverwezen naar een site voor "steenmarter bestrijding" (!). Als datum van het vinden van de martertjes die hun oogjes al open hadden, werd me opgegeven 27-2. Dit moet een leesfout zijn, het zal om eind mei gehandeld hebben. De marters waren 2 1/2 maand opgevangen en toen losgelaten op de plek waar ze volgens de dierenambulance gevonden waren, bij Woudweg 1. Op de site is beschreven hoe de martertjes zijn opgefokt. Eerst kregen ze *"kattenvoer. Dat verdroegen ze goed en aten ze gretig. Daarna kregen ze dode kuikens, noten, druiven en bessen erbij Ze groeiden als kool. Het werd dus tijd dat ze levend voer kregen. Toen ze in een ommezien een kuiken wisten te vangen en opaten wist ik dat het tijd was om ze los te laten. Omdat ze vooral 's nachts actief zijn, heb ik ze op een warme zaterdagavond in de schemering losgelaten, op de plaats waar ze in het bos gevonden waren"*.

Dat er bij Appel een nest boommarters is aangezaagd lijkt me duidelijk. Het was een van de leefgebieden die het etiket "potentieel" hadden gekregen. In hetzelfde jaar zaagt Klaas Hooyer in een boom en vindt jonge marterachtigen. De boommarternesten van de Apenhof en van de zagende bosarbeider moeten hetzelfde nest zijn! Kleine verschillen in het verhaal kunnen wel verklaard worden door de vele handen waardoor zo een verhaal al is gegaan.

Dan is uiteindelijk toch de uitkomst dat Appel vóór het omzagen van de nestboom een bewoond territorium was. Dat verklaart ook de waarnemingen op Meerveld (aangrenzend, ten zuiden gelegen) uit de late jaren tachtig. Er is weinig bos, maar toch meer dan het in het eerst leek, de weg loopt net door een bosperceel.
De foto van de marters op de in stukken gezaagde boomstammen is kennelijk bij het loslaten gemaakt. Er liggen dikke stammen van een populier, en langs de slootranden staan varens, precies zoals langs de Woudweg. Het jonge dier hupt hier vermoedelijk over de resten van zijn eigen nestboom heen, een pathetisch gezicht . . . . Zou het diertje het gehaald hebben?

Foto's zijn ontleend aan http://members1.chello.nl/j.sintnicolaas/apenhof/boommarters.htm

De Apenhof speelt hier een sympathieke rol. In de hokken van de Stichting slijten allerlei apen, papegaaien en diverse andere exotische dieren een rustig leven; één aapje zit er al 33 jaar!!! De WBN heeft besloten een kleine gift aan De Apenhof te geven.

Eind 2003 zijn er overigens jongen gezien op de Appelse Heide. In mei 2004 is er een boommarter weggesprongen van onder een omgezaagde eikenstam op Appel. In sept. 2005 is op het betrekkelijk nabij gelegen Ehrental een groepje jongen gezien van vier stuks waargenomen.

Eind goed, al goed.

Boommarters in het Nationale Park De Hoge Veluwe

Rick van Kesteren, Olga van der Klis, René van Lopik, Jan Snoijink

1. Inleiding
In 2005 zijn op vier locaties boommartersporen onder een boom gevonden, die aanleiding gaven om met een infrarood camera in de boomholte te kijken.

Bij De Schuit betrof het een beuk met een mooi zwarte spechtengat. Onder de boom lag veel mest, maar er is geen latrine gevonden. Met de camera zijn hier geen dieren gezien.

Bij de camping Hoenderloo betrof het een afgebroken Amerikaanse eik met een kleine latrine, weinig mest en een prooirest onder de boom. De camera paste niet door de gaten, dus gaf dit geen uitsluitsel. Hier is enige keren gepost, helaas zonder resultaat.

In het zuidelijk deel van het Park betrof het een geheel dode boom: een staak met een paar kale takken. In de boom zat een grote latrine en onder de boom lag veel mest. Hier werden met de camera twee jongen gezien en gehoord. Bij deze boom is een paar keer gepost om de identiteit van het moertje vast te stellen, echter zonder resultaat.

Bij het Reemsterbos ging het om een afgebroken beuk met meerdere gaten, een overvolle latrine, veel mest en een enkele prooirest onder de boom. Er werden twee, mogelijk drie jongen met de camera gezien. Hier is vele uren gepost met het verrassende resultaat, dat er vier jongen waren (zie onder).

Tot slot: bij “Siberië” zijn op een pad vele keutels gevonden: er moet een dier in de buurt gezeten hebben! Zoekwerk heeft niets opgeleverd. Ter hoogte van het dienstgebouw is in dezelfde periode op de N304 een zogend moertje overreden. Mogelijk gaat het hier om hetzelfde dier.

Het resultaat: Er zijn 2 nestbomen met jongen gevonden. Mogelijk zijn er nog 1 of 2 boommarters met jongen in het Park aanwezig geweest.

2. De nestboom van het Reemsterbos
(*Rick van Kesteren, Olga van der Klis, René van Lopik*)

Op 16 april worden bij het Reemsterbos voor het eerst onder een boom prooiresten en mest gevonden en er komt geluid uit de boom. Reden om de boom te blijven volgen.

22 april: Er komt geluid uit de boom, maar er ligt geen nieuwe mest onder.
26 april: Weinig mest en veren en de latrine wordt gevonden.
28 april: Mest en een veer en de latrine is aanmerkelijk voller.
- Gepost van 10.55 – 12.40 uur.
- Moertje gezien voor latrinebezoek en om even te poetsen, het ging allemaal te snel om een bef te kunnen zien.

29 april: Gepost van 11.15 – 13.35 uur.
- Moertje is weer even naar buiten geweest, was zeer alert en snel weer weg.

Henri Wijsman wordt gevraagd met zijn infrarood camera te komen om te kunnen zien of er echt jongen in zitten. Op 5 mei zien we twee, mogelijk drie jongen. Er wordt besloten verder niet bij de boom te gaan posten, omdat hij op een plek staat waar vaak mensen langs komen en goede dekking niet aanwezig is.

Op 29 mei wordt een grote hoeveelheid mest onder de boom gevonden en steekt een boommarter even zijn kop naar buiten: ze zitten er dus nog! We gaan toch een poging wagen het moertje in beeld te krijgen. De mest wordt telkens weggehaald.

31 mei
’s Morgens kort gepost.
- 10.45 uur: Een jong gaat boven in de boom op verkenning.

’s Middags gepost van 14.15 – 16.45 uur.
- 14.30 uur: 2 jongen gezien.
- 15.30 uur: Moertje komt met een prooirest naar buiten en legt deze op een tak, maar is snel weer weg. De prooirest blijkt later een konijnenpootje te zijn.
- 16.30 uur: Een jong komt even naar buiten.

1 juni
Gepost van 16.45 – 21.00 uur. Regelmatig komen er 1 of 2 jongen naar buiten. En dan opeens, daar komt nummer drie en nog even later blijken er zelfs vier te zijn! Het wordt dringen in de vork van de boom. Drie kunnen er aardig goed klimmen, maar nummer vier, een onderdeurtje met een duidelijk lichtere kleur vacht, heeft er meer moeite mee. Het is een rijk muizenjaar geweest: dit kan de reden zijn, waarom ook dit onderdeurtje het heeft overleefd. Nog steeds geen befjes goed kunnen zien.

2 juni
2 klimmende jongen, waarvan 1 een lichtere vacht heeft. Als je onder de boom staat, kun je de dieren in de boom horen klimmen.

3 juni
Er zitten veel vliegen rondom het gat, waar de jongen steeds door naar buiten komen.

4 juni
Bij het naderen van de boom is er langdurig paniek onder de vogels. Zou de familie boommarter zojuist vertrokken zijn? In de boom is nadien in elk geval niets meer waargenomen.

5 juni
Gepost van 15.15 - 17.05 uur. In de boom niets zien bewegen. Niets waargenomen dat op de aanwezigheid van boommarters wijst. De latrine is nog in de boom aanwezig.

Foto bij artikel *Boommarterwaarnemingen in de uiterwaarden van de Rijn tussen Wageningen en Rhenen* van Monique Bestman op pagina 35

"Veldmedewerker Frans Schut van het Utrechts Landschap zag een boommarter in de Plasserwaard, een plassengebied dat tegen de Blaauwe Kamer te Wageningen aan ligt" (Foto: Monique Bestman).

VELDWAARNEMINGEN

Veldwaarnemingen in 2005 van de boommarter

Henri Wijsman

In samenwerking met Bram Achterberg, Chris Achterberg, Ruud van den Akker, Walther Bakker, Hans Blessing, Wim Bomhof, Harry van Diepen, Vilmar Dijkstra, Margriet Hartman, Ben van den Horn, Robert Keizer, Hans Kleef, Olga van der Klis, Harold Makaske, Elise Schokker, Ruben Smit.

1. Inleiding

Hier volgt het traditionele overzicht van 'Veldwaarnemingen' op basis van de in de digitale Boommarter Nieuwsbrief opgetekende waarnemingen en ervaringen, waarvan het jammer zou zijn als ze niet bewaard blijven.

2. In de winter

Op nieuwjaarsdag lagen bij de nestboom Den Treek 2000, 2002, 2003, 2004 al twee keutels op de grond van maximaal een week of drie oud. Blijkbaar was de boom ook als dagrustplaats in gebruik. Op 26 febr. lagen er verse uitwerpselen bij en prooiresten. Op 13 maart vond Ben van den Horn onder de boom een grote latrine met urinevlek, houtduifresten en de 'keutelvoorraad' van twee weken. Dat er dus een dier permanent zat, lijkt buiten twijfel. Direct na 8 april is dit dier echter verdwenen zonder dat er jongen zijn gezien. Het doet denken aan de Drentse boommarter Sm-137 die in haar vijfde jaar de vertrouwde nestboom wel had opgezocht, maar van een nest jongen kwam niets meer.

Op 13 februari vonden Ben en Elise op Den Treek verse uitwerpselen op omgevallen bomen rondom de nestboom 2002 (Treek-Noord). Er leek ook sterrenschot te liggen. Er moesten boommarters huizen, maar waar? Zie verder: 7. nestbomen.

Op 9 februari had Vilmar Dijkstra op Veluwezoom al zes bomen met een kleine latrine eronder. Maar er lagen geen verse uitwerpselen bij (zie het artikel op pagina 44 in deze MARTERPASSEN XI).

Op 29 januari heeft Hans Kleef een slapende boommarter aangetroffen in een holle grove den in de boswachterij Smilde. Het dier sliep in opgerolde houding met de snoet onder de oksel. Het dier werd geobserveerd met een boomcamera ('hengcam'), de afstand tot de camera bedroeg circa 15 cm. De slaap werd niet onderbroken! Dit type waarneming is later in het seizoen ook gezien bij een marter zonder jongen door Walther Bakker en Harry van Diepen en door verscheidene waarnemers bij slapende moertjes.

Op Oranje Nassau Oord ontdekte Robert Keizer op 28 maart dat de dode beuk, waarin Joost Ruisch vorig najaar tweemaal een boommarter waarnam, nog steeds werd gebruikt (grote verse latrine). Het werd echter toch geen nestboom.

3. Begin

Bram Achterberg heeft zijn eigen vroegterecord gebroken en vond op 27 maart op het landgoed Het Hek een boom in dezelfde beukenlaan waar in 1998 en 1999 ook nestbomen werden aangetroffen. Er lagen uitwerpselen en de afgebeten veren van een holenduif. Zo te zien heeft de marter deze duif van het nest gelicht, opgegeten en is vervolgens zelf in de boom getrokken. Posten op 28 maart leverde een zichtwaarneming op: zo te zien een klein vrouwtje. Haar gedrag deed vermoeden dat er jongen aanwezig zijn. Zie elders in deze MARTERPASSEN.

Hans Kleef had een den met een kolossale latrine, waar het dier onregelmatig aanwezig was en er zijn pas laat jongen gevonden. Uit analyse van de geregistreerde temperaturen in het nest bleek dat de geboorte plaats vond op 19/20 april. Uit de temperatuurregistratie in een der andere nesten kon worden afgeleid dat geboorte had plaatsgevonden in de laatste week van maart. In de geboortedata zit dus een grote spreiding van twintig tot vijfentwintig dagen.

In het Cronebos (NM) was de nestboom 2003 wederom bewoond. De boom werd vermoedelijk rond 5 april in gebruik genomen; op 15 maart lagen er in elk geval nog geen uitwerpselen.

Nabij Planken Wambuis in het Roekelse Bos is medio april door een boswachter een latrine gevonden onder een beuk ineen beukenlaan; deze werd niet aangevuld. Op 28 mei is Robert Keizer toch maar gaan kijken en zag hoe een marter-

moertje vanuit de bosbessen op een eikenstam langs het pad sprong! Hij zag alleen haar staart achter de boom uit steken. Inderdaad lagen er inmiddels naast de oude latrine veel afgebeten vogelpennen onder deze boom van bonte specht, vlaamse gaai, holenduif en zwarte specht. In de boom bevonden zich jonge boommarters van circa 9 weken. Bij deze boom dus wederom zo een verraderlijke situatie: iets dat alleen maar op oude faeces leek te wijzen terwijl de boom toch bewoond is. Oppassen!

4. 'Marterhonden'
De hond Abby van Chris Achterberg en Monique van der Horst reageerde op een nestboom en keek omhoog. Hieruit blijkt maar weer dat zij de zachte hoge tonen van piepende heel jonge marters veel beter hoort dan een mens.

Walther Bakker en Harry van Diepen vonden een nest en er zaten jongen in. Walther heeft een bouvier die reageert op bomen waarin marters zitten.

5. Verhuizen
Peter Tydeman, die Hans Kleef in Drenthe assisteert bij de boommarternesten, maakte bij het nest van Veenhuizen-zuid (grove den) op 28 mei een verhuizing mee. De jongen waren circa 7 weken oud en konden nog niet klimmen. Het verplaatsen vond plaats in twee etappes. Nadat 2 jongen uit de boom waren gevallen, werden ze door het moertje over de grond weggeleid. Na enige tijd kwam het moertje terug en haalde het derde jong uit het nest. Dit jong werd in de bek via een aantal dunne takjes naar de grond gebracht en vervolgens in verbluffend snel tempo in dezelfde richting weggebracht. Een zoektocht naar de nieuwe verblijfplaats leverde echter niets op.

Op landgoed Het Hek verhuisde het moertje al op 20 april naar een beuk 7 bomen verder die in 1999 nestboom was. Alweer: qua geschiktheid als nestboom draait het dus om maar enkele bomen! Zie het artikel van Bram Achterberg op pagina 8 in deze MARTERPASSEN.

Tussen 11 en 14 april is een marter verhuisd van een beuk in De Dellen naar een beuk circa 80 meter van de vorige nestboom, met haar vier jongen. Er lagen al weer een stuk of 15 keutels onder de boom. Prooiresten werden niet aangetroffen. In de "oude" nestholte zat alweer een holenduif op één ei (Harry van Diepen; waarbij Walther Bakker aantekende: "suïcidale holenduif?" – zie onder, 9.5).

Verhuizen bij zulke bewoners van holle bomen moet wel routine zijn; zo las ik dat de wilde kat haar gezin om de drie weken verhuist naar een nieuwe holle boom.

6. Uitwerpselen

6.1 Uitwerpselenreeks
Op het net schoongemaakte verharde fietspad langs de "Poolse weg" (Leuvenumse Bossen) lag om de honderd meter een fraai vers uitwerpsel (6x). Juist deze brachten ons op het idee dat een nestboom niet ver zou zijn, en de gevonden nestboom is dat inderdaad niet. Boswachter Nico Nelis wees ons bovendien op een bospad met om de tien meter een uitwerpsel (10x). Ook dat was niet ver. In het Bikbergerbos (Gooi) was een laantje waar eveneens wel een tiental uitwerpselen lag in een lange rij.

6.2 Plaats latrine
In een tussen de Leuvenumse Bossen en boswachterij Nunspeet gelegen particulier landgoed is een nestboom gevonden. Een fraaie boom daar met veel mest eronder, een mooie latrine bovenin; maar in de opvallend lage openingen was niets te zien of te horen. De boom twee beuken verder had in de takken wat nattigheid en een opening met een vers aangebeten rand. Geen mest er onder. Toch werd juist in deze laatste boom een jong gehoord (Henri Wijsman).

7. Nestbomen

7.1 Berken
De gebroeders Achterberg vonden een nest in een dode berk, met een enkel spechtengat op 4 meter hoogte. De bodem van het nest bevond zich op ooghoogte (1,20 meter) en was van buiten zichtbaar omdat er over een lengte van bijna twee meter een spleet in de boom zat. Mogelijk was dit een litteken ten gevolge van een blikseminslag. In het nest bevonden zich drie jongen. Zie het artikel op pagina 8 in deze MARTERPASSEN.

7.2 Grove den
Ben van den Horn zat het hoog dat hij in het territorium dat van oudsher heet "Treek-Noord" (nest in 2002) dit jaar (en vorig jaar ook al) geen nestboom ontdekte. Nu is het dan, mede dankzij de volharding van Elise Schokker (zie het artikel op pagina 54 in deze MARTERPASSEN) gelukt om, dichtbij, een grove den te vinden met een uitermate hoog gelegen spechtengat (circa 14 meter) met een flinke hoeveelheid mest er onder! Alles wees er op dat dit de nestboom zou zijn. Voor de

op 14 meter gelegen holte liep een tak van een naastgelegen beuk, waarmee de opening van de grove den kon worden bereikt. De slijtsporen rond de holte van de den zouden kunnen zijn veroorzaakt door het schuren van een beukentak, maar zouden ook deels kunnen wijzen op jarenlang gebruik, mogelijk ook in 2003 en 2004. Eerst leek het alsof de latrine snel verouderde en alsof er niets meer bij kwam, maar toch was de boom al die tijd bewoond. Nader onderzoek heeft Ben van den Horn trouwens geleerd dat in die dennenbomen, als je maar hoog genoeg kijkt, heel wat gaten van Zwarte Spechten zitten. Het is wel een les om ter harte te nemen (zie ook het artikel op pagina 54 in deze MARTERPASSEN).
Robert Keizer vond een nestboom waarvan het moertje verongelukt was (zie het artikel op pagina 60 in deze MARTERPASSEN). De bewuste nestboom (grove den) lag ten oosten van het voetbalstadion bij het Arboretum Wageningen op minder dan 20 meter van de zeer drukke provinciale weg N225 en tevens zeer dichtbij de bewoonde wereld (50 meter van dit voetbalstadion en circa 100 meter van een woonwijkje). Een plek waar je ze niet verwachten zou.

7.3 Lariks
Bij Appelscha zaten in een dode lariksstomp 3 jongen met geschatte leeftijd tussen 2 en 3 weken.

7.4 Dode beuk
Olga van der Klis ontdekte op aanwijzing van René van Lopik een tweede nestboom op de Hoge Veluwe, een mors- en morsdode dunne beuk. (een eerder genoemde nestboom Hoge Veluwe was ook al geheel dood!). Er zijn jongen gezien, liggend onder een kleine opening op 3 meter hoogte.

7.5. Vocht
Bram Achterberg meldt hoe bij de nestboom Remmerstein 2005 er een gat onder het nest was dat “vol staat met vocht, het stinkt verschrikkelijk. Klaarblijkelijk dient deze holte als afvoer voor de urine vanuit de nestholte. Ongetwijfeld onbedoeld, maar wel handig!”. Margriet Harman en Ruud van den Akker vonden iets dergelijks (zie het artikel op pagina 18 in deze MARTERPASSEN).

7.6 Meermalig gebruik
Wim Bomhof had in de boom in de Kaapse Bossen die dit jaar al ten minste voor het veertiende jaar in gebruik is, een moertje gezien. Vorig jaar was de boom ook bewoond, maar het moertje was toen al begin mei verhuisd, zo vroeg dat het label “nestboom” toen niet kon worden uitgereikt. Nu zijn de jongen gehoord.

7.7 Op horsten
In Ravenswoud zijn uiteindelijk toch ook weer nesten van een boommarter gevonden, namelijk twee, wat voor zo een klein bos heel wat is. Beide op oude horsten van respectievelijk buizerd en havik, ruim 1500 meter uit elkaar. Daarbij werd waargenomen dat een boommarter van het horst af sprong terwijl de jongen duidelijk hoorbaar waren

8. Voorraad
Ruben Smit deelde mee dat hij enige jaren geleden in het Speulder- en Sprielderbos onder bladeren tweemaal een opeenhoping had gevonden van dode muizen. Dat moet haast wel van een boommarter zijn geweest, van wie het opslaan van voedsel wel wordt gerapporteerd in de literatuur. Maar uit Nederland heb ik er niet veel over gehoord anders dan dat het wel gedaan is in nestkasten.

In Austerlitz zag Ben van den Horn dat de moer rond een uur of zes een eik bezocht die een klein eindje verder stond. In een oksel van die eik bleek zij een voorraadkamer te hebben liggen en daar bleef zij geruime tijd zitten eten van een muis. Hier zijn ook filmopnamen van.

9. Vogels

9.1 Koolmezen
Henri Wijsman zag bij de nestboom in Doorn een koolmezenpaartje haar verzamelen van de boommarter bij de opening waar ze uitkomt. Zoiets zie je vrij vaak. In dit geval ging de mees er echter geheel in en kwam pas na een aantal tellen weer te voorschijn. Hij liep niet veel risico, want de boom is hol over verscheidene meters, dus de boommarter ligt veel dieper. Maar niettemin, een zeker risico behoort toch wel bij het vogelleven.

9.2 Boomklevers
Bram Achterberg zag een boomklever hele marteruitwerpselen weg dragen uit de latrine in de vork van een nestboom. Vogels vangen wel eens (ogenschijnlijk) insecten op de latrine, schrijft hij; maar zou martermest geschikt zijn voor het dichtmetselen van holtes?

Ook Hans Kleef nam in 2005 waar dat een boomklever latrinemest gebruikte als specie voor de afdichting van haar nestingang; dat was in mei in Sleenerzand. In 2000 had hij dit al waargenomen in Berkenheuvel.

9.3 Spechten
Naast de fotogenieke nestboom in het Maartensdijkse Bos (UL) probeerde een Zwarte Specht te nestelen. Prooiresten bestaande uit een adulte Zwarte Specht zijn echter al spoedig onder deze nestboom gevonden (Ruud van den Akker).
Dit dus in tegenstelling tot de vrij talrijke waarnemingen van spechtennesten in de buurt van een boommarternestboom die ongemoeid blijven door de boommarter. Dit werd vorig jaar nog gezien door Ruud zelf (zie MARTERPASSEN XI) en ook schrijft Bram Achterberg dat een moertje werd uitgescholden door één van het paartje zwarte spechten dat in een boom op (hemelsbreed) 60 meter afstand twee jongen grootbrengt. De jonge zwarte spechten stonden op uitvliegen.

9.4. Alarmerende vogels
Bram Achterberg vertelt van een moertje dat door de boomkruinen terugkwam met een groot konijn. Hij werd op haar terugkomst geattendeerd door de vele alarmroepen van vogels, met name van merels en een winterkoning.

Hans Blessing, boswachter van Natuurmonumenten in 's-Graveland, zag op 20 juni in de avond een boommarter in een grove den aan de rand van het Spanderswoud bij Hilversum. Hij werd er op geattendeerd door roepende Vlaamse Gaaien.

9.5. Suïcidale holenduif
Margriet Hartman deed op 21 april een zeer ongewone waarneming. Op Splinterenburg (Bilthoven) zat zij bij een boom waarvan ze vermoedde dat het een nestboom was (is later dan ook vastgesteld), maar waarbij ze nog geen boommarter had gezien. Zij wist van voorgaande keren dat in een holte in een nabije beuk holenduiven nestelden. Om 18.00 uur zag zij een holenduif in het gat verdwijnen waarvan ze mocht aannemen dat het de enige toegang was tot de holte waarin eventueel de boommarter haar nest had. Daarna dacht zij wel een raar geluid te horen, maar ze wist het niet zeker. Achteraf is dit waarschijnlijk het geluid van een duif in paniek geweest. Om 20.45 uur was de duif namelijk nog niet uit het gat gekomen! Zij concludeerde toen in eerste instantie dat de holenduiven verhuisd waren en dat dit dus niet de holte kon zijn waar een boommartermoertje zich bevond. Later bleek dit echter wel degelijk het geval te zijn!

9.6. Aanval door havik
Op 3 april zag Bram Achterberg een vrouwtje dat al enige minuten lang verontrust uit het nest keek, ze kekkerde regelmatig. Plotseling dook een Havik vanuit een boom in de laan op haar neer. De eerste keer vloog deze rakelings langs de nestboom, maar miste de marter. Toen draaide hij in de vlucht om en sloeg met de klauwen naar het nestgat. De marter had zich allengs teruggetrokken. Een paar minuten later ging de marter (ongestoord) naar de latrine. Interessant is dus dat het hier een aanval op een volwassen dier betreft.

10. Nesten
Bij een van de nestbomen op Planken Wambuis zag Ruben Smit dat er een dode tak uit de stam stak die 's middags verdwenen was. Vorig jaar noemden we dat een "stokpaard".

Ruben Smit hoorde vreemde knaaggeluiden en er kwamen stukken hout uit de boom vallen! De moer was een nieuw ventilatie?-gat aan het knagen; de oude takaanzet werd weggeknaagd zodat een nieuw groot gat ontstond net boven het uitlekgaatje. De moer ging rond 21.00 uur met kont en staart uit het gat hangen! Vanuit dit gat kun je naar binnen kijken en de jongen zien bewegen. Bij beide bomen lagen veel prooien: verscheidene staartjes van jonge konijnen, zanglijster, bonte specht en veren van een jonge vlaamse gaai. De jongen waren dinsdag 31 mei druk aan het klimmen in de boom en probeerden elkaar uit de boom te duwen".

Bij Wapenveld is een marter gesignaleerd in een huis. Het is niet ver van de plek waar een boommarter vaste gast is op een voederplank; daar is vorig jaar al eens over gerapporteerd. Deze marter bewoont een leuke villa stijl jaren '30. Zie elders in deze MP

11 Seizoen
Volgens Robert Keizer en Ruben Smit zijn er op de Veluwe veel muizen gezien. Ook Ben van den Horn deed melding van veel muizen op de Utrechtse Heuvelrug (zie 8. voorraad). In het Gooi zijn er zoveel dat ze over je voeten lopen! Plenty voor boommarters!

Toen Olga van der Klis op de Hoge Veluwe vier jongen in de (dode) nestboom observeerde, zag zij dat één ervan, "die ook als laatste naar buiten was gekomen en die ik ook de vorige dag nog niet had gezien, duidelijk kleiner dan de anderen was. Dit onderdeurtje had ook een lichtere vacht". De speculatie ligt voor de hand dat zo een 'onderdeurtje' in andere jaren misschien geen kans zou hebben gehad, maar in een typisch muizenjaar het mogelijkerwijs wel haalt.

12. Individuele herkenning
Hans Kleef bestudeerde het nest in de eik te Borger. Hij gaat er van uit dat dit hetzelfde dier is als al sinds 2001 in deze boom huist.en constateert dat zij het eerste jaar geen jongen had (wellicht "schijnzwanger"), in 2002 en 2003 één jong, 2004 sloeg ze over en nu in 2005 twee jongen.

Ben van den Horn heeft met foto's bewezen dat het moertje dat nu bij Austerlitz zit, dezelfde is als in 2004 op Kamp Zeist zat, in 2003 eveneens op Austerlitz, maar circa 50 meter oostelijker (en mogelijkerwijze in 2002 eveneens op Kamp Zeist). Mooi werk! Hoewel het nooit helemaal uit te sluiten valt dat het zou gaan om een nakomeling met een afgrenzing tussen bruin en geel, die lijkt op die van de moeder.

De boommarter van Singraven

Geert Euverman

boswachter I&M Salland-Twente

Vrijdagmiddag 22 juli 2005 om 12.30 uur zag ik langs de weg door Singraven bij Denekamp vanuit de auto een marter langs de weg liggen, met een heel donkergele bef. Ik ben teruggegaan en het bleek een halfwas beest te zijn. Ik hield het, zonder deze ooit eerder te hebben gezien, op een boommarter. Donkere vacht, donkergele bef, prachtige smalle snuit.

Bij het oprapen echter bleek er nog leven in te zitten. Ik heb het beestje meegenomen naar het Springendal. Hier is het in een schuur bij boswachter Roel Korbee in een kooitje geplaatst om te zien of het zou herstellen. Bij het in het kooitje plaatsen bleek hij nog goed te kunnen beschikken over alle vier zijn pootjes. Waarschijnlijk had het beest dus niets gebroken, wat hoop gaf op een goede afloop. Wel was hij nog heel traag en suf. In de auto was wat bloed achtergebleven en verder een plasje urine en een keutel. Door Roel Korbee zijn een aantal muizen gevangen en aan de marter gegeven.

De volgende dag had de boommarter al vier muizen opgegeten en bleek hij heel levendig; de langsvliegende boerenzwaluwen in de schuur brachten hem druk in beweging. Daarop is door ons besloten de marter 's avonds los te laten.

We hebben er met opzet voor gekozen dit niet op de plaats te doen waar hij was gevonden. In onze visie was hij wellicht op weg om een eigen territorium te zoeken en we hebben hem dan ook op het Springendal losgelaten. Dit terrein is ver verwijderd van grote doorgaande wegen en voldoet in alle opzichten aan de in de literatuur genoemde voorkeur van de boommarter. Bij het loslaten is het dier eerst nog op de foto gezet om de determinatie achteraf door deskundigen te kunnen laten verifiëren[1].

Foto's: Harry Meijerink

Om hem niet meer te verontrusten dan nodig, is hij niet verder gewogen of gemeten. Wel hebben we nog even naar de ondervacht gekeken: deze was okerkleurig en beslist niet wit. Verder hebben we het geslacht niet vastgesteld, dus waar hiervoor van een "hij" wordt gesproken is dit een slag in de lucht.

Nadat we hem op de grond hadden gezet was hij met een paar grote sprongen verdwenen. Zo te zien had hij dus niet al te veel last meer van de

[1] De redactie heeft de foto's laten bekijken door Gerard Müskens en Sim Broekhuizen van Alterra. Müskens komt tot de conclusie dat het een overjarig dier is, geen jonge, " gezien de beharing van de staart". Sim Broekhuizen voegt toe: "het moet een overjarig dier zijn, gezien de lengte van de staartharen. Het geslacht is moeilijk in te schatten, maar gezien de grootte en de "fijnheid" van de kop, gok ik op een vrouwtje".

aanrijding. De enige zichtbare schade was een kaal plekje aan een schouder.
Naar schatting was het lichaam 35 cm, en de staart ruim 15. De vindplaats is ongeveer op (263,8; 489,5), de plek van vrijlaten is (257,5; 494,7).

Naar schatting was het lichaam 35 cm, en de staart ruim 15. De vindplaats is ongeveer op (263,8; 489,5), de plek van vrijlaten is (257,5; 494,7).

Een bijzondere ontmoeting

Marc Ottens

Het is donderdag 16 juni aan het eind van de middag als ik uit mijn werk thuiskom en de Barneveldse krant op de mat vind. Een kop in de krant geeft een artikel aan over natuurrondleidingen door Gerrit Rekers in het kroondomein bij Apeldoorn. Geïnteresseerd lees ik het artikel over de verschillende soorten wild die op deze tochten worden gezien. Bij het lezen dat af en toe boommarters gezien worden en dat ze zelfs eens een aantal minuten naar spelende jonge marters hebben kunnen kijken, bedenk ik me hoe graag ik dat zelf ook zou willen zien.

In het gebied Bylaer waar ik dagelijks kom, had ik wel eens eerder boommarters gezien. Dit waren echter korte ontmoetingen geweest waarbij deze marters een pad overstaken en helaas dus maar enkele seconden te zien waren. Dat er al zo snel een langere ontmoeting zou volgen kon ik echter niet vermoeden.

Het is zaterdag 18 juni en stralend weer. Rond elf uur besluit ik om met mijn honden Buff en Seca naar het bos te gaan. Meestal ga ik naar het gebied Groot Bylaer maar ik kies er nu voor om naar Klein Bylaer te gaan. De wandeling voert langs wat vennetjes en over een heide. Na de heide gepasseerd te zijn, kom ik terecht op een pad met aan weerszijden grove dennen. Aan het eind van het pad hoor ik in eens een licht krijsend geluid en zie ik wat boomschors naar beneden vallen. Mijn eerste gedachte is dat het een paar kauwen zijn die ruzie hebben. Eenmaal bij de boom aangekomen, verwacht ik dan ook kauwen te zien. Echter tot mijn grote verbazing zie ik omhoogkijkend een aantal marters in de boom. Gauw pak ik mijn verrekijker en zie inderdaad in de top van de boom vier marters lopen en halverwege de boom zit nog een marter. Duidelijk is te zien dat de marter halverwege de boom groter en schuwer is dan de marters in de kruin. Af en toe kijkt ze achter de boom vandaan om te controleren of ik er nog sta. De jongen lopen echter rustig rond en storen zich absoluut niet aan mijn aanwezigheid. Na een tijdje besluiten drie marters om tegen elkaar aan te gaan liggen en al liggend kijken ze nieuwsgierig naar beneden.

Ondertussen kan ik ze mooi rustig bekijken en duidelijk is de wit/gele keelvlek zichtbaar en ook de veel kleinere staart van de jongen is goed te zien. Dan opeens zie ik aan de andere kant van de den een boommarter lopen. In eerste instantie denk ik dat dit het nog rondlopende jong is maar deze bevindt zich nog steeds op dezelfde plek. Ook deze zesde marter is een jong en hij begeeft zich via de takken naar zijn moer en blijft vlak boven haar staan. Deze probeert zich echter nog steeds zo veel mogelijk aan het zicht te ontrekken. Na in totaal ongeveer tien minuten gekeken te hebben, besluit ik om ze niet langer te storen en loop met enige tegenzin door.

Wederom een boommarter op bezoek

Vilmar Dijkstra

Zondagochtend 4 december De telefoon gaat: vrienden uit park Zypendaal te Arnhem. “We hebben weer bezoek van een marter”. Dat ‘weer' slaat op het boommartermannetje dat ze in juli 1999 twee keer in hun kippen- annex duivenhok hebben gehad en waar toen een dertigtal duiven werd gedood (Broekhuizen et al. 2000. Lutra, 43 (2): 119-123). Aangezien de marter die zondag nog aanwezig was, zijn we direct naar het park gegaan om de marter te bekijken. In het nachthok zat inderdaad een prachtige boommarter in wintervacht, omringd door 18 doodgebeten duiven en 1 doodgebeten haan (zie foto 1 en 2). Een deel van de buit lag open en bloot in het nachthok en een deel was

Foto's: Peter van Geneijgen (links) en Vilmar Dijkstra (rechts)

weggestopt onder een strobaal en in de broedhokken. Gezien de grootte van de kop leek het mij om een vrouwelijke boommarter te gaan. Het kostte nog enige moeite om het dier uit het hok te verdrijven, maar uiteindelijk rende 'ze' het bos in, nagekeken door enkele verbaasde wandelaars. De mogelijkheid om het nachthok binnen te komen was een spijlenraam. Om te voorkomen dat de marter hier weer door naar binnen zou gaan werd hier een luik geplaatst. "Die komt vast niet terug", zeiden we nog tegen elkaar. Hoe anders bleek de werkelijkheid. Dezelfde avond keerden onze vrienden van een borrel bij ons thuis huiswaarts en hoorden meteen dat het weer raak was. Die zondagavond waren weer vier duiven de sigaar. De boommarter had nu via het zoldertje van het nachthok een gat in het plafond gemaakt. Dit gat werd uiteraard gelijk weer gedicht. Nu maar afwachten hoe het verder zou gaan. De nacht van maandag op dinsdag bedroeg het verlies 1 kip (de keuze aan duiven werd blijkbaar te klein). De vrouw des huizes begon zich al zorgen te maken over haar toevoer aan eieren. Dit keer had het dier het kippengaas op het dak stukgetrokken. Dit werd weer gerepareerd en die avond werd een reeds gedode duif op het hok gelegd. Dat bleek voldoende te zijn, want die was de volgende ochtend verdwenen, terwijl er verder geen slachtoffers meer waren.

Hierna heeft de boommarter zich niet meer in dit hok aan duiven of kippen vergrepen en is waarschijnlijk verder getrokken. Misschien dat ze een stukje verder Arnhem is ingetrokken en heeft ze twee nachten later op 2 km afstand in de St. Peterlaan (vlak bij het naastgelegen Sonsbeekpark) haar slag geslagen. In een achtertuin werd hier door de bewoners ´s nachts de doodskreten gehoord van hun dwergkonijn en haar vier jongen… Of hebben steenmarters inmiddels Arnhem bereikt?

Nog even iets over het spijlenraam waardoor beide marters het nachthok binnenkwamen. Deze spijlen staan slechts 4 cm uit elkaar en blijkbaar is dat voldoende om de boommarters toegang te verlenen. Het meten van enkele schedels op Alterra liet zien, dat een vrouwtje die haar kop een kwartslag draait, met gemak naar binnen kan. Zelfs een niet te groot mannetje kan op die wijze door een opening van 4 cm breed. Gaten met een diameter van 4 cm zijn echter te klein. Daarvoor is de schedel van beide geslachten te breed. Een opening van 4 bij 5 cm is voor een vrouwtje echter groot genoeg om te passeren. Ik zal nog eens kritisch kijken naar de holten waarvan ik altijd aannam dat ze te klein waren om een boommarter toegang te kunnen verschaffen.

Boommarter versus buizerd

Vilmar Dijkstra

Op 18 mei 2005 werd op landgoed Warnsborn bij Arnhem door een vrouw te paard een dier op een beukentak in een laan gezien. Dit dier werd aangevallen door een buizerd. Na meerdere keren een aanval te hebben ingezet, waarbij het dier op de tak telkens ineendook, werd het door de buizerd gepakt. Vrij snel liet de buizerd los en het dier viel naar beneden, waar het weg strompelde. Het paard van de dame schrok enigszins en liep gelijk weg, waardoor de berijdster het dier verder niet meer

heeft kunnen volgen. Aanvankelijk dacht ze aan een eekhoorn, maar toen ze het dier op de grond zag dacht ze aan een boommarter (ze gaf een goede beschrijving en ze heeft vroeger fretten gehad). Op 22 mei werd de boom opgezocht en dankzij een goede beschrijving werd deze snel gevonden. Een holle beuk (rottingsgaten) met een verse latrine in de oksel (187,9-447,7). Controle met de camera wees uit dat de holte leeg was. Er lagen in de oksel ongeveer 10 keutels die allen vrij vers tot vers waren.

Vermoedelijk is het dier dat door de buizerd gepakt is, een jong dat nog maar pas buiten de boomholte kwam. Ik kan mij niet voorstellen dat een volwassen boommarter dusdanig levensmoe is dat ze dit laat gebeuren. Mogelijk dat het een nest betrof met maar één jong of het vrouwtje heeft de jongen na dit incident verhuisd. Gezien de staat van de latrine is er waarschijnlijk sprake van een verhuisboom (geen oudere keutels). In de omgeving is geen boommarternest meer aangetroffen. Op ca 300 meter afstand wel een vossenhol met 6 jongen en een buizerdnest met 4 jongen. Daar werden geen resten van boommarter aangetroffen.

Boommarters in de Amsterdamse Waterleidingduinen

Fred en Henk Jan Koning, Antje Erhrenburg

1. Waarnemingen van boommarters
In december 2005 ontving de redactie een overzichtje van waarnemingen van de boommarter in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Antje Ehrenburg, ecoloog van Waterleidingbedrijf Amsterdam, kwam met een reeks gegevens, onder andere van vrijwilliger uilenonderzoeker Fred Koning. Van hem en zijn zoon Henk Jan ook nog een aantal indirecte waarnemingen (prooiresten en uitwerpselen).

In de afgelopen jaren werden in de Amsterdamse Waterleidingsduinen (AWD) de volgende waarnemingen van boommarters gedaan:

Datum	Tijdstip	Waarnemer	Omstandigheid
22-11-2003	?	Fred Koning	in boom klimmend *)
05-07-2005	08.45 u	Hans Vader	overstekend **)
19-07-2005	08.00 u	Peter Jongenelen	overstekend
26-09-2005	07.30 u	Gerard van Went (via G. Scholten)	in boom
20-11-2005	?	Fred Koning	ontsnapt uit uilennestkast

**):De boommarter klom naar boven, juist boven de nestkast van een bosuil in centrale deel AWD. Mogelijk had hij in deze kast geslapen.*

***) Duinwachter Hans Vader meldt: " Op 20 meter voor de auto kwam een bruin langwerpig dier uit het Koekoeksduin, twijfelde even met oversteken en ging toen naar het hek van Landgoed Leiduin. Ik verwachte dat hij er wel onderdoor zou gaan, maar hij klom er helemaal overheen. De keelvlek goed kunnen zien. Dit is mijn eerste Nederlandse waarneming."*

2. Waarnemingen die op aanwezigheid van boommarters duiden
Op 30 april 2005 vond Fred Koning in een den, halverwege in de stam ingeklemd en onder een nestkast, een dood en verwond bosuil nestjong. Het jong was nog te klein om zelf uit het nest te zijn gekropen en ook de nestgenoten waren spoorloos. Vermoedelijk was dit jong hier tijdelijk verstopt door de marter. Later werden op deze locatie ook marterachtige uitwerpselen gevonden. Op 13 mei 2004 werden op 2,5 meter hoogte in een Oostenrijkse den de resten gevonden van een sperwermannetje waarvan de slagpennen waren afgebeten en niet uitgetrokken zoals een havik pleegt te doen. Als deze resten op de grond waren gevonden zou je ze in eerste instantie aan een prooi van een vos hebben gedacht, maar op 2,5 meter hoogte is een boommarter waarschijnlijker.

Op 20 oktober 2005 werd in nestkast in het 'bosje van Sijm' een half opgegeten konijn aangetroffen. Dit woog een kilo en kon onmogelijk door een bosuil in de kast zijn gedeponeerd.

Noot van de redactie
Aan deze fraaie reeks kan nog een waarneming worden toegevoegd van boswachter Jeroen Engelhart op 4 september 2005. Tijdens een reewildexcursie zag hij een boommarter op het landgoed Oud Woestduin bij Vogelenzang (Landschap Noord-Holland), slechts een aantal honderden meters verwijderd van de plek van de waarneming van Hans Vader. Daarnaast meldde de boswachter van Oud Woestduin uitwerpselen die op een bosuilkast lagen. Edward van IJzendoorn vulde aan dat hij in die omgeving al eens mogelijke krabsporen van een boommarter vond en onder een boom met een holte wat afgebeten veren. Gezien de oude bomen op Oud Woestduin zou in dat gebied best eens een nestboom gevonden kunnen gaan worden.

Boommarterwaarnemingen in de uiterwaarden van de Rijn tussen Wageningen en Rhenen

Monique Bestman

Maart 2004
Op de voorjaarsbijeenkomst van de WBN hield Gerrit Visscher een presentatie over boommarters in de kleine landschapselementen van de Gelderse Vallei. Hij concludeerde dat er, behalve in aaneengesloten bosgebieden, ook boommarters in kleine landschapselementen voorkomen en dus dat Nederland waarschijnlijk meer boommarters rijk is dan we tot nu toe dachten.

Een dag later keek ik ‘s ochtends vroeg uit het raam en zie een boommarter lopen door de tuin van ons toenmalige huis in de Blaauwe Kamer te Wageningen. Het was onmiskenbaar een boommarter met zijn oranje bef en nog een groot exemplaar ook. Hij leek veel groter dan de moertjes die ik tot dan toe bij nestbomen gezien had, hoewel ik die van grotere afstand gezien heb, waardoor ze wellicht kleiner leken.

Dezelfde dag nog gingen we een rondje door de Blaauwe Kamer lopen. We keken op geheel nieuwe wijze naar onze leefomgeving, namelijk vanuit (het vermeende) perspectief van een boommarter. En inderdaad: er waren bomen met holten (wilgen, geen beuken) er waren diverse ruïnes, rommelhoekjes, schuurtjes, bosjes en vooral heel veel konijnen, fazanten, muizen en later in het broedseizoen veel jonge vogels en nog later bramen, appels en pruimen. Schuilplaatsen en voedsel in overvloed.

Later bleek een buurvrouw ook de boommarter gezien te hebben. Ze liet de hond uit en er kwam een konijn op haar afgerend. Dat verbaasde haar, want ze was immers met de hond. Vervolgens zag ze dat het konijn niet uit enthousiasme op hen afgerend kwam, maar omdat hij achtervolgd werd door een groot beest. Het konijn was op de vlucht voor een roofdier. Het grote beest klom bij het zien van de hond en de vrouw de bomen in. De buurvrouw heeft er nog een tijdje naar kunnen kijken hoe hij bovenin rond klom.

Juni 2005
Veldmedewerker Frans Schut van het Utrechts Landschap zag een boommarter in de Plasserwaard, een plassengebied dat tegen de Blaauwe Kamer te Wageningen aan ligt. Het dier liep ‘s morgens om een uur of elf langs de waterkant te struinen (zie foto op pagina 26).

September 2005
's Morgens om een uur of zeven fietste Gary Baker over de Grebbedijk langs de uiterwaarden tussen Wageningen en de Blauwe Kamer. Ter hoogte van de jachthaven zag hij een boommarter. Het beest stak de weg over en bleef onder aan de dijk naar hem kijken. Gary Baker omschreef het dier als een fors exemplaar, donkerbruin met grote pluimstaart en gelige bef. Onder aan de dijk lag een oud boomgaardje met aangrenzend een populierenbos met buizerdhorst.

Nawoord
De uiterwaarden tussen Wageningen en Rhenen en natuurgebied de Blaauwe Kamer worden gekenmerkt door een afwisseling van uiterwaarden, weilanden, bosjes en rommelhoekjes. Er staan verschillende woonhuizen, boerderijen en bedrijfsgebouwen. De dijk wordt niet druk, maar toch zeker regelmatig bereden door auto’s en fietsers. De maximumsnelheid is er 60 km / uur. De bosgebieden Utrechtse Heuvelrug en Veluwe bevinden zich hemelsbreed op 2-3 kilometer afstand. In anderhalf jaar tijd is er drie keer een boommarter gezien. Door twee van de drie waarnemers werd het dier beschreven als een ‘fors exemplaar', wat wellicht betekende dat het om een mannetje ging. Of het telkens dezelfde was, valt niet te zeggen. Deze waarnemingen bevestigen dat boommarters niet alleen in aaneengesloten bosgebieden voorkomen, maar ook in meer open gebieden met kleine bosjes en flinke waterpartijen.

De drie waarnemingen zijn eerder vermeld in de Boommarter Nieuwsbrief (resp. 2004-04 en 2005-10)

Doodgereden boommarters in 2005

Sim Broekhuizen & Gerard Müskens

1. Inleiding

Tot nu toe hebben we kennis genomen van de meldingen van 71 doodgereden boommarters in het jaar 2005. Dat is een hoog aantal, waarbij niet alleen het steeds uitbreidende aantal leden van de Werkgroep Boommarter Nederland een rol speelt, maar ook de aandacht die de boommarters de laatste jaren bij een groter publiek heeft gekregen. Herhaaldelijk worden boommarters gemeld en voor onderzoek aangeboden door mensen die de WBN of Alterra via internet hebben opgespoord. Daarnaast worden ook vondsten gemeld op de internet site *www.waarneming.nl*, soms vergezeld van een foto. Van deze 71 werden er 39 (55%) nader onderzocht op geslacht en leeftijd, waarvan 32 bij Alterra. De overige 32 dieren heeft men alleen (vanuit de auto) zien liggen. Acht hiervan werden in het voorjaar of het begin van de zomer gezien, zodat deze dieren ten minste één jaar oud (adult) waren.
Soms werd een gevonden marter die eerst terzijde was gelegd om hem later op te halen, vervolgens niet meer aangetroffen. Mogelijk dat vossen daar voor een deel bij betrokken waren. Ook kwam het voor dat de vinder een dier zo plat en beschadigd vond, dat hij het maar liet liggen of ergens tussen de struiken deponeerde. Deze vinders weten niet of onvoldoende hoe spannend sommige onderzoekers het vinden om juist van het meest verminkte kadaver toch nog het geslacht en de leeftijd vast te stellen. Overigens lukt dat niet altijd: bij 6 van de onderzochte 'matjes' lukte het ons niet het geslacht vast te stellen, wel de globale leeftijd. Soms is van zulke verminkte en ingedroogde kadavers toch ook nog wat te zeggen van de staat van voortplanting en een stukje weefsel voor DNA-onderzoek is vaak ook nog wel voorhanden. In principe kan aan de hand daarvan mettertijd ook nog het geslacht worden bepaald.
Ook in 2005 kwam het een aantal malen voor dat een wel verzameld dier verkeerd werd gedetermineerd: 'boommarters' die feitelijk steenmarter of bunzing bleken te zijn. Kortom: verzamelen en nader onderzoek blijven wenselijk.

2. Autosnelwegen en andere wegen

Van de 39 verzamelde en onderzochte doodgereden boommarters lagen er 13 (33%) op of langs een autosnelweg. Van de 32 niet nader onderzochte dieren lagen er 19 (59%) op of langs een autosnelweg. Het verschil zit natuurlijk in de geringere bereikbaarheid van kadavers die op of langs autosnelwegen liggen. Bij N-wegen valt dat trouwens ook vaak niet mee, zodat het aandeel van de boommarters die op of langs andere wegen dan autosnelwegen werden gesignaleerd maar niet werden verzameld, toch ook nog aanmerkelijk is: 41%. De verdeling van de slachtoffers over de verschillende wegtypen is weergegeven in tabel 1.

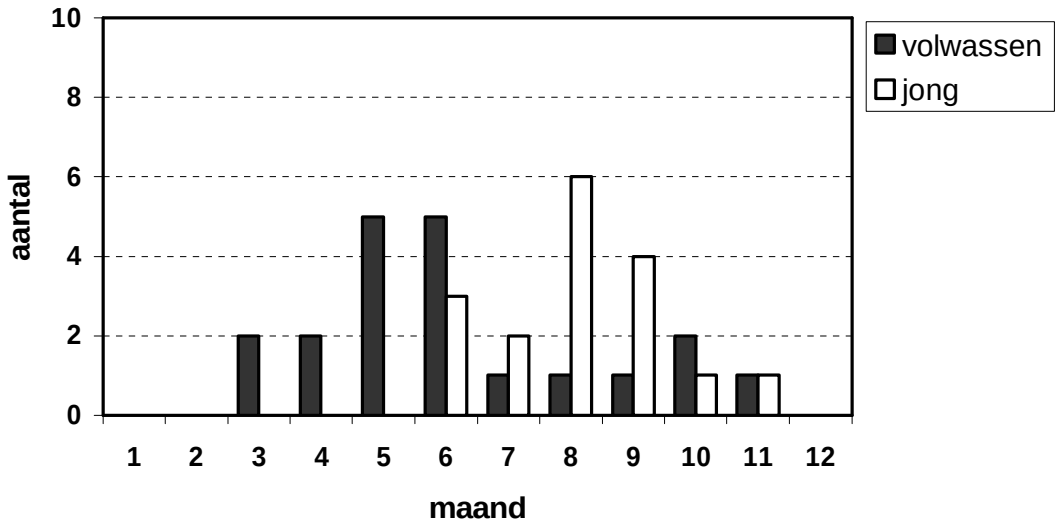
Tabel 1. *Verdeling van de gemelde verkeersslachtoffers over verschillende wegtypen.*

Wegtype	onderzocht	niet onderzocht	Totaal
Autosnelweg	13	19	32
Doorgaande weg met nummer	17	8	25
Gemeenteweg	6	4	10
Landelijke weg	3	1	4
Totaal	39	32	71

3. Geslacht en leeftijd verdeeld over het jaar

In het speciale boommarternummer van Lutra (2000, vol 43-2) zijn we uitgebreid ingegaan op de karakteristieken van de boommarter als verkeersslachtoffer. Van de toen onderzochte dieren vielen de meeste slachtoffers onder de volwassen mannetjes in de maanden april, mei en juni, terwijl er wat betreft de jonge mannetjes de meeste slachtoffers vielen in augustus, gevolgd door de maand september.

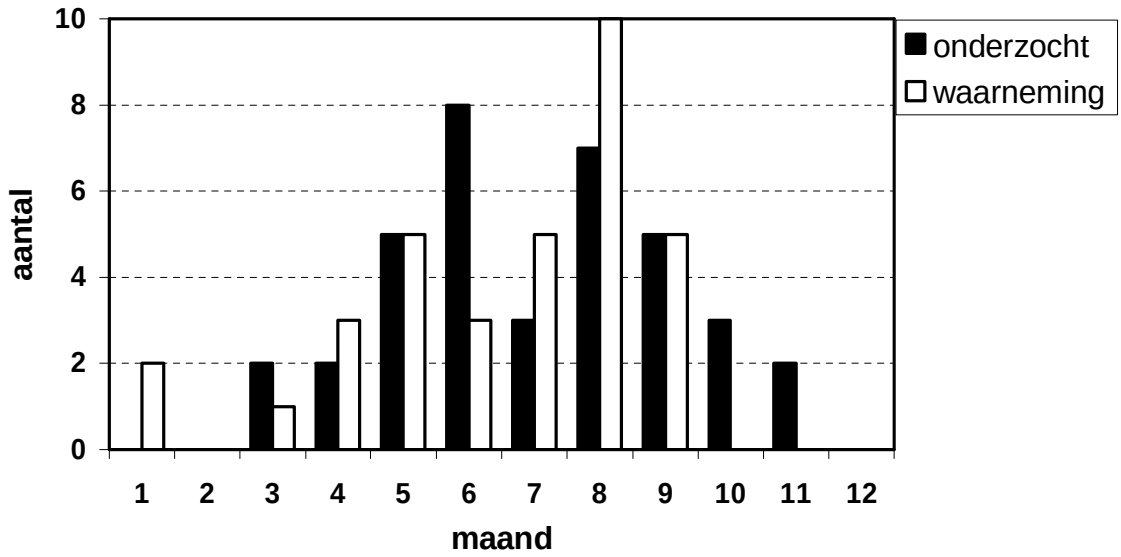
In 2005 was de verdeling van volwassen en jonge dieren (ouder en jonger dan één jaar) niet anders (figuur 1). Van de verdeling van de vrouwtjes valt niet zo veel te zeggen: er werden maar vijf volwassen en twee jonge vrouwtjes onderzocht.

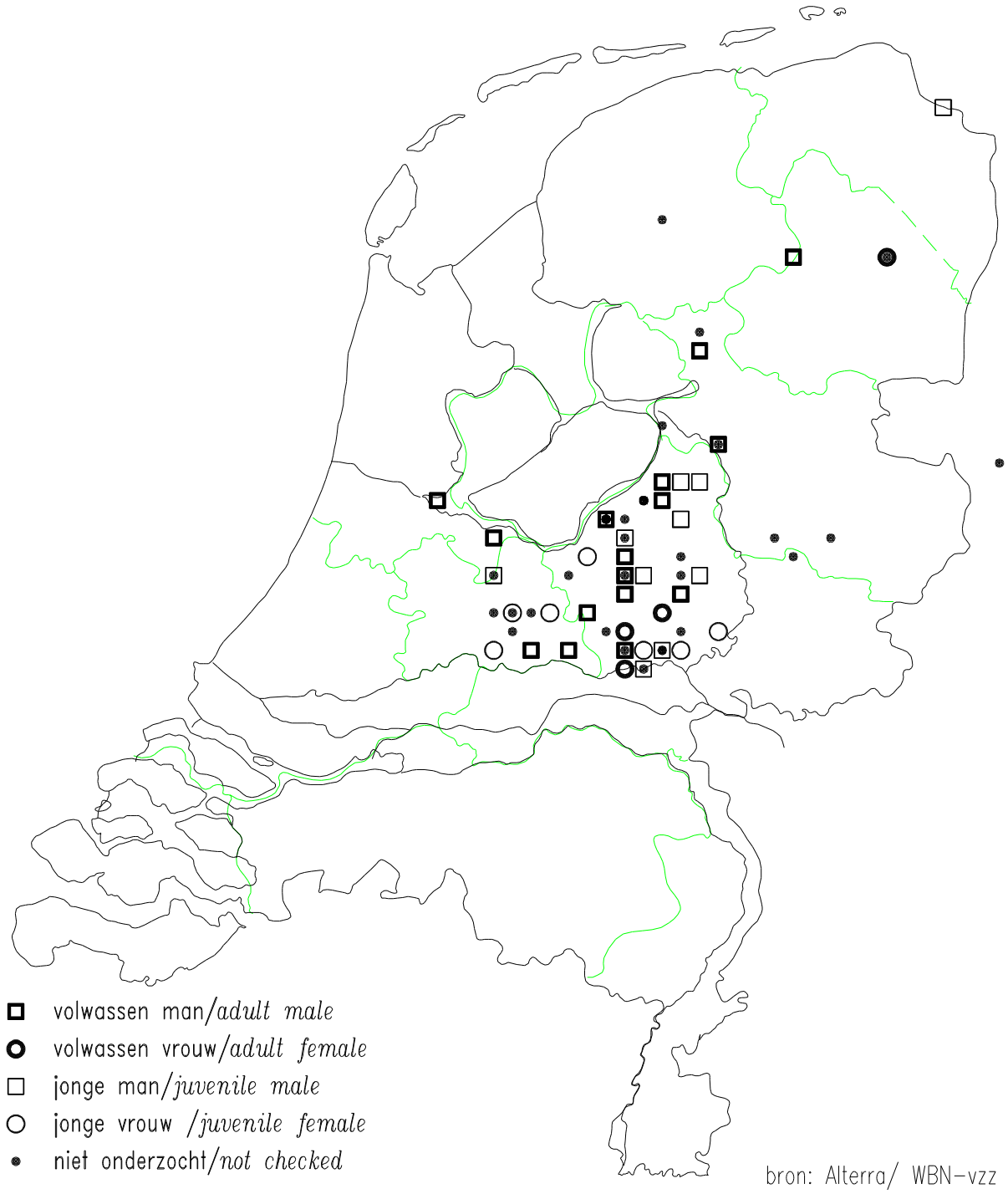
Figuur 1. *Verdeling van de onderzochte boommarters van meer dan één jaar oud (volwassen) en van minder dan één jaar oud (jong) over de maanden van het jaar 2005.*

Van de volwassen vrouwtjes werden er vier in de maanden mei-juni dood gereden en twee van de drie jonge vrouwtjes sneuvelden in augustus en september, wat ook bij het eerder onderzochte materiaal de topmaanden waren. Wat dat betreft is het beeld bij de onderzochte dieren uit 2005 niet afwijkend.

Wat wel opvalt is de verdeling over de maanden van het jaar van de boommarters die niet werden verzameld. Hier is de voorjaarspiek veel minder uitgesproken, terwijl de augustus-piek wel heel nadrukkelijk aanwezig is (figuur 2). Wat de oorzaak van het ontbreken van de voorjaarspiek is, is vooralsnog onduidelijk.

Figuur 2. *Verdeling van de onderzochte/verzamelde en de alleen waargenomen/niet-verzamelde boommarters over de maanden van het jaar 2005.*

Figuur 3. *Atlasblokken met meldingen van in 2005 door het verkeer omgekomen boommarters.*

4. Regio's
In figuur 3 zijn de atlasblokken aangegeven waarin in 2005 doodgereden boommarters zijn gemeld.

4.1. Noord-Nederland
Het meest opvallend voor Noord-Nederland is natuurlijk de vondst van een jong mannetje bij Borgsweer ten zuidwesten van Delfzijl. Er zijn overigens meer bijzondere vondsten gedaan, zij het niet van verkeersslachtoffers: een verdronken dier op de kwelders bij Wierum en een op de oostpunt van Ameland.

Ook dit jaar werd er geen slachtoffer gemeld uit het zuidwesten van Friesland: Gaasterland en omgeving. Gelukkig laat niet iedere boommarter zich overrijden, maar een bevestiging van het voorkomen van de soort in dit gebied is het evenmin.

Opmerkelijk zijn ook de slachtoffers in het plassengebied van de Kop van Overijssel. Het lijkt evident dat in dit laagveengebied een boommarterpopulatie leeft. We zouden er graag meer van weten.

4.2. Oost-Nederland
Het is jammer dat tot de niet-verzamelde dieren juist alle drie de exemplaren behoren die uit Salland en de Achterhoek werden gemeld, als ook het dier dat net ten oosten van Twente, tussen Nordhorn en Lingen, werd gevonden. Van geen van deze dieren is een foto beschikbaar aan de hand waarvan de determinatie kon worden geverifieerd of kon het geslacht en de leeftijd worden bepaald. Bij de opgave van de dieren uit de atlasblokken 28.53 (A1 t.h.v. Rijssen), 29.14 (tussen Nordhorn en Lingen) en 34.11 (A1 t.h.v. Holten) werd wel vermeld dat het dier een gelige of gele bef had, wat de determinatie wel enigszins geloofwaardig maakt, al blijft het netelig.

Het dier dat door Gerrit Visscher op 21 mei aan de zuidoostkant van Zwolle werd gevonden kon wel worden onderzocht: een mannetje dat waarschijnlijk juist één jaar oud was. Een typisch geval van een zwerver, lijkt ons.

4.3. Flevoland
Dit jaar kwam er - gelukkig – maar één melding van een doodgereden boommarter uit Flevoland, in de buurt van Roggebotzand. Het dier werd niet voor onderzoek verzameld. Half januari van dit jaar (2006) werd dicht daarbij weer een boommarter doodgereden: een mannetje uit wellicht 2004. Hopelijk zijn er nog boommarters in de bossen in de noordoost hoek van de Oost-Flevopolder overgebleven.

4.4. West-Nederland
Opmerkelijk is natuurlijk de vondst van een verkeersslachtoffer bij de A10 ten bij de Zeeburgertunnel aan de oostkant van Amsterdam (zie het artikel op pagina 36 in deze MARTERPASSEN). Deze vondst schaart zich in de korte rij van andere slachtoffers bij en in Amsterdam: het mannetje dat in 1987 in het Westelijk Havengebied werd gevonden en het mannetje dat in 2004 vlak bij het Rijksmuseum sneuvelde. Alle drie mannetjes van ten minste één jaar oud. Waar ze vandaan kwamen??

Zo opmerkelijk als de vondsten bij en in Amsterdam, net zo opmerkelijk is het uitblijven van vondsten uit Kennemerland. Gezien alle zichtwaarnemingen die daar in het verleden en ook recent weer zijn gedaan (zie ook elders in deze MARTERPASSEN), zou men verwachten dat er toch ook regelmatig slachtoffers vallen. Het laatste slachtoffer dat we uit deze regio konden onderzoeken stamt echter al weer uit 1992. Zo blijkt het weer niet zo eenvoudig om aan de hand van het aantal slachtoffers iets gefundeerds te zeggen over de aanwezigheid van boommarters.

4.5. Zuid-Nederland
Het is te hopen dat de voorgaande conclusie ook geldt voor Zuid-Nederland. Ook dit jaar werd vanuit deze regio geen enkel verkeersslachtoffer gemeld. Of daar op net zo verborgen wijze als in Kenemerland tóch een boommarterpopulatie voorkomt is slechts te hopen, maar aanwijzingen daarvoor ontbreken.

5. Wat valt er nog verder te leren?
De resultaten van het verzamelen van gegevens van doodgereden boommarters in 2005 zijn voor een belangrijk deel een bevestiging van de resultaten van eerder onderzoek. Men kan zich dan ook afvragen of het zinnig is om nog langer door te gaan met het verzamelen van verkeersslachtoffergegevens. Dit temeer nu de financiële basis voor het onderzoek van doodgereden boommarters bij Alterra is vervallen.
De meldingen van verkeersslachtoffers dragen bij aan inzicht in waar zich de meest riskante weggedeelten voor de boommarter bevinden en waar men het beste zijn aandacht op kan concentreren bij het treffen van maatregelen om het aantal verkeersslachtoffers te verminderen. Alleen daarom al is het de moeite waard om ten minste de locaties van het doodrijden te registreren. Als er dan af en

toe een steenmarter voor boommarter wordt gehouden is niet zo erg.
Een tweede aspect is dat men op deze manier toch enigszins een beeld krijgt van waar boommarters voorkomen. De echte leefgebieden komen ook wel in beeld via waarnemingen van levende dieren – vooral vrouwtjes en jongen -, maar de verkeersslachtoffers zijn voor het merendeel mannetjes en leveren gegevens over de dispersie. Daar weten we veel te weinig van, wat zich wreekt bij de invulling van zaken als migratiecorridors en 'stepping stones' in modellen voor landschapsontwikkeling.

Wat tot voor kort nog een reden was voor het verzamelen van verkeersslachtoffers was het verzamelen van stukjes weefsel en organen van de omgekomen dieren. Het verzamelen van organen werd vooral gedaan met betrekking tot onderzoek naar de belasting met gechloreerde koolwaterstoffen en zware metalen. Dat onderzoek heeft maar heel beperkt plaatsgevonden: in het proefschrift van Pim Leonards (1997) worden relatief hoge waarden voor een paar van deze stoffen in boommarterlevers vermeld.

Het probleem is dat het niet altijd op voorhand duidelijk is hoe en wanneer welk materiaal van waarde is. Een voorbeeld daarvan is het bewaren van penisbotjes, dat bij het vroegere RIN en IBN en ook bij Alterra gebeurde als documentatie voor de leeftijdsbepaling bij mannetjes (zie onze bijdrage 'Voortplanting bij de boommarter *Martes martes* in Nederland' in Lutra 43-2 (2000)). Nu er recent onderzoek wordt gedaan naar de genetische verschillen tussen de diverse boommarterpopulaties in de Benelux en aangrenzende gebieden, bleken de oude penisbotjes ineens nog een andere waarde te hebben. Uit botjes die we al 18 jaar in de kast hadden liggen kon nog bruikbaar DNA worden gehaald.

Nu bij Alterra echter de financiële basis voor het onderzoek aan dood gevonden boommarters is vervallen, moeten we ons nader beraden hoe en in welke vorm het verkeersslachtofferonderzoek nog zou moeten worden voortgezet.

Dankwoord
Graag willen we op deze plaats een ieder bedanken voor haar of zijn bijdrage aan het verzamelen van de dood gereden boommarters en de gegevens over de locaties waar dode marters werden aangetroffen. Men moet zich toch altijd enige moeite getroosten om dode dieren veilig te stellen en de lichamen bij Alterra te krijgen. We weten wel dat het onderzoek een gezamenlijke interesse is waar je wat voor over moet hebben, maar toch. In het bijzonder willen we de mensen bedanken waar we een beroep op konden doen om gemelde slachtoffers veilig te stellen. Hans Kleef nam ook de secties van dieren uit de drie noordelijke provincies voor zijn rekening, wat ons veel gereis bespaarde.

Zijn er aantalfluctuaties bij de boommarter en wat kunnen dan de oorzaken zijn?

Sim Broekhuizen

Alterra – Centrum Ecosystemen

Het is alweer een aantal jaren geleden dat ik op een bijeenkomst bij van de WBN – ik meen bij Adrie en Martin Nieuwenhuizen – aandacht vroeg voor het noteren van de worpgrootte van boommarters. De achtergrond daarvan was dat ik getroffen was door een analyse van jachtgegevens uit Sleeswijk-Holstein, waaruit naar voren kwam dat er daar bij de boommarter een 10-jaar cyclus zou bestaan. Daarbij kwam dat ik merkte dat veel mensen de indruk hadden dat het in Nederland goed gaat met de boommarter. Er worden er steeds vaker gezien. Of dat echt zo is of dat men alleen maar vaker over de boommarter hoort – wellicht ook als gevolg van onze eigen WBN-activiteiten – is moeilijk na te gaan. Maar het zou jammer zijn als mensen zouden denken dat het allemaal wel weer goed komt met de boommarter, terwijl een eventuele toename 'alleen maar' het resultaat van een natuurlijke fluctuatie zou zijn. Dan zouden de aantallen over enkele jaren 'vanzelf' weer wat kunnen dalen, waardoor men ten onrechte het gevoel zou kunnen hebben dat genomen beschermende maatregelen niet voldoen. Maar afgezien daarvan: het optreden van periodieke fluctuaties bij de boommarter zou op zich al een belangwekkend fenomeen zijn. Als je iets zou weten van de oorzaken van zulke fluctuaties, zou je wellicht ook iets te weten kunnen komen van de beperkende factoren.

Nu is het in Nederland moeilijk om een beeld te krijgen van de aantallen boommarters die aanwezig zijn. Henri Wijsman heeft in MARTERPASSEN V, VI en VIII pogingen gedaan om het aantal dieren te berekenen, waarbij hij, met de nodige aannames, komt op aantallen volwassen, geslachtsrijpe dieren van rond de 300. In het licht van latere waarnemingen is dat aantal wat opgehoogd tot ca 350. Dat geeft in ieder geval een idee van de orde van grootte van de boommarterstand, maar nog niet van eventuele periodieke fluctuaties.

Zoals onze vigerende hoofdredacteur van Zoogdier placht te zeggen: “waar geen weg is, is er wel een omweg”. In plaats van fluctuaties in het aantal volwassen dieren, kunnen we ons bepalen tot fluctuaties in de aanwas. Het aantal jonge dieren is voorlopig net zo min exact te bepalen als het aantal volwassen dieren, dus moeten we ons bepalen tot het aantal jongen per gevonden nest. We laten dan een mogelijke fluctuatie in het aantal nesten maar even buiten beschouwing.

Het aantal jongen per gevonden nest was ‘vroeger’ te bepalen door geduldig bij nesten te gaan zitten observeren om te zien hoeveel jongen zich vertoonden, tenzij men in staat was om bij de holte te klimmen en, eventueel met een spiegeltje en een lamp, direct te tellen hoeveel jongen aanwezig waren. Bij observatie vanaf de grond was het pas mogelijk het aantal jongen betrouwbaar vast te stellen als de jongen zich buiten het nest vertoonden, dus als die zo’n 8 à 9 weken oud waren. Of er dan wellicht al neststerfte had plaatsgevonden bleef in het algemeen een open vraag.

De tijden zijn veranderd. Met de ‘hengcams’ is het nu mogelijk in een veel vroeger stadium en met veel meer betrouwbaarheid het aantal jongen vast te stellen. Daar moeten we dus gebruik van maken. Het gaat nu niet meer alleen om het vaststellen van nesten, maar ook om het vaststellen van de nestgrootte.

Fluctuaties in de aanwas kunnen het gevolg zijn van:
1. verschillen in het aantal vrijgekomen en bevruchte eitjes;
2. verschil in verlies van vruchten tijdens de zwangerschap;
3. verschil in neststerfte onder de jongen;
4. verschil in overleving van de opgroeiende jongen.

Over de punten 1 en 2 kunnen we in het veld geen informatie verkrijgen. We hebben eigenlijk nog geen idee of deze aspecten wel een rol spelen. Als dat wel zo is, dan zouden ze kunnen samenhangen met de conditie van het wijfje, wat weer zou kunnen samenhangen met de beschikbaarheid van voedsel. De sterfte in het nest is door herhaalde controle van de nesten te achterhalen, waarbij het natuurlijk van essentieel belang is dat de controles zelf geen negatieve invloed op de overleving hebben. Ook hier kan de beschikbaarheid van voedsel van belang zijn. Bij de overleving van de jongen, nadat die het nest hebben verlaten, kan naast de kans op predatie, ook weer de voedselbeschikbaarheid een belangrijke rol spelen. Als er inderdaad jaarlijkse verschillen worden gevonden, dan zal de vraag naar fluctuaties in de beschikbaarheid van voedsel direct om de hoek komen kijken. Doordat marters een uitgestelde implantatie van de bevruchte eicellen hebben, kan de voedselsituatie in het voorafgaande jaar al een rol spelen bij het aantal jongen dat geboren wordt. Voor de overleving van de nestjongen zal de voedselsituatie in het voorjaar van belang zijn en voor de overleving van de uitgelopen jongen die in de zomer. Het is daarom belangrijk om, behalve van het aantal jongen, ook aantekeningen te maken van de voedselsituatie.

Behalve de voedselsituatie kan ook de leeftijd van de moertjes een rol spelen. De eerste worp van een moertje is vaak kleiner dan de latere worpen. Het is dus zaak om een idee te krijgen van de leeftijd van het moertje. Bij langjarige observatie van nestbomen valt vaak wel te zeggen of het om bekende – dus oudere – moertjes gaat.

Nu zijn boommarters opportunistische generalisten, dus variatie in beschikbaarheid van voedsel valt nog niet zo makkelijk vast te stellen. Maar conditie zal toch vooral gebonden zijn met beschikbaarheid van dierlijk voedsel en het ligt voor de hand om vooral te letten op beschikbaarheid van (woel)muizen. Vogels vormen natuurlijk ook een belangrijke voedselbron, maar de variatie daarin valt nog moeilijker vast te stellen. Het lijkt in ieder geval zaak om in de onderzoekgebieden een maat voor de (relatieve) dichtheid van de muizenstand te bedenken en te noteren (bijvoorbeeld het aantal muizen dat op een vast traject gezien wordt, aannemende dat zo’n traject ook een beetje op dezelfde tijd van de dag wordt gelopen). Zelfs een indruk is al beter dan niets.

Het aantal muizen wordt wellicht voor een deel bepaald door de beschikbaarheid van hun voedsel. Het is daarom ook nuttig om de mast-situatatie vast te leggen: veel of weinig eikels en/of beuken-

nootjes. Het zou handig zijn daarvoor ook een gekwantificeerde maat te bedenken.
Of dat alles tot iets zinnigs zal leiden? Dat valt pas achteraf te zeggen. Maar nu we de kans hebben het aantal jongen in verschillende nestfasen vast te stellen, moeten we ook maar zien dat we er het maximale aan informatie uithalen!

De boommarterpopulatie in het Drents-Friese Wold breidt zich uit

Hans Kleef

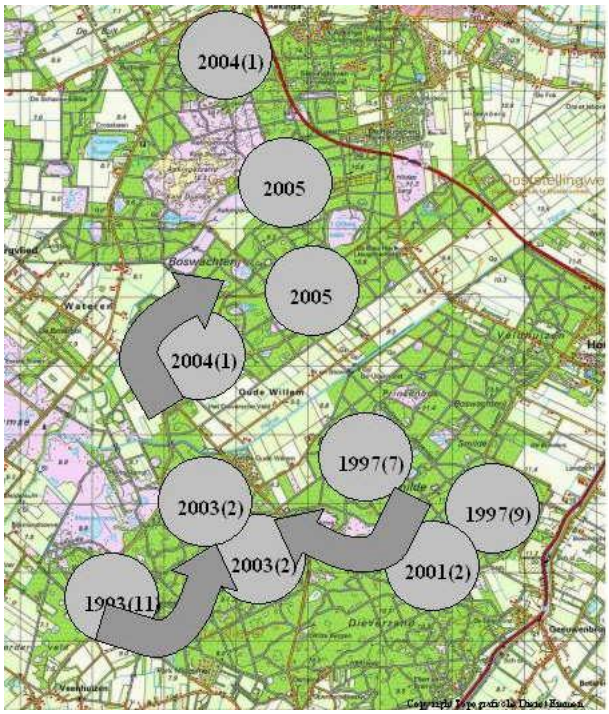
1. Inleiding

Het Drents-Friese Wold is naast de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug een van de weinige gebieden in Nederland waar structureel voortplanting van de boommarter plaatsvindt (Kleef 1997; Müskens et al. 2000). Na de eerste vondst in 1993 van een nest jonge boommarters in het Drents-Friese Wold werd een methode ontwikkeld om de voortplanting van de boommarter kwantitatief te monitoren met als doel lokale populatieontwikkelingen te volgen (Broekhuizen & Müskens 1996; Canters & Wijsman 1997; Kleef 1998). Sinds 1997 wordt in het Drents-Friese Wold jaarlijks een gebiedsdekkende inventarisatie uitgevoerd naar de verspreiding van de boommarter (Kleef 2004). Deze inventarisaties zijn niet beperkt tot alleen het Drents-Friese Wold, maar strekken zich ook uit over andere boswachterijen in Drenthe en omgeving.

2. Het Drents-Friese Wold.

Het nationaal park Drents-Friese Wold is een aaneengesloten natuurgebied met een oppervlakte van ruim 6.000 ha met grote aaneengesloten bos- en heidegebieden, vennen, stuifzand en graslanden. Het deel van dit natuurgebied waar tot op heden boommarters werden aangetroffen bestaat uit zo'n 4000 ha bos, over een grote lengte onderbroken door een strook open grasland (De Oude Willem) met noordelijk daarvan de boswachterij Appelscha en ten zuiden daarvan de beide aaneengesloten boswachterijen Smilde en Berkenheuvel. In het westen zijn beide gebieden verbonden door een smalle strook bos (zie figuur 1).

Het grootste deel (80%) van het bos bestaat uit naaldhout, waarvan grove den, fijnspar en Japanse lariks het belangrijkste aandeel vormen. Het loofhout beslaat in de boswachterij Appelscha 23%, in de boswachterij Smilde 18% van het oppervlak. Inlandse- dan wel Amerikaanse eik zijn de belangrijkste loofboomsoorten. Het beheer is gericht op het geleidelijk omvormen van productiebos tot meer natuurlijk bos met een groter aandeel loofhout door uitbreiding en groei van inheemse boomsoorten zoals o.a. zomereik, beuk, berk maar ook de grove den.

Figuur 1. *De boommarterterritoria en het jaar waarin voor het eerst voortplanting plaatsvond (tussen haakjes aantal keer tot 2005) met dispersieroute (pijlen).*

Bij de onderhavige bespreking van de verspreidingsdynamiek is het Drents-Friese Wold verdeeld in twee, door de Oude Willem gescheiden, bosgebieden: een noordelijk en een zuidelijk deel. Open gebieden, zoals de Oude Willem, zullen immers zo veel mogelijk worden gemeden door de boommarter.

2.1 De verspreiding tot 2003.

In 1993 werd voor het eerst voortplanting geconstateerd in het Drents-Friese Wold. Het betreffende territorium bevond zich in het zuidelijk deel. In de jaren daarna tot 1996 werden er geen nestvondsten gedaan. Omdat de gebiedsdekkende kartering van nestplaatsen toen nog niet was voltooid, betekent dit niet dat er in die periode geen voortplanting zou zijn geweest. In 1996 werden er twee nestvondsten gedaan: ten zuiden en ten noorden van de Oude Willem. De vondst in het noor-

delijke deel bleef de enige nestvondst in het noordelijk deel van het Drents-Friese Wold tot aan 2004; een incident dus.

Van 1997 tot en met 2002 werden er ieder jaar drie nestvondsten gedaan, in dezelfde territoria, allemaal gelegen in het zuidelijk deel van het Drents-Friese Wold. In 2001 werd het voortplantingsareaal uitgebreid met een vierde vondst, eveneens in het zuidelijk deel.

2.2 De verspreiding na 2002.
Na 2002 verandert het verspreidingsbeeld. Al in 2003 werden er aan de vier bekende voortplantingsterritoria twee toegevoegd, beide in het zuidelijk deel. Van deze zes territoria waren er in 2003 vijf bezet. Opmerkelijk is dat deze uitbreiding plaatsvond in de richting van de verbindingszone naar het noordelijk deel (zie figuur 1).

In de jaren 2004 en 2005 werd in het noordelijk deel van het Drents-Friese Wold elk jaar twee gevallen van voortplanting geconstateerd. Dit gebeurde op verschillende plaatsen, zodat. Het aantal bezette territoria ten opzicht van de periode vóór 2004 werd uitgebreid met minimaal twee en misschien zelfs met vier. Voor dat laatste pleit de relatief grote afstand van beide voortplantingslocaties in 2005 ten opzichte van die in 2004 en de honkvastheid van een boommartermoertje, waarbij ze zich niet per se ieder jaar hoeft voort te planten.

Het totale aantal potentiële voortplantingsterritoria in het Drents-Friese Wold is dus toegenomen tot minimaal acht (mogelijk zelfs 10), waarvan er in 2005 zes waren bezet: twee in het noordelijk deel en vier in het zuiden.

3. Evaluatie
Resumerend kan worden gesteld dat er gedurende zeven achtereenvolgende jaren (1997-2003) uitsluitend voortplanting plaatsvond in het zuidelijk deel van het Drents-Friese Wold. Daarna breidde dit zich uit tot het noordelijk deel. Dat geldt wellicht ook voor de boommarterpopulatie als zodanig.

Hoewel het niet is uitgesloten dat boommarters het open gebied van de Oude Willem oversteken, wekt het verspreidingspatroon in ruimte en tijd, zoals dat in de figuur wordt getoond, niet alleen de suggestie dat de uitbreiding van de boommarterpopulatie verliep via de smalle boscorridor tussen beide delen van het gebied, het wekt ook de indruk dat deze uitbreiding werd gegenereerd uit eigen bron, mede gezien de honkvastheid en de lange reproductieve individuele levensduur van de boommarter.

Van 1997 tot 2000 werden er in het Drents-Friese Wold gemiddeld acht jongen per jaar geboren. In de twee daaropvolgende jaren was dit toegenomen tot gemiddeld 11. De overleving van de jongen na de nestfase is vermoedelijk zeer gering. Het is echter niet uitgesloten dat nu door de geboortetoename een uitbreiding kon plaatsvinden. Daarbij speelt wellicht ook een rol dat de voedselkwaliteit in delen van het Drents-Friese Wold kan zijn verbeterd als gevolg van de toegepaste beheersmaatregelen. Echter, een uitbreiding die stamt uit een genetische poel van slechts enkele individuen is geen sterke basis voor de levensvatbaarheid van een populatie van toch al geringe omvang (Jansman & Broekhuizen 2000; Jansman 2004). Het is niet bekend of en in hoeverre de lokale populatie van het Drents-Friese nu nog gevoed wordt met vers bloed. In ieder geval bleek de genetische differentiatie tussen de boommarters uit Noord-Nederland ten opzichte van de dieren op de Veluwe groter te zijn dan die van de Utrechtse Heuvelrug (Boessenkool 2003). Een te groot optimisme over de geconstateerde uitbreiding is dus nog niet op zijn plaats.

Literatuur
Boessenkool, S. 2003. Genetic variation and genetic substructure of pine marten (*Martes martes*) populations in The Netherlands using microsatellite markers. Doctoraalverslag Inst. for Evolutionary Genetics, Rijksuniversiteit Groningen.

Broekhuizen, S & G.J.D.M. Müskens. 1996. Beïnvloeding van het nestgedrag van boommarterwijfjes door de aard van de nestplaats. MARTERPASSEN IV: p. 60-62.

Canters, K.J. & H.J.W. Wijsman (eds) 1997. Wat doen we met de boommarter. Wetenschappelijke Mededeling KNNV 219

Jansman, H. & S. Broekhuizen. 2000. Vormen de lokale Nederlandse populaties van de boommarter Martes martes een metapopulatie? Lutra 43(2): 101-107.

Jansman, H. 2004. Genetisch onderzoek aan de Nederlandse boommarterpopulatie. MARTERPASSEN X: 41-42.

Kleef, H.L. 1997. Boommarterinventarisatie in Nederland: aanpak en resultaten, toegespitst op

Noord-Nederland. In: K.J. Canters & H.J.W. Wijsman (eds): Wat doen we met de boommarter. Wetenschappelijke Mededeling KNNV 219: 11-19.

Kleef, H.L. 1998. Nieuwe mogelijkheden voor onderzoek aan de boommarter in Nederland. De Levende Natuur 99(5): 180-184.

Kleef, HL. 2004. Boommarters houden niet van beuken. De verspreiding van de boommarter in het Drents-Friese Wold in relatie tot het bestand aan holle bomen. MARTERPASSEN X: 36-40.

Müskens, G.J.D.M., S. Broekhuizen & H.J.W. Wijsman. 2000. De verspreiding van de boommarter *Martes martes* in Nederland, in het bijzonder in de periode 1989-1999. Lutra 43(2): 81-91.

Boommmarters op de Veluwezoom: ervaringen met de hengcam, het tweede jaar

Vilmar Dijkstra

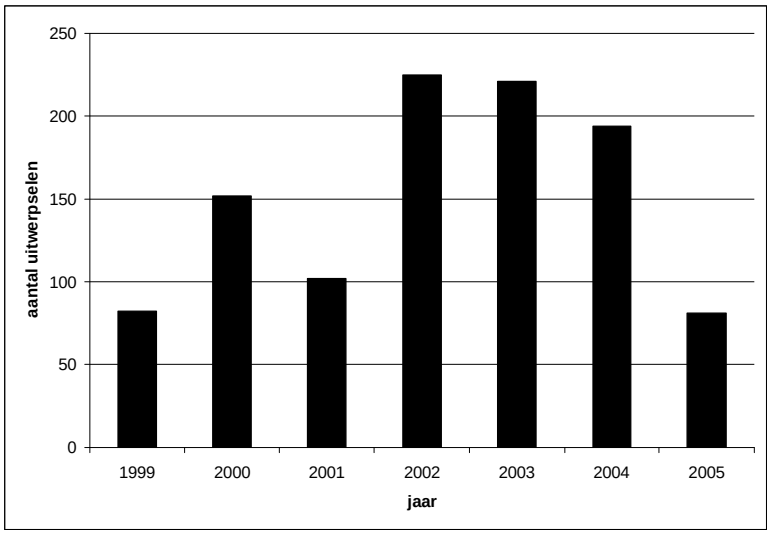
1. Inleiding

Na de veelbelovende en stimulerende ervaringen met de hengcam in het voorjaar van 2004, werd aan het eind van 2004 reikhalzend uitgekeken naar de start van het nieuwe boommarterseizoen. De planning was om in de winter op de Imbosch holle bomen waar latrines werden aangetroffen met de hengcam te controleren. Dit om te onderzoeken of het in de winter vaker voorkomt dat meerdere dieren tegelijkertijd van een dagrustplaats gebruik maken (Dijkstra 2005a). Daarnaast was het de bedoeling om eventueel aangetroffen nestbomen wekelijks te controleren om te bepalen in hoeverre er verlies van jongen optrad en wanneer de marters verhuisden.

Omdat het aantal bekende holle bomen jaar na jaar groeit, was ik erg blij met het aanbod van Erwin van Maanen om in een deel van het Onzalige Bos de holle bomen op te sporen en te controleren.

2. Controle van dagrustplaatsen in de winter op de Imbosch

De laatste jaren bleek ik erg verwend te zijn met de hoeveelheid sporen die op de Veluwezoom werden aangetroffen. Was het de laatste jaren vrij normaal om op de Imbosch 20 tot 30 bomen met bewoningsporen te vinden. In 2005 bleef dit beperkt tot ´slechts´ 12 bomen met bewoningssporen. Ook in het andere onderzoeksgebied op de Veluwezoom, het Onzalige Bos/Hagenau werden aanzienlijk minder bomen met bewoningssporen aangetroffen. Niet alleen werden er minder holle bomen met sporen aangetroffen, ook het aantal uitwerpselen was aanzienlijk lager (figuur 1). Werd er voorgaande jaren regelmatig een kakelvers uitwerpsel in de latrineresten onder een boom gevonden, nu mocht ik al blij zijn als er een latrine werd gevonden. Bij de 17 keren dat op de Imbosch in de winter een boom met bewoningsporen met de hengcam werd gecontroleerd, werden geen boommarters aangetroffen.

Figuur 1. *Het aantal uitwerpselen in latrines op de Imbosch in de periode 1999-2005.*

3. Nestbomen

3.1 Rekening houden met verstoring
Van enkele vogelsoorten is bekend dat de dieren in de vroege nestfase gevoeliger voor verstoring zijn dan in de latere nestfase. Dit zou ook bij de boommarter het geval kunnen zijn. Om te voorkomen dat als gevolg van de controles met de hengcam in de vroege nestfase het vrouwtje de jongen zou verlaten of het nest zou verhuizen, werd de hengcam pas na de avondschemering gebruikt. In de vroege nestfase vertrekt het vrouwtje doorgaans namelijk pas na de schemering. Bijkomend voordeel is dat, door de afwezigheid van het vrouwtje, de jongen beter te tellen zijn. Halverwege mei moet het vrouwtje steeds meer voedsel aanslepen, omdat de jongen dan steeds meer vast voedsel eten. Vanaf die periode kan ze al in de middag vertrekken en dan in of voor de schemering weer terug zijn. Het is dan niet zinvol om tot het donker te wachten met het gebruik van de hengcam. Bovendien zijn de jongen nu ouder en beter waar te nemen, ook als het vrouwtje bij de jongen aanwezig is.

3.2 Aantal nestbomen en het verhuisgedrag
In totaal werden 8 nesten gevonden (allen in beuk), vier op de Imbosch en vier op het Onzalige Bos/Hagenau (figuur 2 en tabel 1). Nooit eerder werden zoveel zekere nesten aangetroffen. In voorgaande jaren werden in beide deelgebieden hooguit twee tot drie zekere nesten gevonden. De nesten op de Imbosch werden kort na elkaar gevonden. In het andere gebied kostte dat wat meer moeite. Bij 1 nest (tabel 1, nest G) was het niet mogelijk om met mijn hengcam de holte te controleren. Het betrof een half dode beuk met een rottingsgat. Na 14 april verhuisde het vrouwtje en op 5 mei werd ze 96 meter verder teruggevonden, wederom in een half dode beuk met een rottingsgat. Ook deze holte kon met mijn hengcam niet gecontroleerd worden. Gelukkig waren Bram en Chris Achterberg bereid om een avondje mee te gaan met hun camera, waarmee de holte wel bekeken kon worden. De camera die ik in gebruik heb, zou, indien je die aan de voeding naar beneden liet zakken, alleen de zijkant van de boom laten zien. Maar de camera van Bram en Chris is een cilinder van ca 3½ cm met aan de ene kant de aansluiting voor de voeding en aan de andere kant de lens. Als je die aan de voedingskabel in de holte laat zakken, kijkt hij altijd recht naar beneden de holte in. Op 23 mei was Chris nogmaals bereid een avond mee te gaan. Het is onbekend wanneer de dieren zijn verhuisd.

Ook Erwin vond een nestboom (tabel 1, nest H). Eind maart en begin april vond hij uitwerpselen bij een boom. Op 14 april werd geprobeerd deze boom te controleren, maar het gat zat met ca 17 meter te hoog voor de hengel van 11,5 m. Op 9 mei werd een tweede poging gewaagd en nu met een ladder en klimtuig. De holte werd gehaald, maar het gat bleek te klein voor het cameraatje van 6 cm breed. Uiteindelijk kon met de kleine camera van Bram en Chris op 13 mei worden vastgesteld dat het echt om een nestboom ging. Op 23 mei bleek het nest te zijn verhuisd.

Naast nestboom G werd nog een verhuizende boommarter teruggevonden. Nest F (tabel 1) verhuisde na 16 mei en voor 23 mei en op 3 juni werd in een 365 meter verderop gelegen zomereik het vrouwtje met haar jongen teruggevonden. Dit vrouwtje verhuisde vaker van het vak waar de jongen geboren worden naar het vak waar de zomereik staat. De boom waar ze heen ging was voordien niet in gebruik, zodat het zo goed als zeker is dat het gaat om het vrouwtje uit G.

3.3 Gedrag van de vrouwtjes
In totaal werd 40 keer een nestboom met de hengcam bekeken terwijl er jongen aanwezig waren. In 11 gevallen was daarbij het vrouwtje in de boomholte aanwezig. Nagenoeg alle vrouwtjes bleven heel rustig bij het gebruik van de hengcam. In 4 gevallen werden zelfs de jongen gezoogd (tabel 1) en dit werd niet onderbroken door het gebruik van de hengcam. In één geval klom een vrouwtje (tabel 1, nest D), dat bij drie eerdere controles waarbij ze aanwezig was rustig bleef, langs de hengcam in het inwendige van de holle boom omhoog en bleef daar naar beneden kijken. De week erop was ze vertrokken. Geheel anders was het gedrag van een ander vrouwtje (tabel 1, nest C). Dit betrof een nestholte met één ingang, waarbij de jongen ca 10 cm onder de ingang lagen. Bij deze holte werd de hengcam niet in de holte gestoken, maar voor de ingang gehouden. Bij de vierde controle bleek het vrouwtje in de holte bij de jongen aanwezig te zijn. Ze ging binnen de holte boven de ingang zitten en blies en gromde naar de camera. Bij de zesde controle was ze wederom in de holte aanwezig en weer boven in de holte. Dit keer werd ze agressiever en viel zelfs de hengcam aan. Dit alles bleek toch niet dusdanig verstorend te zijn dat ze eerder vertrok. Pas na de zevende controle verhuisde ze. Bij de vijfde en zevende controle was ze niet in de holte aanwezig, maar was ze in de directe omgeving aan het jagen. De jongen reage-

ren op het naderen van de hengcam met kreetjes en het vrouwtje is binnen enkele minuten in de buurt van de nestboom en sist en gromt dan. Dit vrouwtje bleek ook in 2004 erg nerveus te zijn, maar ook toen verhuisde ze niet, ondanks het wekelijkse gebruik van de hengcam (Dijkstra 2005a).

3.4 Aantal jongen

In de 8 nesten werden in totaal 26 jongen aangetroffen. In figuur 3 wordt de verdeling van de worpgrootte weergegeven. Omdat niet bekend is hoeveel jongen er werkelijk geboren zijn, is er sprake van een schijnbare worpgrootte. Het kleinste nest bevatte één jong en twee nesten bevatten maar liefst vijf jongen. De gemiddelde schijnbare worpgrootte voor de 8 nesten bedroeg 3,25. Op de Imbosch was die met 2,75 aanzienlijk lager dan op het Onzalige Bos/Hagenau (3,75). Bij enkele nesten werd niet meteen duidelijk hoeveel jongen er werkelijk aanwezig waren (tabel 2, nest B, F en G). Bij deze gevallen was het vrouwtje niet aanwezig. Was het vrouwtje wel aanwezig, dan gaf dat in enkele gevallen ook een probleem bij het vaststellen van het aantal aanwezige jongen (tabel 2, nest B op 16 mei en nest E op 9 en 16 mei). Bij nest F werd op 3 juni alleen vanaf een afstand de boom geobserveerd en kon het exacte aantal aanwezige jongen niet worden bepaald. Bij de controles kon niet worden vastgesteld dat er jongen verloren gingen. Bij nest E is dat echter bij de laatste twee controles waarbij het nest aanwezig was, niet uit te sluiten. De verhuizing van nest F heeft mogelijk een jong gekost.

Figuur 2. *De ligging van de nestbomen op de Veluwezoom in 2005 (rondje is (waarschijnlijke) geboorteboom, driehoekje is verhuisboom).*

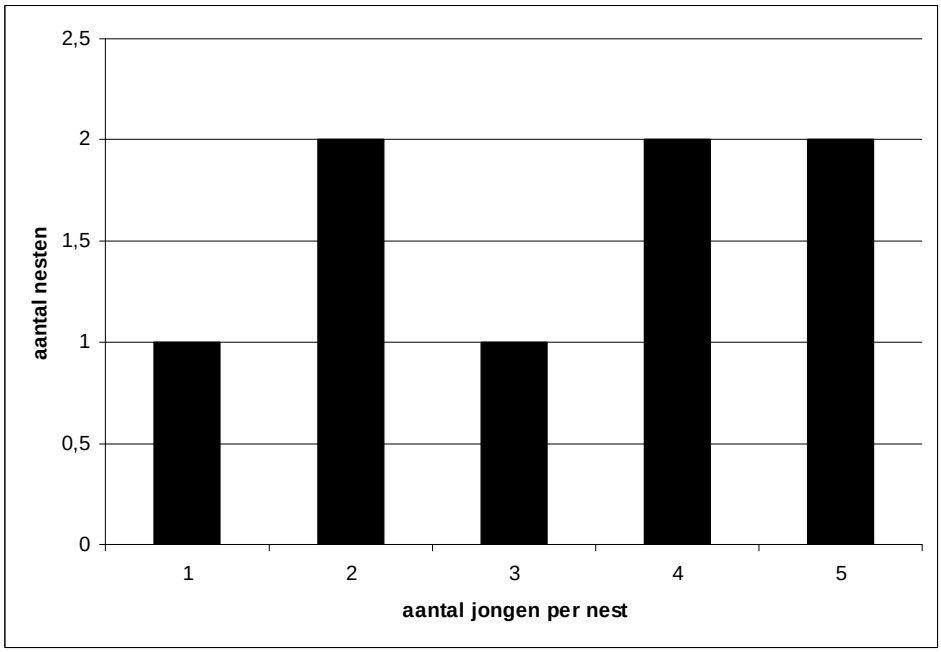
Tabel 1. *Per nest de data van de controles met de hengcam (+ = jongen aanwezig, - = jongen afwezig, **K** vrouwtje aanwezig en nerveus, **KK** vrouwtje agressief, ? nest aanwezig echter niet kunnen controleren, verdere tekst heeft betrekking op het gedrag van het vrouwtje).*

Nest	11 apr	14 apr	18 apr	25 apr	2 mei	9 mei	13 mei	16 mei	23 mei	27 mei
A	+		+	+	+	zoogt		zoogt	+	-
B	+		+	+	+	+		zoogt	+	-
C	+		+	+	**K**	in bos **K**		**KK**	in bos **K**	-
D	+		rustig	+	rustig	+		+	rustig	klimt
E		+	+	+	+	zoogt		rustig	-	
F						+		+	-	
G		?				?	+		+	
H		?				?	+		-	

3.5. Geboorte van de jongen

De geboortedatum van de jongen werd globaal bepaald aan de hand van de ontwikkeling van de jongen. Als de jongen ongeveer 5 weken oud zijn, gaan de ogen open. Dankzij de infrarood lamp is dit goed te zien. Het oog licht dan wit op. Door de wekelijkse controles kon redelijk goed bepaald worden wanneer de jongen de ogen voor het eerst open hadden. Aan de hand daarvan is de waarschijnlijke geboortedatum bepaald. In een aantal gevallen werd het nest pas gevonden nadat de ogen van de jongen waren opengegaan (nesten G en H). In die gevallen zijn de jongen vergeleken met de jongen uit de nesten waarvan bij benadering bekend was wanneer de jongen waren geboren. De vroegste worp vond plaats rond 21 maart en de laatste rond 7 april (tabel 3). Het jong van nest D was daarmee bij de eerste controle ongeveer 4 dagen oud.

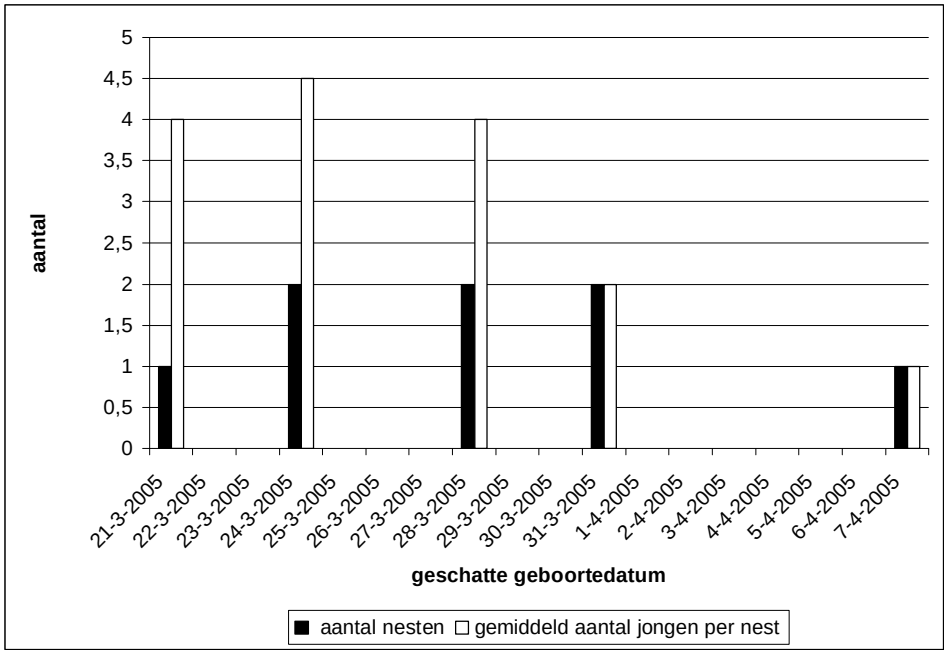
De geboortedatum van de acht nesten lijkt normaal verdeeld te zijn (figuur 4). Kijken we naar het gemiddelde aantal jongen per nest en de geboortedatum, dan lijkt het erop dat vroege nesten gemiddeld meer jongen voortbrengen dan latere nesten. Het aantal nesten is echter gering en de toekomst zal moeten uitwijzen in hoeverre er sprake is van een wetmatigheid of van toeval.

Figuur 3. *De verdeling van de schijnbare worpgrootte op de Veluwezoom in 2005.*

Tabel 2. *Per nest de data van de controles met de hengcam met het aantal aangetroffen jongen (? nest aanwezig echter niet kunnen controleren, bij ´-´ is het nest verhuisd).*

nest	11 apr	14 apr	18 apr	25 apr	2 mei	9 mei	13 mei	16 mei	23 mei	27 mei	2 jun	3 jun	9 jun
Imb.													
A	3		3	3	3	3		3	3	-			
B	3-4		4-5	5	5	5		4-5	5	-			
C	2		2	2	2	2		2	2	-			
D	1		1	1	1	1		1	1	1	-		
Ob/H.													
E		4	4	4	4	/3		/2	-				
F						3-4		4	-			/3	-
G		?				?	4		5				
H		?				?	2		-				

Figuur 4. *De geschatte geboortedatum van de nesten, respectievelijk het gemiddelde aantal jongen per nest op de Veluwezoom in 2005..*

Tabel 3. *De geschatte geboortedatum van de jongen in de acht nesten op de Veluwezoom in 2005.*

nest	geschatte geboortedatum
Imbosch A	28 maart
Imbosch B	24 maart
Imbosch C	31 maart
Imbosch D	7 april
Onzalige bos/Hagenau E	24 maart
Onzalige bos/Hagenau F	21 maart
Onzalige bos/Hagenau G	*28 maart*
Onzalige bos/Hagenau H	*31 maart*

3.6. Afstand tussen de nesten

De afstanden tussen de nestbomen waren op de Imbosch doorgaans groter dan in het Onzalige Bos/Hagenau (tabel 4). De gemiddelde afstanden tussen de nesten op de Imbosch bedroeg, de verhuisbomen niet meegerekend, 1486 m. In het Onzalige bos/Hagenau was dit met 1024 meter aanzienlijk geringer. Als we er van uitgaan dat een nest ongeveer in het centrum van het territorium van het vrouwtje ligt, dan komt dit neer op een gemiddelde territoriumgrootte van 173 ha voor de Imbosch en slechts 83 ha voor het Onzalige Bos/Hagenau. Dat lijkt onrealistisch klein en zal niet correct zijn. In voorgaande jaren is al eerder gebleken dat een nest niet in het centrum van het

Tabel 4. *De afstanden tussen de nestbomen op de Imbosch (A t/m D) en het Onzalige bos/Hagenau (E t/m H) in 2005 (de onderstreepte afstanden zijn de afstanden tussen geboorte- en verhuisboom).*

nestboom	B	C	D	F1	F2	G1	G2	H
A	1288	2607	1653					
B	-	1400	854					
C		-	1115					
D			-					4471
E				726	1063	908	1002	998
F1				-	<u>366</u>	925	1007	1578
F2					-	974	1032	1808
G1						-	<u>96</u>	1012
G2							-	1039
H								-

territorium hoeft te liggen. Zo werd in 2003 op de Imbosch een nestafstand van 365 meter gevonden, maar ook afstanden van 550 en 600 meter zijn bekend (Dijkstra 2005b). De afstand tussen de meest nabij gelegen nestbomen van beide deelgebieden bedroeg 4471 meter (tabel 4, nestbomen D en H).van 365 meter gevonden, maar ook afstanden van 550 en 600 meter zijn bekend (Dijkstra 2005b). De afstand tussen de meest nabij gelegen nestbomen tussen beide deelgebieden bedroeg 4471 meter (tabel 4, nestbomen D en H).

3.7 Meer boommarters en meer nesten?
In 2005 werden meer nesten vastgesteld dan ooit tevoren. Dit betekent niet dat het aantal boommarternesten op de Veluwezoom recent is toegenomen. In voorgaande jaren werden regelmatig bomen aangetroffen waarvan werd vermoed dat er jongen aanwezig waren. Maar door het verhuizen van de boommarter kon dan niet met zekerheid worden vastgesteld of het werkelijk om een nestboom ging. In vergelijking met de eerste jaren van het onderzoek (eind jaren tachtig begon Peter van der Leer op de Imbosch) denk ik toch dat er een toename is van het aantal boommarters. Mogelijk dat het veranderde beheer de situatie voor de boommarter heeft verbeterd. Natuurmonumenten laat sinds het begin van de jaren negentig zoveel mogelijk dode en zieke bomen staan en liggen en in een groot deel van de Veluwezoom vindt geen houtoogst meer plaats.
Ondanks de vele nestbomen werden slechts weinig latrines en uitwerpselen gevonden. Blijkbaar geeft het aantal latrines en het aantal uitwerpselen geen goed beeld van het aantal aanwezige dieren. Waarschijnlijk geeft het wel een redelijk beeld van het gebruik van holle bomen, maar wordt dat gebruik beïnvloed door andere omstandigheden, zoals het weer.

3.8 Verhuisgedrag versus hengcam gebruik
Afgelopen twee seizoenen hebben mij niet het idee gegeven dat het gebruik van de hengcam de boommarters aanzet om te gaan verhuizen. Sterker nog, dit jaar werd er opvallend weinig verhuisd. Ter vergelijking: in de periode vóór het gebruik van de hengcam werden 11 nesten vóór 15 april gevonden en vonden zes verhuizingen vóór 15 mei plaats. Sinds het gebruik van de hengcam zijn er 7 nesten vóór 15 april gevonden, waarvan er slechts 1 vóór 15 mei werd verplaatst. Als het verhuizen onder andere veroorzaakt wordt door het voedselaanbod in de omgeving van de nestboom, dan zou het zeer goede muizenjaar van 2005 een verklaring kunnen zijn waarom er weinig werd verhuisd. Helaas zijn de gegevens (nog) niet volledig genoeg om dit te toetsen in andere goede muizenjaren.

4. Tot slot
Hoe mooi de nachtelijke tochten in het bos ook waren, zonder de hulp van een aantal mensen, die behulpzaam waren bij het dragen van de spullen, was het niet mogelijk geweest de bovenstaande gegevens te verzamelen. Met name Sim Broekhuizen wil ik hartelijk bedanken voor zijn (schijnbaar) onvermoeibare inzet. Verder werd ook het klaarleggen van de ladders door Herman Marinus van Natuurmonumenten en Henri Kleyer van Landgoed Middachten zeer op prijs gesteld.

Literatuur

Dijkstra V., 2005a. De eerste ervaringen met de ´hengcam´ op deVeluwezoom. MARTERPASSEN XI. Jaarbrief over 2004 van de Werkgroep Boommarter Nederland. Zoogdiervereniging VZZ, Arnhem: 71-72.

Dijkstra V., 2005b. Bewoningsporen van de boommarter op de Veluwezoom. MARTERPASSEN XI Jaarbrief over 2004 van de Werkgroep Boommarter Nederland. Zoogdiervereniging VZZ, Arnhem: 53-57.

Bijzonder voedingsgedrag bij boommarters

Rienk Noordhuis

In het wild levende dieren besteden veel aandacht aan het in toom houden van parasieten en ziektekiemen Jonge dieren hebben vaak last van parasitaire wormen, maar worden daar later in zekere mate immuun tegen. Parasieten blijven een bedreiging en daarom worden ze actief in toom gehouden door middel van uiteenlopend gedrag dat varieert van het houden van rookbaden tot het eten van kruiden of harige bladen (zie bijv. Engel,

2002 en Huffman et al. 1996). Boommarters vormen hierop geen uitzondering.

In de jaren negentig zocht ik actief naar sporen van boommarters en ploos de gevonden uitwerpselen na drogen uit. Wat me opviel, was dat ik ongeacht het seizoen regelmatig groene douglasnaalden in de uitwerpselen vond. Dit kon nog het gevolg zijn van de ruwe tafelmanieren van de boommarters (bosstrooisel kwam wel voor in de uitwerpselen). In sommige uitwerpselen van verschillende locaties vond ik echter ook groene stukjes grove dennennaalden. Het leek me vreemd dat die naalden door slordig eten werden opgenomen en ook op de bosbodem vind je deze losse groene naalden niet veelvuldig. Het leek me mogelijk dat boommarters actief naalden eten ter voorkoming of bestrijding van inwendige parasieten.

In de literatuur vond ik een aantal relevante zaken: ook in het voedsel van Amerikaanse boommarters worden naalden gevonden (Buskirk et al. 1994). Wolapen in de Apenheul eten ook actief naalden (Van Asseldonk & de Haas 1997). Vlaamse gaaien eten klompjes hars van naaldbomen. De hars van naaldbomen kan worden ingezet om parasitaire wormen kort te houden: één à twee kilo dennennaalden per dag voor enkele weken kan een infectie van *Ascaris suum* bij varkens verminderen (Slepnev 1967).

Bosuilen eten in gevangenschap soms groene bladen (Räber 1950) en in braakballen van bosuilen, maar ook van buizerd en havik en in de uitwerpselen van gewone padden heb ik groene naalden gevonden. Het is dus mogelijk dat boommarters en andere dieren naalden eten ter bestrijding of voorkoming van parasieten.

Zodra grote *Carabus* loopkevers in het voorjaar actief worden (vanaf eind maart), verschijnen ze ook in de uitwerpselen van boommarters. Ook andere zoogdieren en vogels zoals vos, egel, bosuil en torenvalk eten ze. Veel loopkeversoorten scheiden afweerstoffen af. De afscheidingen komen uit achterlijfsklieren, maar ook uit de dekschildjes en de afscheidingen van een aantal families zoals *Pterostischus* zijn celtoxisch (Schildknecht et al., in Thiele 1977). *Carabus* soorten scheiden als afweer spijsverteringssap uit hun mond af dat ook bestemd is om de prooi te doden en voor te verteren. Ieder die wel eens een *Carabus*-kever niets vermoedend heeft opgepakt, weet hoe enorm sterk de geur van dit sap is. Daarom vond ik het ook zo opmerkelijk dat boommarters deze kevers toch selectief lijken te eten. Behalve als voedsel zouden ze als parasietenbestrijdend middel opgenomen kunnen worden, al kan het sap ook door het spijsverteringsstelsel van de marter gewijzigd worden.

Naast uitwerpselen van boommarters heb ik veel uitwerpselen van vossen onderzocht en deze kunnen in juli voor een groot deel uit loopkevers bestaan (ook kleine van minder dan één centimeter). Kennelijk likken ze de kleine kevertjes op en dat kan qua calorieën niet veel opleveren, gezien de inspanning. De kevers komen dan in uitwerpselen van zowel jonge als volwassen vossen voor. In juli leren de jonge vossen zelfstandig jagen en ze vangen dan ook veel gemakkelijke prooien als insecten (jonge vogels zijn dan op en muizen door de warmte weinig bovengronds). De jonge vossen erven van de moervos een wormenbesmetting (bijv. *Toxocara canis*) die moet worden bedwongen, willen de jongen normaal opgroeien. Mogelijk spelen de loopkevers met hun afweerstoffen hierbij een rol.

Roofdiersoorten, waaronder de boommarter, pakken ook geregeld miljoenpoten. Miljoenpoten en oprollers scheiden sterke afweerstoffen af, bijvoorbeeld benzoquinonen; miljoenpoten zijn rijk aan zulke stoffen en hebben nauwelijks calorische voedingswaarde. Bij zowel de boom- als steenmarter, vos en Amerikaanse otter heb ik miljoenpoten in de uitwerpselen gevonden. Grote miljoenpootsoorten worden door Capucijnapen in Venezuela en ook door andere dieren gebruikt bij het zogenaamde ‘fur rubbing’, dat naar alle waarschijnlijkheid dient als bestrijding van ectoparasieten (Valderrama et al. 2000). De miljoenpoten kunnen ook vanwege hun sporenelementen worden gegeten en als extra calciumbron (ze bevatten heel veel calcium). Met name voor egels zijn miljoenpoten en oprollers een logische calciumbron.

Arthropoden met sterke afweerstoffen lijken mij kandidaat voor zelfmedicatie, dus ook de consumptie van miljoenpoten. Om deze mogelijkheden verder uit te zoeken zijn veel observaties nodig. Bijzonder voedselgedrag bij in het wild levende dieren is altijd interessant. Ook observaties van opvangdieren kan waardevol zijn, al vervalt zelfmedicatie tegen wormen door de reguliere ontworming waarschijnlijk vrijwel geheel. Misschien kunnen bijvoorbeeld de bewuste loopkevers en miljoenpoten worden aangeboden aan boommarters in gevangenschap.

Literatuur

Buskirk, S.W, A.S Harestad, M.G. Raphael & R.A Powell (eds.) 1994. Martens, Sables and Fishers: biology and conservation. Cornell University Press, Ithaca, NY.

Engel, C. 2002b Wild health. How animals keep themselves well and what we can learn from them. Weidefeld & Nicolson. London.

Gordon Blower, J. 1985. Millipeds: keys and notes for the identification of the species. The Linnean Society of London.

Handbook of the Birds of Europe, Middle East and North Africa. Oxford University Press.

Hopkins, S.P. & H.J. Read. 1992. The biology of millipedes. Oxford University Press. Oxford.

BELEVING

Boommarters in een villa in Wapenveld

Harold Makaske

Begin juni kreeg ik van Harry van Diepen de melding dat een boommartermoertje haar intrek had genomen in een bewoonde villa in Wapenveld. De vraag was of ik wilde proberen enkele foto's te maken.

De foto hieronder toont de situatie in Wapenveld. Aan de voorkant van het huis (a) is de opening in het dak (b) te zien.

De marters zaten in het midden van het huis in de holle ruimte tussen het plafond van de begane grond en de vloer van de eerste verdieping. De ingang van het nest zat tussen de dakgoot en het pannendak. De toegang liep vervolgens recht parallel aan de voorpui tot halverwege het pand. Dan sloeg de 'toegangsweg' links af tot midden in het huis boven de eetkamer.

Toen de jongen eenmaal buiten het nest begonnen te spelen, zag het avondritueel er als volgt uit. Tussen acht en negen uur (varieerde per observatie) kwamen de jongen in de dakgoot spelen. De moeder kwam soms ook even kijken.

Ik had mijn camera meestal naast de spar staan op slechts vijf meter (!) van de nestuitgang. Het was een feest van komende en gaande jongen. Ze trokken zich niets aan van mij en mijn camera (met flits!?!). In totaal heb ik zo'n 120 foto's gemaakt waarop ik drie verschillende marters heb kunnen identificeren.

Tussen halfnegen en negen uur gingen de jongen weer naar binnen en begon het moertje luid grommend en blaffend te zekeren. Daarbij maakte het eigenlijk geen verschil of er mensen zichtbaar aanwezig waren of niet.

Na ongeveer een half uur ging het moertje het dak op en verdween met enkele grote sprongen

De situatie in Wapenveld (a,b) en het moertje (c) (Foto's: Harold Makaske).

in de Douglas naast het huis. Dan wisselde ze de route regelmatig af. Of ze verdween via de bomen richting de villawijk achter het huis, of ze nam een route door de bomen over de weg voor het huis het bos in. Was het moertje eenmaal vertrokken, dan trad de stilte weer in. De jongen waren dan weer terug in het nest en niets verraadde de aanwezigheid van de boommarters. Het heeft er alle schijn van dat het moertje de jongen 'in bed stopt' voordat ze op jacht gaat. De bewoners vertelden dat het helemaal stil bleef tot 's nachts tussen drie en vijf uur. Als het moertje terugkwam met prooien, begon het lawaai maken opnieuw en gingen de jongen ook weer spelen. Toen de jongen groter waren, speelden ze ook nog ruim een week overdag in de dakgoot. Op 13 juni is de moeder met haar jongen het bos in getrokken.

In totaal heb ik drie verschillende marters gefotografeerd:

'Stipje', vanwege de duidelijke bruine stip op de borstvlek (d) en het andere jong 'streepje', vanwege de bruine verticale streep op de borstvlek (e) (Foto's: Harold Makaske).

Er zat duidelijk verschil in ontwikkeling of karakter tussen de twee jongen. 'Stipje' was zeer brutaal en trok zich helemaal niets aan van de aanwezigheid van mensen. Zo stond ik op een avond met de bewoner te praten op slechts enkele meters onder de nestopening terwijl de jonge marters vrolijk aan het spelen waren in de dakgoot en zo nu en dan nieuwsgierig naar beneden keken. Op één avond ben ik eerst op afstand gaan zitten om te kijken wat er gebeurt als je aanwezigheid niet wordt opgemerkt. Het verschil was slechts op één punt waarneembaar. Stipje durfde dan ook om de hoek aan de voorkant van het huis door de goot te lopen. Stond ik dichterbij dan kwam het diertje wel in de goot en op het dak spelen, maar bleef het wel in de buurt van de nestopening. Het andere jong, 'Streepje', was gedurende alle observaties duidelijk minder ver en enthousiast. Die hield altijd meer afstand, maar liet zich wel zien en keek ook nieuwsgierig naar de mensen in de tuin.

Tijdens de laatste observatie zag ik uitsluitend 'Stipje'. Ik pakte het keukentrapje dat tegen de schuur stond, en ben daarop op zo'n vier meter van het nest gaan staan. Dat was geen enkel probleem. Stipje bleef vrolijk spelen en keek met grote be-

langstelling naar die man met die camera. Vervolgens schoof ik steeds iets verder op, totdat ik op 1 meter recht voor het nest stond. Het is toch een hele bijzondere belevenis om oog in oog te staan met dit zoogdier.

De bewoners hebben de overlast van 'hun' boommarters met veel interesse en plezier beleefd. Zonder hun medewerking en tolerantie richting de boommarters en de bezoekers was dit verhaal niet geschreven. De vraag is of het moertje volgend jaar terug wil komen. Het plan was om het gat in het dak te repareren en dan wel een marterkast op te hangen op de schuur naast dezelfde Douglas. Harry van Diepen onderhoudt daarover het contact en ik weet niet of dat idee op het moment van schrijven al is gerealiseerd.

Later in 2005 is op de A50 bij Wapenveld een marter doodgereden. Ik had daar graag een foto van gezien, want wellicht hadden we die kunnen identificeren als één van deze marters.

'Alle boomen schijnen dwergen bij't geboomte van Den Treek'

Ben van den Horn

Op 29 april 2005 ontdekte Elise Schokker een grove den met een boommarterlatrine in het territorium 'Treek-Noord'. Dit was een belangrijke vondst, omdat ze hiermee mogelijk de marter had teruggevonden die in 2003 onvindbaar bleef, in 2004 enkele dagen verbleef op 150 meter afstand van de nestboom van 2002 en vervolgens verhuisde naar een onbekende bestemming.

De slijtsporen rond de holte van de den zouden op meerjarig gebruik kunnen wijzen, mogelijk ook in 2003 en 2004. Voor de 'onmetelijk' hoog gelegen holte liep een tak van een naastgelegen beuk, waarmee de opening van de grove den kon worden bereikt. Zeer overtuigd schreef ik in mijn logboek: "Misschien is het overmoed en lopen we te hard van stapel, maar voor mij is het al geen vraag meer of we haar te zien krijgen, maar meer wanneer!"

De slijtsporen rond de holte van de den (Foto: Ben van den Horn)

Twee lange weken volgden en ik had spijt dat ik me niet wat bescheidener had opgesteld. Na drie maal vergeefs observeren (op 29 april 's avonds, 30 april in de ochtend en 's avonds), dachten we aan een verhuizing van de boommarter. Ook de latrine verouderde en er leek niets meer bij te komen. In korte tijd was de ingang van de grove den door de bladontplooiing van de naastgelegen beuk vrijwel onzichtbaar geworden vanaf de grond. Geprikkeld door de records in de aantallen nestbomen, zowel in Noord-Nederland als op de Veluwezoom, gingen wij door met het afdwingen van het wonder. We kamden de omgeving af op zoek naar die onvindbare vervolgplek. Naast de controle van de bekende bomen, bleven we onvermoeibaar zoeken naar nieuwe objecten. Hierbij namen we Vilmar Dijkstra's woorden ter harte: "Pas op met het controleren van alleen bomen waarvan jij denkt dat het een mooie nestboom is". Bij elk veldbezoek vonden we verse marterkeutels in de directe omgeving van de den. Er werd zelfs op de grond een dode eekhoorn aangetroffen, kakelvers, zonder wonden, met de ogen er nog in.

Nadat we de zoveelste verse marterkeutel op een bospaadje zagen liggen, besloot Elise op 14 mei nog éénmaal te gaan posten in de buurt van de den op een kruising van twee 'bekeutelde' lanen. Alleen met niets meer dan een verrekijker en een zelfverdedigingcursus: ze zou 'wachten tot de marter zich liet zien en haar gewoon achtervolgen naar huis'. Hoofdschuddend stelde ik me die avond op bij de nestboom van Austerlitz, samen met Ronald Messemaker. Rond 22.00 uur liep Elise nog maar eens langs de grove den, keek op *en zag hoe een boommarter de den verliet*. De juiste blik op het juiste moment op de juiste plaats; dus toch geen overmoed! Op Eerste Pinksterdag betraden Elise en ik het vak, gewapend met extra lange hengels en een keukentrap. Wij kwamen met de langste hengel van plusminus 11 meter inclusief verlengstukken nog meters te kort. De 'special forces' uit Amerongen (Chris en Bram Achterberg

en Monique van der Horst) waren dezelfde dag nog bereid om te assisteren met een lange ladder en klimtuig voor de veiligheid. Om 20.00 uur stonden we weer bij de den, vergezeld van terreinbeheerder Martin Nolsen & zoon en boswachter Hajo Hoogendijk. We mochten voor deze gelegenheid de auto's met het extra materieel het bos inrijden.

Volgens Henri Wijsman is menigeen te pessimistisch bij de inschatting van de hoogte van de holte. En daarmee heeft hij gelijk, de hoogte van de holte bedroeg geen 18 meter, maar volgens Bram, Chris en Monique wel een recordhoogte. Zij hebben recht van spreken, want alle hoge nestbomen bij Vilmar op de Veluwezoom hadden zij immers benaderd met de boomcamera. Aan de peinzende blikken van de broers zagen we dat dit een lastig karwei zou worden. Uiteindelijk bleek de hoogte tussen de 14 en 15 meter te liggen. Nadat met moeite een aantal takken kon worden gepasseerd, was de camera eindelijk voor het gat gebracht. Toen bleek een vervelende rand in de holte de toegankelijkheid voor de relatief grote camera te frustreren. Helaas mislukte hiermee de eerste poging met de scharnierende camera van Bram en Chris. De tweede maal hebben we de slankere WBN-camera op de hengel gezet en een verbinding gelegd tussen de TV-monitor en een videocamera. Hiermee konden de beelden toch worden vastgelegd voor het WBN-archief. Na in totaal een uur ploeteren, waarbij ook de muggen en 'knutten' voor extra hinder zorgden, slaagde Chris erin de

Hiermee konden de beelden toch worden vastgelegd voor het WBN-archief. (Foto: Ben van den Horn)

camera in de holte te brengen. Na enig gemanoeuvreer, zagen we uiteindelijk een moer met 3 behoorlijk grote en beweeglijke jongen in de boom zitten. De jongen keken nieuwsgierig naar de camera; gedrag dat paste bij een leeftijd van zo'n 6 á 7 weken. Van één van de jongen is al een keelvleksignalement vastgelegd. Het resultaat van deze avond was voor Elise en mij een enorme beloning voor het wekenlange recherchewerk en de enorme krachtsinspanning met de boomcamera. Na afloop bekende een aantal aanwezigen hun twijfel van een uur eerder op de avond. Zou deze operatie op grote hoogte wel lukken? Boswachter Hajo Hoogendijk citeerde tot slot toepasselijk een oude overlevering: "Alle boomen schijnen dwergen bij't geboomte van Den Treek".

Spoorsneeuw!

Ruud van den Akker

Maandag 24-1-2005.
De afgelopen nacht is eindelijk weer eens wat sneeuw gevallen. In het half donker al op pad in Beukenburg (Utrechts Landschap). Volop prenten. Vossen zijn erg actief, ze lopen van hot naar haar. De moertjes zullen weten dat het ranstijd is. Toch nogal wat konijnenprenten, de laatste maanden geen konijnen hier meer gezien, behalve een met myxomatose. Twee hazen rennen over het bouwland. De reeën zijn ook op zoek geweest naar een supermarkt. Maar eens een kijkje nemen op de dassenburcht. Vlak bij de burcht scharrelt een vos rond op een recht pad. De afstand is te groot voor het maken van een foto. De dassen zijn ondanks de kou vannacht op pad geweest, getuige mooie prenten, zowel in- als uitgaand, een urinespoor en uitgeschud zand. Opeens verschijnt 'mijn' vos over de richel en duikt een dassenpijp in. Nog een rondje langs diverse, incidenteel gebruikte, dassenpijpen. Bij nr 9, zo'n 300 meter van de burcht, vossenprenten en een zitplek. Duidelijk is te zien dat deze vos het zand uit zijn (of haar) pels heeft geschud en rustig is gaan zitten, als sneeuwontdooier, om goed wakker te worden alvorens het nachtleven in te duiken. Het wordt tijd voor de koffie.

's Avonds onder een volle maan een tweede ronde door Beukenburg op bosuilenjacht. Het imiteren van het mannetje lukt steeds beter. Na tien minuten heb ik al een begin van verkering. Het vrouwtje trapt erin en reageert met een helder kewiek, kewiek. Even later hoor ik ook een mannetje. Verder zoeken ze het samen maar uit!

Dinsdag 25-1-2005.
Het heeft vannacht stevig gevroren. Dik ingepakt in het donker naar de burcht om toch de vos 'te pakken' te krijgen. Tegen acht uur neem ik stelling op de richel, goed onder de wind, om het 'tuig' te verwelkomen als paparazzi-fotograaf. Om half negen dwarrelen enkele veren uit een eik. Vanuit mijn positie kan ik niet zien wat de oorzaak is, een sperwer die z'n prooi plukt? Opeens springt een heuse boommarter op een hoogte van twee meter uit de boom, springt over een dassenpijp, rent over een stortberg en verdwijnt uit het zicht. Als hij (of zij) in dezelfde richting doorgelopen zou zijn had ik hem zeker weer moeten zien. Het lijkt er dus op dat hij zich na het ontbijt ter ruste heeft begeven in een dassenpijp. Ondanks ijverig zoeken lukte het niet duidelijke prenten bij een holingang te vinden. (uit telemetrisch onderzoek blijkt dat boommarters in de winter regelmatig in ondergrondse holen verblijven). De vos verscheen niet meer ten tonele.

Nog even naar Ridderoord (Utrechts Landschap). Onderweg een praatje gemaakt met de bosmannen, Dick en Chris van boswachter Hans Hoogewerf, die een beuk aan het slopen zijn. Op het paadje vlak bij de boommarter-nestboom van vorig jaar, staan intrigerende prenten. Steeds twee bij elkaar, op het oog wat kleiner dan die van een vos doch zonder duidelijke indrukken van kussens en nagels. De onderlinge afstand is ongeveer 70 cm. Aan de rand van een grove-dennen opstand raakte ik het spoor bijster omdat daar te weinig sneeuw ligt. Vrijwel zeker zijn deze prenten afkomstig van een galopperende boommarter!

Het wordt inmiddels tijd om de honger te stillen. Net bezig een boterham te beleggen met 35+ kaas, belt Aart Klok (oud-jachtopzichter van Beukenburg en weidelijk jager). Het gesprek verloopt ongeveer als volgt: "Ruud, met Aart; heb je nog een rooie gespoord? -Ja Aart, ze lopen overal. Ben je nog op de burcht geweest? -Ja, gisteren verdween er nog een in een pijp, vanmorgen gepost maar geen vos gezien. Wat denk je, zou hij er nog zitten? -Nou ja, ik zag hem aan de zuidrichel naar binnen gaan, als hij binnendoor loopt, komt hij er aan de noordrichel wel weer uit. Dus bij de kraampijp van vorig jaar? -'t Zou kunnen". Hoewel we niet over beeldtelefoon beschikken verschijnt een rood waas voor zijn ogen (voor de goede orde: door zijn beleid is de oorspronkelijke konijnenkast via een vossenbouw geworden tot de huidige dassenburcht). "Trouwens Ruud, nu ik je toch spreek, vorige week woensdag, acht dagen geleden, heb ik een marter gespoord in Beukenburg in de tuin van Hans (zijn zoon). Hij kwam uit het fijnsparrenperceel, vrijwel op dezelfde plek waar hij in augustus 2004 een konijn probeerde te verschalken. Jij hebt daar toen nog die afgebeten duivenkop gevonden. Aart, we houden contact". De afstand tussen de burcht en deze plek is ongeveer 400 meter. Vanavond waren de bosuilen redelijk actief. Vossenogen heb ik niet zien oplichten in de infra-rood kijker.

Woensdag 26-1-2005.
Vanmorgen naar Ridderoord, gewapend met een rolmaat, om de marterprenten nauwkeurig op te meten. Klopt volgens het boekje. Verbazingwekkend is de hoeveelheid nieuwe prenten van vannacht (konijn, ree, vos, das, iets muisachtigs met sleepstaart). Een zwarte specht is aan het tru-truen. Even later is hij bezig een beuk te mollen, de spaanders vliegen eraf. Je snapt niet waarom, er zijn toch genoeg holle bomen. Deze activiteiten bezorgen ons, bij het inventariseren van boommarters, alleen maar meer werk! Ook bij havik en buizerd beginnen de hormonen al op te spelen. Op de akker ligt nog een redelijke hoeveelheid sneeuw met veel prenten van vossen. Ondanks het weinige contrast toch maar proberen een paar foto's te maken. Lig je op je knieën scherp te stellen, hoor je ineens een luid krok-krok boven je hoofd. Je staat op en dan komen de twee raven tot de conclusie dat ze verkeerd hebben gegokt. Onze raven zijn er inmiddels aan gewend geraakt dat ze, helaas, regelmatig een dode das of een ree krijgen, die hun leven hebben beëindigd onder een auto. Een levende prooi in een groen jack was voor hen kennelijk een wonderlijke ervaring.

Op de terugweg staan in de 'kerstbomen-plantage' aan het Leyense pad drie reeën. Een kapitale zesender met volledig uitgegroeid bastgewei (mijns inziens erg vroeg), een geit en een bokkalf, een van de weinigen die vorig jaar de vossendans zijn ontsprongen.

Vanavond schuiven wolken voor de maan. Het bevroren blad knispert onder je schoenen, niet geschikt om een vos te sporen. In de verte keft een rekel. De bosuilen laten zich niet horen. Hopelijk kunnen ze het goed met elkaar vinden en worden we te zijner tijd uitgenodigd op kraamvisite. Het monotone geruis van de auto's op de A-27 dringt diep Beukenburg in. De nacht valt. Voor morgen worden nieuwe sneeuwbuien verwacht.

Is gebruik van een boomcamera vertrouwd?

Ben van den Horn & Henri Wijsman

mede namens Bram en Chris Achterberg, Hans Kleef, Harry van Diepen, Vilmar Dijkstra, Robert Keizer, Ruud van den Akker.

1. Inleiding
Het is voor de toekomst van de boommarter in Nederland belangrijk om te bepalen wat hun aantallen zijn en of deze in gunstige zin te beïnvloeden zijn door het nemen van maatregelen die de verkeerssterfte kunnen verminderen. De beste maat voor de landelijke aantallen is het bepalen van de aantallen nesten. Tot nu deed zich herhaaldelijk de complicatie voor dat wel een boommarter in een holle boom huisde, maar dat men niet zonder meer kon vaststellen dat er ook jongen in zaten. Met de nieuwe boomcamera-techniek is daarover zekerheid te verkrijgen.

2. Het belang van de boomcamera
Over de voor- en nadelen van de boomcameratechniek bij de boommarterstudie was nog niet veel bekend. Een nadeel zou kunnen zijn dat een boommarter zich met haar eventuele jongen door de camera uit haar nest zou laten verjagen, met het risico om niet tijdig een veilige verblijfplek te vinden. Een voordeel is dat de techniek bij uitstek geschikt is om de aantallen jongen te bepalen en ook de overlevingsfractie van de jongen die het nest verlaten. Door visuele observatie, zoals het vroeger gebeurde, kan men slechts een benadering maken. Bij sommige roofdiersoorten is een grote variatie in het aantal jongen van jaar op jaar of zelfs van decade op decade geconstateerd. Het is niet bekend of er bij boommarters iets dergelijks optreedt. Om hier meer inzicht in te krijgen, heeft de WBN twee jaar geleden besloten om op beperkte schaal kennis vergaren.

3. Aanpak
Aan de Zoogdiervereniging VZZ is door het ministerie van LNV een ontheffing verleend van de bepalingen in de Flora– en Faunawet, waardoor het toegestaan wordt waarnemingen te doen in de nestholte van een boommarter. Bij dit type van ontheffingen wordt het belang van onderzoek benadrukt, onderzoek dat soms wel een inbreuk lijkt te maken op de persoonlijk levenssfeer van een individueel dier, maar dat bedoeld is om te weten te komen hoe het staat met de soort in Nederland.

Aan negen ervaren specialisten van de WBN, waaronder de auteurs van dit artikel, is vervolgens een machtiging verleend om op grond van de ontheffing zelf met de camera observaties te doen in nestholten. De negen leden met een machtiging hebben, sommigen frequenter en anderen in mindere mate, van de mogelijkheid gebruik gemaakt om vooral in de nachtelijke uren te observeren. Laat het duidelijk zijn dat dit de hele operatie wel bemoeilijkt, omdat in het donker vaak diep in het bos moet worden geopereerd, de bomen gevonden moeten worden, de camera in de soms kleine opening moet worden ingebracht. In de nacht is de moer vaak op jacht, maar zij komt ook op ongeregelde uren thuis om uit te blazen en de jongen te zogen.

4. Resultaten
In de Tabel ziet men hoe de negen leden van de WBN de moer soms wel en soms niet thuis troffen. Op 8 oktober 2005 hebben de negen leden hun ervaringen uitgewisseld en geanalyseerd of de moer op de een of andere wijze aanstoot zou nemen aan observaties met de boomcamera.. Dit leek in een aantal gevallen zo te zijn. Hans Kleef (tweemaal), Ruud van den Akker, Ben van den Horn (tweemaal), Harry van Diepen en Vilmar Dijkstra werden geconfronteerd met een moer die hapte naar de camera.

Tabel 1: *Aantal malen nestholte-inspectie waarbij de moer al of niet in de nestboom was.*

Inspectiegegeven	Aantal malen
Bestudeerde nestbomen	46
Holte-inspecties	104
Moer aanwezig bij inspectie	55
Moer afwezig bij inspectie (wel jongen)	49

5. Evaluatie

Men zou, gelet op de grote verschillen in individuele reacties, kunnen denken dat Harry van Diepen te maken had met een dier dat toevallig van een nerveuze inborst is. Er zijn echter ook andere verklaringen mogelijk. Ruud van den Akker had te maken met een nestboom in een beukenperceel waar de in de omgeving omgehakte douglassparren werden gedeponeerd en verwerkt, en met een tractor versleept. Enige dagen was het een herrie van belang geweest. Het dier was kennelijk nerveus. Dat dit de oorzaak is geweest wordt wel waarschijnlijk gemaakt doordat ditzelfde dier enige dagen later opnieuw geobserveerd werd en toen was zij zichtbaar moe, gromde wel, maar hapte niet meer naar de camera. In alle gevallen, op het dier van Harry van Diepen na, betrof het happen naar de camera door vrouwtjes in bomen met een nestholte met maar één in- en uitgang. Bij Vilmar ging het om het vrouwtje dat we al kennen als een trouw (aan haar jongen), maar opvallend nerveus beestje.

Al met al bevestigden deze resultaten ons vertrouwen dat de meeste boommarters zich er niet veel van aan zouden trekken. Dit vertrouwen was met name gebaseerd op ervaringen van vóór het in werking treden van de nieuwe wet. Toen is bijvoorbeeld met het blote oog of met een grote tandartsspiegel in nestholten gekeken. De grote meerderheid van de bekeken dieren trok zich er helemaal niets van aan! Er waren enkele die gromden of zelfs naar de spiegel hapten, maar na afloop van deze observatie zijn zulke nesten van gepaste afstand verder geobserveerd; er werd toen nooit iets onregelmatigs gemerkt bij het verder opgroeien van de jongen. In 2004 zijn al op experimentele basis enige nestholten geïnspecteerd met een camera. Er is toen ook tweemaal een videofilmpje gemaakt waarop men kan zien dat de geïnspecteerde moer zich kennelijk niet laat storen bij het zogen van haar jongen. Op één van de twee filmpjes reageert ze totaal niet op de camera, die bij die gelegenheid nu eens door de ene opening, dan weer door de andere naar binnen keek en waarbij toch wel enig gerucht gemaakt is. De camera brengt zijn eigen infrarode licht mee. Men observeert meestal in het donker van de nestholte, de ogen van de bekeken dieren lichten dan op. Met wat oefening is geschuur tegen de stam van de hengel of buis waar de camera op gemonteerd is wel te vermijden. Opvallend is dat in een enkel geval per ongeluk meer lawaai is gemaakt dan men wenste, maar dat de marter dan toch, als de camera eenmaal binnen was, gewoon aan het slapen leek te zijn.

Zoals in paragraaf 2 reeds vermeld, zou een boommarter onvrede met de inspectie van haar nestholte kunnen laten blijken door de nestholte te verlaten en naar een andere te verhuizen. Een dergelijke reactie zou overigens het welzijn van de jongen in het geheel niet in gevaar hoeven te brengen, omdat dergelijke verhuizingen een voor boommarters volkomen natuurlijk gebeuren zijn. We zien het elk jaar op veel plaatsen gebeuren en Sim Broekhuizen en Gerard Müskens hebben in 1996, door het plaatsen van een vaste videocamera op grote afstand, vastgesteld dat het ook gebeurt bij nestbomen die in het geheel niet (visueel) geobserveerd worden. In de loop van mei neemt de frequentie van verhuizen toe en in juni zijn er nog maar enkele moertjes niet verhuisd, tot ook zij met haar jongen op stap gaan.

In enige gevallen is na de eerste nestholte-inspectie een tweede keer gevolgd en is de moer nadien vertrokken. Juist het feit dat zij dus na de eerste keer gewoon aanwezig bleef, wijst er op dat niet de inspectie op zichzelf een reden was voor het verhuizen. In drie gevallen echter is verhuizing gevolgd direct na de inspectie. Allereerst was dit een marter op Den Treek, die op 8 april bekeken is en op dat ogenblik geen jongen had. Zij zat toen al vele weken in de boom, een boom die ook al in 2000, 2002, 2003 en 2004 nestboom geweest was. Vermoedelijk betreft het al deze jaren hetzelfde dier en is het al oud. Kort na 8 april heeft dit dier de boom verlaten. Een ander geval is echter de marter uit De Dellen, met vier jongen. Deze bleek na de eerste inspectie verhuisd te zijn. Harry van Diepen is er in geslaagd om de boom terug te vinden waar zij inzat en heeft opnieuw een camera ingebracht. Wederom bleek zij kort daarna vertrokken te zijn en wederom heeft Harry haar nieuwe boom gevonden en haar voor de derde keer geobserveerd in de nestholte. Ook daarna is zij vertrokken. Wij moeten haast wel aannemen dat dit een dier is van een individueel karakter dat zich niet wil laten observeren. Het is goed dat wij daardoor weten dat men verdacht moet zijn op het mogelijke voorkomen van boommarters die opstappen door een boomcamera-inspectie. In het seizoen 2005 was dit echter het enige geval bij 46 nestbomen en ook in 2004 was het niet geconstateerd. Bovendien valt niet uit te sluiten dat het dier van nature een verhuizende moer was en dat zij ook zonder observatie vaker verhuisd zou zijn dan de meeste dieren.

Robert Keizer inspecteerde op 28 mei een nestboom op Planken Wambuis. Op 2 juni bleek de moer verhuisd te zijn. Op zo een late datum is dit echter niet anders dan te verwachten.

In een groot aantal gevallen rapporteren de waarnemers dat de moer "doorslaapt", of "geen enkele nota neemt", of " mij heel rustig even aankeek en doorging met slapen" en dergelijke.

6. Gedragsprotocol
Een van de vragen die speelt bij het maken van een gedragsprotocol voor nestinspecties met een boomcamera is het wel of niet 's nachts observeren. Bij observatie in de nacht is er een grotere kans dat de moer afwezig is, maar zekerheid heeft men niet. Door de afwezigheid van de moer zijn de jongen veel gemakkelijker te tellen; voorts vervalt de mogelijkheid dat men haar zou doen schrikken. De jongen worden blind geboren en nemen dus de eerste 5 weken in elk geval geen enkele notitie van een camera; als ze groter zijn en al redelijk goed kunnen zien, zijn ze heel belangstellend, gaan spelen, zoals jonge roofdieren dat doen, maar een schrikreactie heeft nog niemand geconstateerd. Ook in de natuurlijke situatie moet het van tijd tot tijd voorkomen dat het licht dat door de opening valt, onderbroken wordt. Bij observatie bij nestbomen ziet men vaak hoe vogels gedurende korte tijd de opening ingaan, en pas na enige tijd weer te voorschijn komen. Happen naar iets dat in het licht zit, zou aldus goed verklaarbaar zijn. Ook dat ze het ook in de nacht soms doen, uit gewenning.

De negen specialisten menen dat op grond van deze ervaringen het gebruik van de boomcamera een verantwoorde techniek mag worden genoemd, zolang men zich houdt aan een aantal deels voor zichzelf sprekende gedragregels; bijvoorbeeld slechts bij aanname van aanwezigheid van een boommarter de camera gebruiken om ook andere bosbewoners niet te verstoren. Op grond van deze getallen en waarnemingen wordt voorlopig aanbevolen om inspecties van nestholten met behulp van de boomcamera bij voorkeur 's nachts uit te voeren. Ook in komende jaren zullen eventuele nieuwe boomcamera-gebruikers begeleid worden door de ervaringsdeskundigen, om het welzijn van de geïnspecteerde boommarters te garanderen.

In de Gelderse Vallei

Henri Wijsman

Op 10 november 2005 is op kasteel De Schaffelaar (Gelders Landschap/Gelderse Kastelen) door Vilmar Dijkstra (VZZ) het eerste exemplaar overhandigd van de brochure: *'De boommarter in de Gelderse Vallei, met uw hulp blijft ie*' overhandigd aan Jhr. M.W. Roëll, bestuurslid van de particuliere grondbezitters. Deze brochure vat de resultaten van het onderzoek in de jaren 2003 en 2004 samen.

Het is een boekje op A4 formaat van 16 pagina's, vol met mooie kleurenfoto's, een *must* voor de liefhebbers. U kunt het gratis aanvragen bij de VZZ. Jaap Mulder, die zelf niet aan het onderzoek heeft deelgenomen, heeft de inhoud ervan ontleend aan het rapport *Boommarters in de Gelderse Vallei 2000-2004* van Alleijn, Huijssen, Visscher en Wijsman. Hier en daar heeft hij aardige kaders toegevoegd van eigen vinding. In een ervan zegt boswachter Hans Hoogewerf van het Utrechts Landschap: "Nu ik in het voorjaar wel eens met die boommartermensen mee ga kijken in mijn eigen terrein, naar een holle boom met spelende jongen, kan ik mijn geluk helemaal niet op". Mooi gezegd. Ik hoop dat de brochure bij velen van onze lezers in handen zal komen.

Naast ruim tien WBN-ers waren er gelukkig ook twee of drie landgoedeigenaren, een tiental boswachters, vertegenwoordigers van de twee provincies en van verscheidene gemeentes en van de Stichting Vernieuwing Gelderse Vallei.

Het is even de vraag geweest of dit het einde zou betekenen van het onderzoek aldaar. Van de kant van de Stichting Vernieuwing Gelderse Vallei is echter op voortzetting aangedrongen, om te beginnen in 2006. Op dit moment wordt gehoopt dat zelfs in een verdere toekomst de inventarisaties gecontinueerd zullen kunnen worden, in samenhang met de te nemen maatregelen die de stand van de boommarter ten goede zullen kunnen komen.

Vooruitlopend op het VZZ-rapport over de waarnemingen in 2005 (H.J.W. Wijsman, R. Huijssen en G. Visscher, 2006: Boommarters in de Gelderse Vallei in 2005), valt al vast te stellen dat het aantal zichtwaarnemingen plus verkeersslachtoffers zelfs

groter was dan in de reeds gerapporteerde voorafgaande jaren: het netwerk breidt zich nog steeds uit, en dat is de doorslaggevende factor. Er zijn zes verkeersslachtoffers gemeld, waarvan twee op plekken waar al eerder marters overreden zijn. Veel waarnemingen van uitwerpselen wijzen op bewoning door levende dieren van verscheidene leefgebieden. Op twee landgoederen ten noorden van de A1 zijn jongen gezien.

De landgoederen bij Kallenbroek (met "Bylaer" in hun naam) zijn door boommarters bewoond en ook daar zijn jongen vastgesteld. Ten zuiden van de A1 zijn verder weinig aanwijzingen gevonden. Verkeersslachtoffers op de A30 wijzen op immigratie vanuit de omgeving van Lunteren. Waarnemingen aan de liniedijk bij fort Daatselaar geven aan dat tussen Lunteren, Renswoude en landgoed Scherpenzeel boommarters lopen. De boommarters moeten hier te zijner tijd de verbindingsroute voor dassen volgen, waar wat extra bomen aan zijn toegevoegd om deze ook aantrekkelijk te maken voor boommarters.

Een verrassing was dat ook dit jaar, evenals in 2004, boommarters zijn waargenomen langs de Rijn (zie elders in deze MARTERPASSEN). Dit betekent dat de mogelijkheid van een verbindingsroute tussen de Utrechtse Heuvelrug en de Veluwe via de uiterwaarden steeds reëler wordt.
Uit het zeer overeenkomstige aantal waarnemingen in de jaren 2003, 2004 en 2005 blijkt dat het netwerk van waarnemers functioneert en dat er een goed overzicht wordt verkregen.

Om het aantal boommarters te kunnen bepalen, zouden we willen weten op welke landgoederen ze permanent zitten en zich voortplanten. Het zoeken is naar situaties waarbij in één jaar op aangrenzende leefgebieden jongen worden vastgesteld, of, aan de hand van regelmatige vondsten van uitwerpselen of zichtwaarnemingen, op zijn minst permanente bewoning. Om één en ander preciezer te kunnen bepalen zou men de terreinen maandelijks moeten inventariseren en met name letten op verse uitwerpselen; in dat geval kan men wel vaststellen of er lokaal boommarters verblijven of niet. Het is de vraag of bij de huidige bemanning zulks verwezenlijkbaar is.

Het jaar 2005 was een soort tussenstation tussen de grote ouverture in de Vallei waarvan nu het uitvoeringsdeel in aanvang is en een voorgenomen intensieve controle van het effect van de uit te voeren maatregelen op de marterpopulatie.

Marterdrama op Wageningse berg

Robert Keizer

Op donderdag 19 mei tegen 21.00 uur belde Maurice la Haye dat er een overreden zogend boommartermoertje was binnengebracht bij Alterra. Het moertje was overreden op de Wageningse Berg, tussen de rotonde en de watertoren bij het voetbalstadion. Aangezien de moer nog vrij vers was en vermoedelijk in de nacht van 18 op 19 of 17 op 18 mei was verongelukt, zouden de jongen wellicht nog leven en te redden zijn.

Helaas heb ik de afgelopen jaren ondanks intensief zoeken geen nestbomen kunnen vinden in de regio Wageningen. Al zijn er sporen en zichtwaarnemingen genoeg, vooral uit de omgeving van het arboretum Belmonte, de aangrenzende villawijk, de omgeving van de Diedenweg en in Oranje Nassau Oord (ONO). Het laatste "bewezen" geval van voortplanting stamt uit juni 1999, toen een moer met twee jongen werd waargenomen door meerdere bosbouwstudenten in een holle beuk nabij het hertenkamp van ONO.

Toch werd alles uit de kast gehaald om een eventuele nestboom te vinden. Ruben Smit was bereid nog dezelfde avond het bos op de Wageningse Berg te doorzoeken (vanwege de snel invallende duisternis was vooral de hoop gevestigd op het horen van de jongen), terwijl ikzelf Oranje Nassau Oord zou doen. Beide zoekacties leverden die avond helaas niets op.

Chris Achterberg en Wim Bomhof hadden vrijdag 20 mei overdag tijd om de omgeving van het voetbalstadion uit te kammen. Helaas bleef ook deze zoekactie zonder resultaat. Zelf had ik pas 's avonds na het werk en avondeten weer tijd. Gefrustreerd, omdat er ondanks jaren zoeken zonder nest toch een nestboom moest zijn, ging ik toch maar weer op pad en besloot ik ook de meest onlogische plekken en stukken bos eens mee te nemen in plaats van de bekende eiken- en beukenpercelen.

Ingeklemd tussen het voetbalstadion, een kleine wijk met noodwoningen in het bos, een geasfalteerde B-weg de drukke N225, vond ik uiteindelijk een strookje met grove dennen, waarvan enkele met (groene) spechtengaten en enkele met natuurlijke holten. Bij de laatste boom aangekomen trof ik enkele oude uilenbraakballen en enkele niet erg vers ogende marterkeutels aan. Gezien de mestkever die onder de boom op de latrine liep, vermoedde ik dat deze latrine wellicht toch verser was dan dat hij oogde. Ik liep rond 20.30 uur terug naar mijn auto die bij het Arboretum geparkeerd stond en belde Chris Achterberg of hij deze boom overdag al gevonden en gecontroleerd had. Chris gaf aan wel enkele dennen met holten te hebben gezien maar dat hij geen latrine had gezien. Enkele minuten later was ik terug met de hengcam, die gelukkig juist lang genoeg was om in de onderste holte te steken. Twee bewegingsloze jonge boommarters zag ik op de monitor verschijnen. Dood of alleen apathisch?? Gerard Müskens werd gebeld en die vertelde dat de jonge boommarters wellicht dusdanig onderkoeld konden zijn dat ze niet meer bewogen en geen geluid meer maakten. (zie MARTERPASSEN V blz 45-46 :De dood van een boommarterjong en wat er aan vooraf ging).

Om het zekere voor het onzekere te nemen, werd besloten een reddingsoperatie op touw te zetten. Bram en Chris Achterberg en Monique van der Horst werden om 20.50 uur ingelicht en zouden binnen een uur proberen met hun "marterhond" aanwezig te zijn en met alle eerste hulp middelen, videoapparatuur en een lange ladder. Ondertussen belde ik de boswachter van ONO (Frans Alberts) om te vragen van wie dit stuk bos ten zuiden van de N225 was. Het bleek eigendom te zijn van de Gemeente Wageningen, waar niemand bereikbaar was. Daartoe belde Frans de politiemeldkamer om te melden dat de WBN een reddingspoging uit ging voeren. Dit om eventuele problemen te voorkomen.

Rond 21.50 uur was het "Amerongen rescue team" present, de ladder werd geplaatst en een kleine camera werd door Chris in de holte aangebracht, zodat voor alle aanwezigen duidelijk de twee jonge marters te zien waren en ze gefilmd konden worden. Nog steeds bewegingsloos en geluidloos. De vlooien die Chris op de stam aantrof, beloofden weinig goeds (op zoek naar een nieuwe gastheer?). Het gat zat net te hoog en de jongen net te diep voor Chris om er van bovenaf bij te kunnen. Gelukkig was er een lager gelegen "lekgat" waaruit Chris met een stuk ijzerdraad de aanwezige houtmolm, uilenballen en veren van bosuil en groene specht kon verwijderen. Uiteindelijk bereikte hij van onderen af de jonge boommarters waarvan ondertussen wel duidelijk was dat ze niet meer in leven waren. Tegen 22.30 uur zakten de martertjes door de vloer en kon Chris ze uit de boom verwijderen. Beide werden geschat op ca 7 weken oud (ogen open) en waarschijnlijk al een dag (of langer) dood (geen rigor mortis meer, diepliggende ogen, eerste maden en veel vliegeneitjes). De beftekeningen leken zeer sterk op elkaar. De dode martertjes werden gefotografeerd en gefilmd. Chris zou ze bij Alterra afleveren en daarna (indien mogelijk) laten prepareren, zodat ze nog een educatieve functie kunnen vervullen. Het bleek om twee mannelijke exemplaren te gaan. Zo kwam aan een inspannende rescue operatie helaas een triest einde.

Enkele opmerkingen:
De bewuste nestboom (mijn eerste grove den) ligt op ca 20-25 meter van een zeer drukke provinciale weg en tevens zeer dicht bij de bewoonde wereld (50 meter van een voetbal-stadion en ca 100 meter van een woonwijkje). Een plek waar je in eerste instantie geen marternest verwachten zou. Het zoekbeeld van mij ging voorheen voornamelijk uit naar oude loofboomvakken en beukenlanen. Inmiddels weet ik beter…..

Bij een snelle(re) berichtgeving van dode of gewonde zogende moertjes en een goed samenwerkende WBN kunnen zeker met behulp van de hengcams mijns inziens veel jonge martertjes wel op tijd gevonden en gered worden. Wellicht is het opzetten van een alarmsysteem tussen wegbeheerders (RWS-kantonniers), Alterra en WBN een optie?

De beftekening van de jongen kwam vrijwel overeen. Wellicht komt deze tekening overeen met die van een van de ouderdieren. Aangezien de moer ook verzameld is, zou dit wellicht op Alterra nagegaan kunnen worden.

Regiocoördinatoren

In elk gebied heeft de WBN een regionale coördinator aangesteld om de diverse waarnemingen in hun regio (nestbomen, zichtwaarnemingen, verkeersslachtoffers voor zover ze niet naar Alterra gaan, etc.) op formulier te brengen, met voldoende aandacht voor plek en tijd:

1. Noordelijke provincies: Hans Kleef
2. Veluwe benoorden de A1: Harry van Diepen
3. Veluwe bezuiden de A1: Robert Keizer
4. NP Veluwezoom: Vilmar Dijkstra
5. Flevoland: Jeroen Reinhold
6. Utrecht bezuiden de A12: Bram Achterberg
7. Utrecht/Gooi benoorden de A12, met de rest van Nederland: Henri Wijsman

Geeft u alstublieft uw waarnemingen aan hen door! De adressen vindt u in de ledenlijst. Waarnemings- en nestboomformulieren zijn te downloaden of per E-mail aan te vragen: belise@freeler.nl.

N.B.:verkeerslachtoffers, hoe plat ze ook zijn, zijn voor het onderzoek van Alterra van belang!

"Men maakte Henri erelid wegens zijn betekenis voor het boommarteronderzoek"
(Foto: Ruud van den Akker)

HUISHOUDELIJK

Excursie op de Hoge Veluwe op 19 maart 2005

Henri Wijsman

De voorjaarsvergadering van de WBN vond plaats op de Hoge Veluwe in het pittoreske gebouwtje Kemperberg, dat in gebruik is bij de Vrienden van de Hoge Veluwe. Er was een enorme opkomst, die maar net in de ruimte paste. Dat krijg je nu als zo een club maar groeit en groeit.

Na de vergadering vertelde Jan Snoijink het een en ander over de fauna in het park, waarna Hans Bekker ons prima dia's liet zien van de eerste boommarterbrug, over de A12. Jeroen Mos nam ons mee naar Canada voor de Amerikaanse boommarter. Daarna bezochten wij per auto (we mochten vrij naar binnen!) enige plekken waar nestbomen in 2004 waren vastgesteld. We begrepen dat men zijn uiterste best doet om de nestbomen geheim te houden, om grote toeloop van fotografen te vermijden, en dat is soms moeilijk.

Ook het gebruik van een hengcam werd gedemonstreerd. We hadden weer kleinere en betere typen en Ruud van den Akker liet een nieuwe constructie van aluminium buizen zien. Annejifke Haarsma ("A.J.") uit Leiden had een alternatieve hengel bij zich die alle kanten kan opdraaien en die zij gebruikt voor onderzoek van vleermuizen.
Wij bedankten onze leden op de Hoge Veluwe, Rick van Kesteren, Olga van der Klis en met name Jan Snoijink voor de gastvrijheid die zij voor ons verkregen hadden.

Themadag op De Keijenberg te Renkum op 8 oktober 2005

Bestuur

In de huishoudelijke vergadering droeg Henri Wijsman het voorzitterschap van de WBN over aan Ben van den Horn, die het secretariaat in ruil teruggaf. Men maakte Henri erelid wegens zijn betekenis voor het boommarteronderzoek (zie foto op pagina 62).De verdere dag vertelden leden WBN van hun ervaringen bij het vinden van nesten van boommarters. De een vindt er meer, de ander minder. Henri Wijsman breidde dit onderwerp wat uit door, terugblikkend, ervaringen uit de laatste tien jaar ter sprake te brengen. De leden blijken nog steeds te vinden dat er eens in de twee jaar zo een themadag zonder excursie gehouden moet worden.

Excursie naar de Wieden (NM)

Ben van den Horn en Henri Wijsman

Op 6 mei zouden de Zoogdierwerkgroep Overijssel en de WBN een gezamenlijke excursie maken naar De Wieden (NM). De plaatselijken waren allen helaas verhinderd, maar zeven WBN-ers gingen wel op pad. Ons lid Ronald Messsemaker, die opzichter is van Natuurmonumenten, ging voorop. Dat was maar goed ook, want het water kwam herhaaldelijk tot een cm onder de kaplaarsrand en zo af en toe kwam het hoger . . . (Ja, bij deze commando-opleiding liepen ook dames mee). Een verfrissende ervaring om eens in een totaal ander biotoop rond te varen en waren ofwel te waden. Hier en daar flinke elzen en essen met holten, dik mos overal waar het maar kon, en soms op het mos een uitwerpsel. In de Bakkerskooi (evenals in februari al) werden twee vermoedelijke marteruitwerpselen gevonden, in de Otterskooi wel vijf (opmerkelijk vooral op 'omgevallen- bomen-over-sloten' heen en in vier gevallen in elkaars nabijheid). In die Otterkooi staat hier en daar indrukwekkend geboomte, waaronder enige heel oude eiken; het is een echt laaglandbos met hier en

daar sterke overeenkomst met Białowieża. Op de zolder van het kooikershuisje bleek een enorme hoeveelheid oeroude martermest te liggen! In zo een steenmartergebied zegt een en ander niet alles, maar op beide kooien, en op de Otterskooi in het bijzonder, moet echt wel gelet worden; liefst door Overijsselaars.

Jaarverslag 2005

Bestuur WBN-vzz

De nadruk van de WBN blijft liggen op het vinden en bestuderen van nestbomen. De dichtheid hiervan, in combinatie met de verspreiding, geeft een indruk van de populatiegrootte in Nederland. Individuele moertjes worden soms enige jaren gevolgd. Ons lid Hans Kleef vond dit jaar dertien nesten. Het streven is om een zeer groot aaneengesloten areaal te inventariseren en dat als maat voor het landelijke aantal te gebruiken. Een landelijke dekking is echter nog niet te verkrijgen, ook al heeft de WBN nu tegen de 60 (actieve) leden.

Afgelopen jaar is een begin gemaakt met observaties met moderne camera's met infrarood licht. Verwacht mocht worden dat het aantal gevonden nestbomen hierdoor sterk zou kunnen groeien en inderdaad werd een recordaantal vastgesteld. Deze kleine camera's, bevestigd aan hengels, kunnen in een boom tot 15 meter hoog in holtes kijken. Ondanks het feit dat we alles in het werk stelden om de kans op verstoring van de boommarter te minimaliseren, maakte tweemaal een boswachter bezwaar tegen onze werkzaamheden. De boomcamera (ook wel "hengcam" genaamd) maakt ook inventarisatie van de worpgrootte mogelijk en dit is nu een veelbelovende nieuwe tak van onderzoek. Op dit moment is er al een tiental van dergelijke camera's in de roulatie; ons lid Martin Nieuwenhuizen levert hierbij de technische adviezen. De overgrote meerderheid der terreineigenaren werkte mee met het onderzoek, wat erg prettig is omdat instemming van de grondeigenaar een factor is in de ontheffingspraktijk inzake de flora- en faunawet.

Onze jaarbrief MARTERPASSEN XI verscheen met bijdragen aan de faunistiek, veldbiologie en oecologie, artikeltjes omtrent de subjectieve beleving of de bescherming van boommarters en verslagen van de (werk)vergaderingen en excursies. De Boommarter Nieuwsbrief werd twaalfmaal rondgemaild; we proberen in te spelen op actuele gebeurtenissen. Tevens is verder gewerkt aan een brochure over de boommarter en het terreinbeheer.

Van de steenmarter is voor het eerst voortplanting aan de westkant van de IJssel vastgesteld. Dat betekent dat ook op de Veluwe determinatie van marters veel preciezer zal moeten worden.

Het project Boommarters in de Gelderse Vallei wordt voortgezet en is erg succesvol geweest en werd ook in 2005, op verzoek van de reconstructiecommissie, voortgezet.

Er komen steeds meer waarnemingen uit Overijssel. Helaas is het nog niet gelukt om een gemeenschappelijke bijeenkomst met de Overijsselse Zoogdierenwerkgroep te realiseren, ondanks een initiatief voor kennisoverdracht van de WBN. Dit voorjaar werd de excursie naar de Wieden een WBN-excursie in plaats van een gemeenschappelijke excursie (overigens geslaagd); geen enkel lid van de Overijsselse Zoogdierenwerkgroep was helaas aanwezig.

Op onze voorjaarsvergadering op de Hoge Veluwe op het mooie Kemperberg werd de eerste Nederlandse boombrug besproken. De najaarsvergadering had plaats in Renkum in de vorm van een themadag over ieders ervaringen bij het vinden van nesten van boommarters. Henri Wijsman droeg na 9 bestuursjaren het voorzitterschap over aan Ben van den Horn, die op zijn beurt in ruil daarvoor het secretariaat teruggaf.

De WBN zal openstaan voor de mogelijkheid dat boommarters wijder verspreid zijn in Nederland dan alleen in de drie bekende voortplantingsgebieden en dat ze ook zouden kunnen voorkomen, in heel kleine aantallen, in een open parklandschap. Ze zijn dan moeilijk op te sporen tussen de steenmarters; alleen in de Gelderse Vallei, die nog vrij is van steenmarters, is dat gelukt. Wellicht leidt uitbreiding van het onderzoeksareaal tot uitbreiding van het aantal leden en wellicht zal dat aantal zozeer stijgen dat van MARTERPASSEN een tweejaarlijkse periodiek te maken zal zijn.

Onze plannen voor 2006:

- verdere verbetering van de (belichting van) de camera's en aanpassing van de dragende delen van de hengcamconstructies, zodat sneller dan voorheen ook zeer hoog gesitueerde holten onderzocht kunnen worden op de aanwezigheid van boommarters met jongen en daarbij ook de worpgrootte kan worden bepaald.
- tweemaal per jaar een vergadering met aansluitende excursie organiseren. Zo om de drie jaar komen we terug bij gebieden die bekend staan als rijk aan nesten van boommarters en tussendoor verkennen we nieuwe terreinen. Om de twee jaar houden we een themadag over gevonden nestbomen.
- zoeken naar nestbomen en met name intensivering van de inventarisatie op de Veluwe en, indien mogelijk, in gebieden waar wellicht enkele boommarters zich van tijd tot tijd voortplanten: Achterhoek, Overijssel, oostelijk Friesland.
- uitbrengen van MARTERPASSEN XII met onder andere een evaluatie van het boomcameraonderzoek.
- medewerking aan een DNA-onderzoek door het verzamelen van verse faeces.
- publiceren via email van de maandelijkse Boommarter Nieuwsbrief betreffende nestbomen, waarnemingen en vondsten van dode dieren.
- verkrijgen van de benodigde ontheffingen Flora & Fauna-wet teneinde het onderzoek gaande te kunnen houden, inclusief toestemmingen van de terreineigenaren.
- brochure over boommarters: hoe ze te herkennen; hoe hun woongebied te beheren. De brochure kan worden geproduceerd zodra de financiering rond is.
- ook in 2006 en verder zal goed worden gelet op aanwezigheid van boommarters in de Gelderse Vallei. Het landschap zal hier en daar worden heringericht, dusdanig dat het goed uitpakt voor de boommarter.
- er zal worden getracht het contact met de Overijsselse Zoogdierenwerkgroep te versterken.
- bijdragen aan het vinden van oplossingen voor de continuïteit van het registreren en inzamelen van verkeersslachtoffers en de secties op de kadavers.

Begroting 2006 Werkgroep Boommarter Nederland-VZZ

Penningmeester WBN

	Inkomsten (€)	Uitgaven (€)
Rente	100,00	
Subsidie VZZ		
basissubsidie 2006	100,00	
MARTERPASSEN XII		550,00
Giften	30,00	50,00
Contributie (incl. MP XII)	406,00	
Bestuur		50,00
Recette winkel	80,00	
Onderzoek (camera-hengel)	100,00	
Brochure Boommartervriendelijk terreinbeheer 2005	4500,00	5000,00
Bestemmingsreserve apparatuur		200,00
Vergaderingen		
voorjaar 2006		50,00
najaar 2006		50,00
Nadelig saldo	634,00	
Balans	5950,00	5950,00

Toelichting op de begroting

We gaan uit van 58 contributiebetalende leden, die elk 7 € betalen, in totaal 406 €. Er zal 50 € worden geschonken aan vogelopvang de Apenhof vanwege hun opvang van jonge boommarters

De WBN is in 2005 gestart met de inhoud en vormgeving van een brochure 'Zorg voor de Boommarter'. De productie van de brochure zal naar verwachting pas in 2006 worden gestart. Na afspraken over de te verkopen oplage zal de productie worden voorgefinancierd door WBN. Uitgangspunt bij de productie van de Brochure is dat het bestuur WBN bereid is om uiteindelijk maximaal 500 € uit eigen middelen te financieren. De hoogte van het door WBN voor te financieren bedrag bij de productie van de brochure zal dus nooit meer dan 500 € bedragen boven de revenuen. De inkomsten en uitgaven van 4500 €, respectievelijk 5000 € zijn dus indicatief, het zou ook 2500 €, respectievelijk 3000 € kunnen zijn. Indien een gratis folder gewenst zou blijken te zijn, zijn we bereid om daar maximaal 500 € voor uit te trekken.

Voor apparatuur (hengcams) hebben we een bestemmingsreserve van 200 € gereserveerd.

Financieel verslag 2005 Werkgroep Boommarter Nederland-VZZ

Penningmeester WBN

	Inkomsten (€)		Uitgaven (€)	
	Begroot	**Gerealiseerd**	**Begroot**	**Gerealiseerd**
Rente	15,00	52,10	-	0,00
Subsidie VZZ				
basissubsidie 2005	100,00	100,00		
MARTERPASSEN XI	-	-	550,00	550,00
Giften	-	30,00	-	-
Contributie (incl. MP XI)	329,00	343,00	-	-
Bestuur		70,50	50,00	101,40
Recette winkel	50,00	238,36	-	116,41
Advies	-	100,00	-	-
Onderzoek camera aan hengel	300,00	165,00	650,00	325,75
Brochure Boommartervriendelijk terreinbeheer 2005	4500,00	0,00	5000,00	0,00
Bestemmingsreserve apparatuur	-	-	200,00	-
Vergaderingen				
voorjaar 2005	-	-	30,00	0,00
najaar 2005	-	-	30,00	5,56
Nadelig saldo	1216,00	0,16	-	-
Balans	6510,00	1099,12	6510,00	1099,12

Saldo Giro	1-1-2005	363,68	31-12-2005	210,55
Kas	1-1-2005	12,92	31-12-2005	13,79
Sterrekening	1-1-2005	6337,47	31-12-2005	6489,57
		6714,07		6713,91
		-6713,91		
Nadelig saldo		**-0,16** -		

Toelichting:
Twee kasstromen van € 49,03 in en van -122,58 € (herdruk MARTERPASSEN XI) zijn pas in 2006 verwerkt, de Brochure Boommartervriendelijk terreinbeheer 2005 wordt doorgeschoven naar 2006.

We hadden in 2005 54 betalende leden, waarvan 6 leden hun contributie reeds in 2004 voldaan hadden. Een lid heeft zijn contributie van 2006 reeds voldaan.

Ledenlijst Werkgroep Boommarter Nederland-VZZ

Secretaris WBN

Bram Achterberg
Koningin Wilhelminaweg 72
3958 CP AMERON-
GENA.Achterberg@phys.uu.nl
0343- 452524

Chris Achterberg
Koningin Wilhelminaweg 72
3958 CP AMERONGEN
chris@achterberg-horst.demon.nl
0343-452524 (0651 995134)

Ruud van den Akker
Berlagelaan 103
3723 AC BILTHOVEN
rumarvandenakker@wanadoo.nl
030 2280409 (06 22641186)

Fred Alleijn
Eikbosserweg 258a
1213 SE HILVERSUM
geen e--mail
035-5771555

Walther Bakker
Berkenlaan 6
8162 NX EPE/TONGEREN
Walther.W.Bakker@inter.NL.net
0578 688 299(0650 217 289)

Bert Beens
Van Lennepstraat 11
3842 XW HARDERWIJK
bbeensharderwijk@hotmail.com
0341-422772

Huub Berger
Zeisterweg 106
3931 MG WOUDENBERG
witte.huis@worldonline.nl
0343-491426

Geurt Besselink
Saksenlaan 11
7312 TN APELDOORN
heurt@natuurfotogeurt.nl
055-3551557 (06 42 085 530)

Monique Bestman
De Grutto 92
3972 PD DRIEBERGEN-RIJSENBURG
tom.monique@planet.nl
0343-533951

Edwin Bloemers
Boutenssstraat 12
3771 GR BARNEVELD
emmyb@xs4all.nl
0342 414 811

Wim Bomhof
Loolaan 90
3971PP DRIEBERGEN RIJSENBURG
wim.bomhof@planet.nl
0343-515031

Sim Broekhuizen
Herenstraat 19
6981 CT DOESBURG
sim.broekhuizen@wur.nl
0313-471 950 (0317 478 757)

Cees Buys
C van de Lindenstraat 3
7331TH APELDOORN
c.buys@planet.nl
055-5427661 (06 53485999)

Kees Canters
Zuiderkerkstraat 12
8011 HG ZWOLLE
geen e-mail
038-4234589

Harry van Diepen
Troelstrastraat 2
8161 DS EPE
vandiepen@introweb.nl
0578-615 114 (06 12197525)

Vilmar Dijkstra
Pinksterbloemstraat 54
6832 BK ARNHEM
v.dijkstra@vzz.nl
026-4431826

Teunis Glismeier
Bentinckstraat 61
3882 EB PUTTEN
geen e-mail
0341-358003

Ben van den Horn & Elise Schokker
Celsiusstraat 4
3817 XG AMERSFOORT
belise@freeler.nl
033-4625970 (06 51217194)

Margriet Hartman
J.J.P. Oudkwartier 5
3723 ZA BILTHOVEN
mooibos@msn.com
030-2257277

Monique van der Horst
Koningin Wilhelminaweg 72
3958 CP AMERONGEN
monique@achterberg-horst.demon.nl
06 22481478

Ronald Huijssen
Berliozlaan 4
3862 GT NIJKERK
ronald.huijssen@chello.nl
033 2460091

Hugh Jansman
G.v.Stellingwerfstraat 18
3812 SL AMERSFOORT
h.a.h.jansman@wur.nl
06 55563248
(033 4654100/0317 477867)

Jenneke Kamphuis
Berkenlaan 15
8181 NP HEERDE
j.kamphuis165@12move.nl
0578 691968

Robert Keizer
Thorbeckestraat 80
6702 BS WAGENINGEN
robertkeizer@hotmail.com
0317-453477 (06 51198227)

Rick van Kesteren
Roland Holstlaan 22
3431 GP NIEUWEGEIN
RKesteren@rotterdamzoo.nl
030-6031627

Olga van der Klis
Heldringsweg 4
7351 BE HOENDERLOO
dvdklis@hetnet.nl
055 3781079

Hans Kleef
Hoofdweg 225
9621 AJ SLOCHTEREN
hkleef@wanadoo.nl
0598-422193

Dick Klees
Legstraat 2a
4861 RK CHAAM
studio.wolverine@wanadoo.nl
016-149 3170 (06 21572238)

Peter van der Leer
Capella 10
6922 LG DUIVEN
pvanderleer@hotmail.com
0316-281061

René van Lopik
Amsterdamseweg 138
6814 GJ ARNHEM
recona.van.lopik@planet.nl
06 53179449

Erwin van Maanen
Molenstraat 79
7411 NR DEVENTER
e.v.m.shaman@home.nl
0570-614176

Harold Makaske
Beekstraat 15
8162 HA EPE
harold@makaske.nl
0578 610 880

Ronald Messemaker
Veneweg 253
7946 LV WANNEPERVEEN
R.Messemaker@Natuurmonumenten.nl
0527-206520

Johan Metselaar
Boomstede 337
3608 BA MAARSSEN
johanmetselaar@zonnet.nl
0346-567812

Jeroen Mos
Onder de Bomen 4
6871 CH RENKUM
wildlifeworld@hotmail.com
06 618819921

Jaap Mulder
De Holle Bilt 17
3732 HM DE BILT
jaapmulder@freeler.nl
030 2213471

Gerard Müskens
Van Nispenstraat 4
6561 BG GROESBEEK
gerard.muskens@wur.nl
024-3976343 (06 51 312 667)

Adrie Nieuwenhuizen
Meervelderweg 22
3888 NK NIEUW-MILLIGEN
adrie-nieuwenhuizen@hetnet.nl
0577-456466

Mark Ottens
Papaverhof 45
3772 GW BARNEVELD
mark.ottens@alsta.nl
0342-419431 (0653429697)

Silvan Puijman
Rister 9
7861 CA OOSTERHESSELEN
puijman@zonnet.nl
0524-581260

Jeroen Reinhold
Archipel 35-44
8224 HK LELYSTAD
reinhold@landschapsbeheer.net
0320-231971 (0320 294939)

Ad van Roosendaal
Groenloseweg 43
7261 RM RUURLO
ad.vanroosendaal@wanadoo.nl
0573-491480 (06 40104747)

Gerald Schoots
Eperweg 23A
8084 HB 't HARDE
gerald.schoots@planet.nl
0525-650700 (06 28639790)

Rinie Schuurkamp
Oenenburgweg 264
8072 GS NUNSPEET
h.schuurkamp@chello.nl
0341-252030

Ruben Smit
Floralaan 41
6707 HN WAGENINGEN
Rubensmit@planet.nl
0317 422657

Jan Snoijink
Zwartewater 13
6741 EN LUNTEREN
jhm.snoijink@wxs.nl
0318-482687 (06 29077596)

Hans Vink (privé)
Boterhoeve 5
3992 NB HOUTEN
hans.vink@solcon.nl
030-6374917 (graag tussen 18.30 en 19.30)

Gerrit Visscher
Bereklauw 18
8131 GN WIJHE
disvis@planet.nl
0570 521035 (06 53969288)

Stefan Vreugdenhil
Thorbeckestraat 42
6702 BR WAGENINGEN
stefanvreugdenhil@hotmail.com
0317-416778

André Westendorp
Het Grotenhuis 15
7091 AS DINXPERLOO
andrewestendorp@12move.nl
0315 651637

Richard Witte
Vaartserijnstraat 42
3523 TD UTRECHT
richard@zeezoogdieren.nl
06-17490522

Rombout de Wijs
Arminiushof 58
1216 KG HILVERSUM
myotis@zonnet.nl
035-621 8157

Henri & Willemien Wijsman
Tony Offermansweg 6
1251 KJ LAREN
hwijsman@ncrvnet.nl (wjwijs-man@ncrvnet.nl)
035-5389031

Edward van IJzendoorn
Molenveltlaan 8
2071 BS SANTPOORT
ejvanijzendoorn@tref.nl
023-5391446

Rob van 't Zelfde
Ambtsjonkerstraat 5
6991 WD RHEDEN
RobenChris@hetnet.nl
026 495 4327

Cees Zoon
Witharenweg 10
7738 PG WITHAREN
cpmzoon@freeler.nl
0523-676470

Wanda Zwart
Meginhardweg 35
6841 HB ARNHEM
mice75nl@yahoo.com
026 3892956 (06 52480501)

COLOPHON

MARTERPASSEN is een uitgave van de Werkgroep Boommarter Nederland (WBN) van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ) en vooral bedoeld voor interne communicatie tussen de leden.

Redactie
Henri Wijsman
Monique Bestman

Advies
Ben van den Horn
Sim Broekhuizen

WBN-logo en alle illustraties
Dick J.C. Klees

Ontwerp voorkant
Koen Sandifort

Reproductie en Bindwerk
Drukkerij Zuidam &Uithof

Oplage
150

Contributie WBN
EUR 7,- inclusief MARTERPASSEN
Giro 344938
Ten name van:
Penningmeester
Werkgroep Boommarter Nederland
te Epe/Tongeren

VZZ
Oude Kraan 8
6911 LJ Arnhem
Telefoon: 026 3705318
Website: www.vzz.nl
postgiro 203737

België en Luxemburg
Postgiro 000-1486269-35
Ten name van:
Penningmeester VZZ Arnhem
Nederland;
lidmaatschap €25 per jaar, inclusief de abonnementen op de verenigingstijdschriften Lutra en Zoogdier.

Verschijningsdatum
Maart 2006

Verkrijgbaarheid
Bestellen - zolang de voorraad strekt!- bij het VZZ-bureau (adres zie bovenstaand), de kosten worden gebaseerd op de verzend- en administratiekosten (een verdere vrijwillige bijdrage wordt op prijs gesteld); een rekening wordt meegestuurd.

Verantwoording
Redactie streeft niet naar uniformiteit in schrijfstijl of niveau. Wel wordt getracht een uniforme spelling en schrijfwijze te hanteren. Er is voor gekozen om namen van soorten met een kleine letter te schrijven. Topografische namen worden volgens de Topografische kaart van Nederland gespeld.
De vermelding van wetenschappelijke namen wordt in het algemeen achterwege gelaten, met een uitzondering, hier gemaakt, voor de boommarter, die de wetenschappelijke naam *Martes martes* (Linnaeus, 1758) draagt.

Overname en gebruik van gegevens.
Citeren van of verwijzen naar artikelen uit MARTERPASSEN is toegestaan mits duidelijke bronvermelding plaatsvindt. De volgende kanttekening wordt hierbij gemaakt. Omdat MARTERPASSEN vooral is bedoeld voor intern gebruik, kunnen en mogen niet alle vermelde gegevens als wetenschappelijk bewezen feiten worden beschouwd. De redactie is dan ook niet aansprakelijk voor de juistheid van de in de verschillende bijdragen beschreven informatie, inzichten of meningen. Het gebruik van de in MARTERPASSEN gepresenteerde informatie is voor eigen verantwoordelijkheid.

Inlichtingen WBN
Ben van den Horn
Celsiusstraat 4
3817 XG Amersfoort
Telefoon: 033-4625970
E-mail: belise@freeler.nl
Web-site : www.vzz.nl

